

Yiiru

yidi Ngwoo'ra Ngwükäjäär je

Äni kitabanu

Luka gwuru gwallu gitab nggee. Gitab nggee giruya ngwuja'ri ngwanni ngwädi ngwe Lukalu kitabanu gidi ngwuja'ri ngwanni ngwujaw. Gitab nggee ginggida awa ngwoo'ra ngwudi Yicu, yiima ye yidi Ligi'rim lanni Liju'ru, ngwübädiyä ngwuja'ralu ngwanni ngwujaw ngwani nginde, “kündär gani Üräjälim na Yäwüdiyä 'dar na Jamra 'di aar obani ngwaalu 'dar gididlä” (Yiiru 1.8). Ämnä Ngwaalu gwudi ngwükirijin, gwädälü ngwüjänü ngwuru Ngwüyäwüd ngwube badalu ngwüji 'dar gididlä.

Ligi'rim liru lanni Liju'ru lüllü kerala liru yiima ngwüllü ngwoo'ranu ngwudi Yicu Üräjälim komon gidi Yi'rinyinä yidi Uni yidi Ngwüyäwüd ngwuje üktini ngwuje ojemeye nono lanni liru yi'ra yidi gi'doonga aar 'di'ri ndi ondaji ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwanni ngwo ngwüllinä kitabanu nggee. Luka gwinggida awa Ngwaalu ngwapu yiiru ndi eelle gwudi ngwükirijin ngwündäjinä na ndi acajidi gwudi yi'doonga yidi Ngwaalu.

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Ja'rimani mama gwani inggidi ngwuja'ri (1.1-26)
2. Ngwuja'ri ngwümü'rädi ngwe Yicu na ngwaru ngwe (1.1-14)
3. Mandi ngwaalu ngwudi Yäwüdä (1.15-26)

4. Inggidi gwudi ngwuja'ri Üräjälim (2.1—8.3)
5. Inggidi gwudi ngwuja'ri Yäwüdiyä na Jamra (8.4—12.25)
6. Yiiru yanni yapa je Bulij (13.1—28.31)
7. Yiiru yanni yiru gi'ra yi'di'ri ye Bulij (13.1—14.28)
8. O'rajidalu gwanni gwuju Üräjälim (15.1—35)
9. Yiiru yanni yiru gi'ra rom yi'di'ri ye Bulij (15.36—18.22)
10. Yiiru yanni yiru gi'ra tä'ril yi'di'ri ye Bulij (18.23—21.16)
11. Ji gwudi Bulij korkon Üräjälim na Gäyjäriyä na Ruma (21.17—28.31)

*A Yicu 'di'ri ngwallu kerala
(Murkuj 16.19–20; Luka 24.50–53)*

¹ Mengga gwani Yabuluj, kitabanu ganni gullu nyi gwerre, nggwenggaca gu yi'ralalu 'dar yanni yärrä je Yicu na yanni yenggacing je ngwüjü 'tu'tu gaji ganni gi'di'rüng ge yiiru ye ² 'di a gomon ila ganni giming ge 'di'ri ngwele kerala. Gaji ganni ga'ting ge na 'di'rü, gwondacana ngwo'ra ngwükäjäär je ngwüngün gwanni ngwäbrüng je Lig'i'rim le lanni Liju'ru. ³ Anni ma Yicu iyä dirbä ngwayi ngwüdi'ra giyi'ranyanu, ngwujalu ngwäti yomon küü'ri rom (40). Ating enggani ngwäyälü yomonanu yonyadu ndi aar lenge 'didanu ndi ari gwuma 'di'ra giyi'ranyanu. Aar le ondaji ngwuje ondaci ngwuja'ri ngwe ngwudi yeleny yidi Ngwaalu. ⁴ Gomon ge'te anni ma aar le ji ndi eny gwüpäng, ngwuje ondaci ngwuje ci nunnu, "Aa'ti ngaa

la gatani Üräjäliming ngaa be dünici angidacing gwudi Papa gwanni gwarung gwe gwanni gwu'dingina gwuca je gwe. ⁵ Ndi ari Yuwana gwünyinyü yaw ye a be yomon cong ngaa la nyinyini Lig'rim le lanni Liju'ru."

⁶ Anni ma Yicunga mbudidi ngwoo'ra ngwe ngwüngün gwüpäng, aar otacalu aar ci, "Gwani Deleny, jadu gwuru gwanni gwada gwe gwä'racä Yijräyil yelenya?"

⁷ Ngwuje ci, "Ngaa la'ti äti kaji na giyomon yanni yige'ta je Papa yeleny ye yüngün. ⁸ A be ma ji ma ara je gu Lig'rim lanni Liju'ru üllänü, la je be onjaji yiimala ngaa ru lanni ladi inggidi gwani äny kündär gani Üräjälim na Yäwüdiyä 'dar na Jamra 'di ngaa obani ngwaalu 'dar gididlä." ⁹ Anni mung ari ngwuja'ri ngwee, ngwü'di'ri ngwäyänü ngwegen ngwallu kerala 'di ngwäni giyibä'ränü ngwü'rinyänälü ngwäyänü ngwegen.

¹⁰ Aar ji ndi ombajidi kerala 'ti'tog anni mung ji ndi allu, puprang no a ngwüji rom (2) ngwugenna ngwureda ngwubidu 'tädlü aar je ci, ¹¹ "Ngwüji ngwee gwudi Jäliling, ngaa larra ngaa be dünä ngene ndi ombajidi kerala? Yicu nggwee gwanni gwuma aar 'di'riyi 'danggalanu gwuma aar gwe ele kerala, gwa ji gwo'ra 'to anaku änggädä gu gwuma ele kerala."

A Mitiyaj mandi ngwaalu gwudi Yäwüdä

¹² Aar kwodalü aar gatana Gidotra gidi Ngwüminiti aar ila Üräjälim ga'ti ola ngwaalin-ganu ndi ele anaku ari gu dimürä didi gomon

giru Kwo'ra tä'rîl.* ¹³ Anni ma aar obana aar allu ngwu'dun alu nggwe kimbanu ganni gati aar gu ji. Lanni ju liru lani, Butruj na Yuwana na Yagub na Andrawuj na Bilipüj na Tumaj na Bartumawuj na Mätä na Yagub giji gidi gur gani Albayu na Jamaan gwanni gwati ligor enyanu gwani gen na Yäwüdä giji gidi Yagub. ¹⁴ Ngindenga 'dar lo'rajidalu gwüpäng anaku äbräjäär gu ndi otaci Ngwaalingalu ngindenga ngwawnga le na Märiyäm nanni gwudi Yicu na ngwenggen.

¹⁵ Giyomon giyoo, a Butruj 'di'ri ngwikirijinanü, ngwa ru küü'ri nyärläl (120), ngwüdünälä gidiliganu ¹⁶ ngwari, "Lani ngweengga, ngwuja'ri ngwanni ngwaru ngwe gitab gwerre ngwäti ngwäyanü anaku aru gu Ligirim lanni Liju'ru ngwulemanu ngwudi Däwüd kur gani Yäwüdä gwanni gwuma ru guy gidi ngwüji ngwanni gwuma määtä Yicung. ¹⁷ Yäwüdä gwuru doo'ra de'te 'dengganu gwacajidar le giyiiru giyee."

¹⁸ (Ngwube ellang giruny ngwiliny ngwe ngwanni gwuma aar je ätäädä gwani yiiru yüngün yiming ye gwurlanu Yicu gwe gwuma gu i'di ngwümü'ralü yidül ye 'di a ngwangu ngwüngün ubi a ngwüw 'täädälü mbüny. ¹⁹ A gu ngwüji 'dinginalu 'dar ngwudi Üräjäliming aar ätäädä giruny nggoo ngwüriny gwani Akildama ngwuja'ri ngwee gwani Yärmiyängä, "Giruny gidi Yin.")

* **1:12** 1.12 Ngwaalu ngwaru bränü küü'ri rom na 'di (50) ndi ele yora yalu.

20 No, a Butruj ari, “Yüllinä kitabanu gidi Mäjimür ndi ari,
‘A ngwu'dun ngwüngün undanu,
diji dere da'ti da gu janu.’

A mana ngwaalu ngwu'ter yüllinä 'to ndi ari,
‘A diji di'ter mandi giyiiru yüngün.’

21 Yäy gu no, ya gu jayi ndi ari ar bupi diji dani dacajidar le giyiiru giyee gaji ge 'dar ganni gapu ge Deleny dani Yicu yiiru 'dengganu, 22 'tu'tu gomom ganni ginyinyä ge Yuwana ngwüjü 'di a gaji ila ganni gima ge Yicu 'di'ri aar nje gatani ngwallu kerala. Ndi ari diji de'te 'dengganu ar le ru ladi inggidi gwani 'di'ri gwüngün.”

23 No aar apa ngwüjü rom (2), Yüjib gwani Barjabaj (gwati aar ci 'to Yuctuj) na Mitiyaj.

24 Aar otaci Ngwaalingalu aar ari, “Gwani Deleny, nga gwuru gwülingidi ligor lidi diji, enggaci nje diji ngwüji ngwee rom (2) dani dinananga 25 ndi ape yiiru giyee yidi ukäji, yanni yima je Yäwüda gatani gwuma ele ngwaalu ngwanni ngwadi nono.” 26 Aar be gatu yu'ru, aar i'däda ndi Mitiyaj aar ape aar gendaji ngwoo'ra ngwükäjäär je gwuru 'di na gwe'te (11).

2

Üllä gwudi Lig'rim lanni Liju'ru

1 Anni ma gaji ila gidi gomom gidi Yi'rinyinä yidi Uni yidi Ngwüyäwüd, ngwoo'ra 'dar ngwudi Yicu ngwuju aar ji gwüpäng ngwaalu ngwe'te

pu.* ² Puprang no, a yal aranu kerala nono yal yidi dirun diru dudu ngwüllä 'di ngwonyadi ngwu'dunala ngwoo ngwujaar gu ndi jalu. ³ Aar engga ngwungla ngwuru nono gwele lingla lidi ligä ngwüllä ngwubadalü ngwaci ngwüjalä 'dar ngwanni ngwuju ngeno. ⁴ A je Lig'i'rim lanni Liju'ru onjadala ngwuje ätäädä yiima aar ondaji ngwuja'ri ngwungla ngwe ngwu'ter.

⁵ Giyomon giyoo Üräjälim, Ngwüyäwüd ngwonyadu ngwanni ngwüdünyädi Ngwaalinga ngwuju. Ngwüdü ngwaalu mbüny mbüny giyen gïdïdlä. ⁶ Anni ma aar 'dingini yal giyee, A ngwüji ngwonyadu o'rajidalu aar ji 'ril ndi ari diji de'te de'te di'dinginu ngwuja'ri ngwudi lingla lüngün ngwüdüjäjinä. ⁷ A je le ngwaalu elalu aar utalu aar ari, "Ngwüji ngwee 'dar ngwondaju ngwä'tüdi ngwudi Jälilïngo? ⁸ Aar mine arra 'dar ma ar je 'dingini aar ondaji ngwuja'ri ngwudi yïllü yege 'dar anaku rar gu? ⁹ Alanga liru Ngwübriti na Ngwumadi na Ngwulami, ngwüji ngwati ji Mijuputumiya na ngwanni ngwati ji Yäwüdiyä na Gäbüdükiyä, na Bunduj na Ajiya, ¹⁰ na Birijiyä na Bämbliyä na Mijir na ndi elada Libiyä gwe ngwaalu gito gito ngwucaar je Giruwan na ngwüji ngwuru ngwüdü ngwüdü Ruma, ¹¹ ngwuru Ngwüyäwüd na ngwanni ngwüdü giyobo yidi Ngwüyäwüd. A gu ngwüji janu ngwuru Ngwükirid na Ngwädigü. Ngwu'dinginar je ngwondaju giyiima yidi Ngwaalu ngwungla ngwe ngwege." ¹² Aar ji 'ril a je

* **2:1** 2.1 Yi'rinyinä giyee yati ji ma yomon küü'ri rom na 'di (50) abralu yidi Yi'rinyinä yidi Dambdani.

ngwe ngwaalu elalu aar otajidalu aar ari, “Yiru ange giyee?”

¹³ A je be loko ondajaji ngwu'dera nono aar ari, “Lima iyī di'rica donyadu diming je rlälīyī?”

A Butruj ondaji

¹⁴ A Butrujinga 'di'ralü ngwoo'ra ngwe ngwoo ngwuru 'dī na gwe'te (11), a Butruj ondajala gwulleniy ngwondajaji ngwari, “Lani ngweengga ngwuru Ngwüyāwūd na nga nga 'dar lanni lati ji Ürajälīm, gerajiiny lānī ngaa je enggaci ngaa lenge ngwuja'ri ngwee. ¹⁵ Ngwüjī ngwee ngwa'ti rlälü anaku ara gu. Ngwaalu ngwona ngwuru dilu danu gaji giru tudini kwo'rongo (9). ¹⁶ A be yiru giyee yanni yari ye dijīr dani Yüwīl ndi ari, ¹⁷ ‘Ngwaalu ngwari nu yiru giyee yanni yadi nje ärrī giyomon giyā'dī yidi gwodaning, äny gwa bälājā ngwüjü 'dar Ligī'rīmā nono lüny.

A yījī yalu yanni yiru ngwur na yera ya alliji yījīrā,
na ngwamal ngwalu ngwāti ngwäy ngwudi engga ngwuja'ri,
na ngwümäyīn ngwalu ngwa je ngwulingid eny.

¹⁸ Yäy 'di 'to ngwīnād ngwüny ngwanni ngwuru ngwur na ngwaw,
ngwunje bälājī Ligī'rīmā nono giyomon giyā'dī ngwa alliji yījīrā.

¹⁹ Äny gwa ge'te yi'ral yidi allalu ndīr kerala na yi'remna ya ji yiru 'ter gīdiyängälü,
ngwaalu ngwa ru yīn, ngwa ru ligā na ngwa ru dilü dipa gi'ranu.

20 Lingen la gwurli la ru dīrim na düüwä da gwurli da ru yin
 a ya ji giyee gwerre gwerre 'di a be gomon
 ila nggä'di gipa gidi näji gidi Deleny.

21 Na diji danni durnidi
 ngwüriny ngwudi Deleny, da gilängidini.'''

22 A Butruj ari, "Gerajar ngwäni ngwüji ngwudi Yijräyil ngaa 'dingini ngwuja'ri ngwee, Yicu gwudi Najrang gwuru diji dinggida de Ngwaalu ndi ari dükäjing 'danggalanu yiima ye na allalu ndir na yanni yiru yi'remnalu 'ter yanni yärrä je Ngwaalu 'danggalanu nginde gwe, yilingidä je yigo'ro yalu. ²³ Yicu nggwee gwügäbicijara je Ngwaalu yiiru ye yanni yilingiding ye yorto ye ngwaalinga 'tu'tu gwerre, ngaa ape ngwuy ngwe ngwudi ngwüji gwuru Garany, ngaa pä kü'ralä ganni gimamindanu ngaa 'rinnye. ²⁴ A be Ngwaalu 'di'riyälü giyi'ranyanu yiima ye yüngün gwuma aar gwä'dälü giye'rendenyanu yidi yi'rany ndi ari yi'rany ya'ti äti yiima ndi aar määtädälü.

25 Deleny dani Däwüd dondaja Kirictu gwe kitabanu ngwari,

'Nggwänggädi Delenya ngwäyänü ngwüny yomonalu 'dar.

Ndi ari ngwujicinyalu kaama,
 nunnu aa'ti nggwa lagadalu.

26 Yäy gu no nggwujayanu giligoranu lüny nyi elnge gwujayanu.

Ngwangina ngwüny 'to ngwa jici ge'tajing gwudi midi.

27 Ndi ari nga gwa'ti gwuny gatanalu gidel didi yi'rany

na ndi ari nga gwa'ti gwa gäbici ngindeng gwunga gwanni Gwuju'ru gwa 'digi'ri.

28 Nga gwuminy enggaci gay gidi midi

na nga gwuny gäbici nggwa jayanu gwulleny 'dunggunga.'”

29 A Butruj ari, “Lani ngweengga, nggwa je ondaci ndi ari nggwicinanü ndi ari papa gwege gwani Däwüd gwuma ayi gwuma aar gatu na dimomo düngün ndo ngene 'di gomon gidi gweneng. 30 A be nginde gwuru dijir gwülingidi ndi ari gwümi'ricä Ngwaalu yi'rany ngwuci nu, gwa alliji gijü güngün ge'te gididu'rala didi yeleny. 31 A Däwüd engga yi'ral yanni yadi ele ndi ji gweere, ngwondaji 'di'ri gwe gwudi nginde gwanni Gwubrutar yelenya ndi ari gwa'ti gwa aar gatanalu gidelanu didi yi'rany na ndi ari ngwa'ti ngwa 'digi'ri ngwanginu ngwüngün. 32 Ngwaalu ngwuma 'di'riyi Yicung nggwee gwumidu na nyii gilee 'dar liru länggädi 'didaning nggwee. 33 Gwuma aar 'di'riyi gwuma aar näji näjing gwupa ge'te gwalu kaama gidi Ngwaalu gwuma Papa ätäda Ligi'rimä lanni Liju'ru larung le lima aar nje bäläjä nono gilee länggädängää ngaa 'dingini gweneno. 34 Ndi ari Däwüd gwa'ti 'di'rü ngwallu kerala ngwube ru gwaru nu,

'Deleny dica Delenya düny,

Jalu ngene kaama güny

35 'di ngaa gi'tiji güwänälü gunga

nga ro'talu giyoranu yunga.'

³⁶ Yäy gu no, a gu ngwüji lenge 'dar ngwudi Yijiräyil ndi ari, Yicu nggwee gwü'rinyitängää, gwuru gwuge'ta Ngwaalu ngwuru Deleny ngwuru gwanni Gwubrutaar yelenya."

³⁷ Anni ma gu ngwüji 'dingini ngwuja'ri ngwee no, aar je dugi yigor aar ci Butrujing je ngwoo'ra ngwe ngwükajäär je, "Yiru ange yanni yadi nje ärrä lani ngweengga?"

³⁸ A je Butruj ci, "Jo'renyanar ara je nyinyi 'dar ngwüriiny ngwudi Yicu Kirictu ara je Ngwaalu düdänijänü gwalu gwanni gwuki, la je be angidaci Ligi'rimä lanni Liju'ru. ³⁹ Ndi ari ngwuja'ri ngwee ngwaru ngwe Ngwaalu, ngwalu ngwuru aar ru ngwudi yiji yalu aar ru ngwudi ngwüji 'dar ngwanni ngwü'tüdänü Ngwaalu, ngwüji 'dar ngwanni ngwa je Ngwaalu ngwege ngwuru Deleny urnidi."

⁴⁰ A je Butruj ondaci ngwuja'ri ngwe ngwonyadu ngwuje le rimalu ngwuje päcälü, "Gilängidiyär yigo'ro yalu kimaadanu nggee giki gidi didlä ndee." ⁴¹ Ngwüji ngwonyadu ngwanni ngwuma ämnä ngwuja'ri ngwüngün aar je nyinyi yaw ye ngwa ru ngwüü'ri tä'ril (3,000) aar je gendani ngwükirijin komon nggoo.

Acajidi gwudi ngwükirijin

⁴² Ati aar jalu yomon 'dar ndi aar 'täji ngwäyänü nda je ngwoo'ra ngwükajäär je enggaci ngwuja'ri aar acajidi gwüpäng ndi eny na ndi acajidi ndi otaci Ngwaalingalu. ⁴³ A yi'ral yanni yati je ngwoo'ra ngwükajäär je ärrä, aar

je iye yedenyo, a ngwoo'ra ngwükäjäär je ape yi'ral yidi allalu ndir na yi'remna yidi yiima yipa. ⁴⁴ Ngwükirijin 'dar ati aar ji gwüpäng ati aar emadi giyi'ralanu 'dar gwüpäng. ⁴⁵ Ati aar ellang ngwony ngwegen ngwanni ngwätäär je ati aar ätäda ngwengga ngwanni ngwa'ti äti. ⁴⁶ Aar äbräji giyomonalu 'dar ndi o'rajidalu ngwämrä kobo. Ati aar acajidi gwüpäng ndi eny ngwu'dun ngwegen aar emadi ndi eny gwüpäng yigor ye yijayanu yiru 'didanu. ⁴⁷ Ati aar ortada Ngwaalinga ati aar jayi ngwüjü ngwäy 'dar. Ati je Deleny gendaca ngwüjü ki'doonga gegen yomon 'dar ngwanni ngwuma gilängidinä.

3

A Butruj u'riyi dirga nono

¹ Gomon ge'te Butrujinga Yuwana gwe ländädi kobo gaji ge giru tä'räl (3) gidi otaci Ngwaalingalu lingen le ligwurlu. ² Ngenone gilängir licaar Längir lanni Lijaw, gur giju gu giru dirga anaku lingidäär gu, gapaar ating jalu yomon reny längirü nono ndi geraci ngwüjü guy ngwanni ngwati ilada ngwämrä kobo. ³ Anni mung engga Butrujing je Yuwana gwe liju gito ndi äni kobanu, ngwuje geraci guy nunnu aar ätä gony gere. ⁴ A Butruj alliji ngwäy nono ngwombaji jicom na Yuwana 'to. A Butruj ci, "Ombaji nje!" ⁵ No, ngwuje alliji ngwäy nono ngwuje ombaji, ngwuge'taji ndi ari gwadi aar ätäda gony gere.

⁶ A be Butruj ci, "Dab na buta gwa'ti nyi äti, a be yanni yäti nje, ya je ätä. Ngwüriny

ngwe ngwudi Yicu Kirictu gwudi Najrang, ngwang ci 'di'rü nga ele!" ⁷ Ngwube 'di'riyälü gaama ge ngwudige'dajala. Puprang no, a yora ji 'däny ngwü'di'rälü prüd ngwüdünädälä. ⁸ Ngwü'di'ri'tälä yora ye yüngün ngwuje gagitu ngwele. Ngwuje be gwujani aar le ele aar äni ngwämrä ngwudi gobo ngwele ngwü'di'ri'tälä ngwortada Ngwaalinga. ⁹ Anni ma ngwüji ngeno engga gwändälü ngwortada Ngwaalinga, ¹⁰ aar lenge ndi ari gur giru ganni gati jalu gilängir lidi gobo licaar Längir lanni Lijaw ndi geraci ngwüjü guy, aar allalu ndir a je le ngwaalu elalu giyi'ral yanni yima ji 'dünggüngün.

Ngwuja'ri ngwudi Butruj kobanu

¹¹ Anni ma gur ji ndi mätinädä ndi Butrujinga Yuwana gwe, a ngwüji 'dar allalu ndir, aar je rükädä nono ngwaalu ngwucaar je Gurd gidi Jiliman. ¹² Anni ma Butruj engga ngwüjü aar gu ru no, ngwuje ci, "Lani ngwüji ngwüny ngwudi Yijiräyil, yi'ral yarra giyee ma ara je allijalu ndir? Ange gwuru nje be alliji ngwäy nono no, nono ma yiima na jayi gwäri ru gwu'riya dijü nono ndee ngwele?" ¹³ Ngwaalu ngwudi Äbräyim na Ngwaalu ngwudi Ijaag na Ngwaalu ngwudi Yagub, Ngwaalu ngwudi ngwügüurnä ngwege, ngwuma näji dinädä düngün dani Yicu. Nginde gwanni gwuma aang määtä ngaa ätädä ngwelenya nunnu aar 'rinye, ngaa nyi'rini ngindeng ngwäyänü gideleny dani Bilatij anni mung ru gwading gatalu. ¹⁴ Ngaa linyi'rinä ngindeng gwanni Gwuju'ru Gwüdünälü, ngaa be bupi

ara je Bilatij gätijä guralu ganni gige'ta giimra. ¹⁵ Ngaa 'rinye ngindeng gwanni gwuru gay gidi midi gwuma be Ngwaalu 'di'riyi giyi'ranyanu, nyii liru länngädi yi'ral giyee. ¹⁶ Änni gwe ngwüriiny ngwudi Yicu, gwuru gwuma u'riyi guru nono nggee gänggädängää ngaa lenge gima ojeme nono. Yiru ngwüriiny ngwe ngwudi Yicu na änni gwe 'dünggüngün gwanni gwuma u'riyi nono, anaku änggäda gu nga nga 'dar.

¹⁷ A be gweneno lani ngweengga, äny gwülingidi ndi ari yanni yärrä je ngwelenyinga le, yärrä je gu ngaa la'ti lüngidi. ¹⁸ A be yiru giyee ndi ari awa Ngwaalu ngwuma ätiyi ngwuja'ri ngwäyänü ngwondacung ngwe ngwüjirä 'dar gwerre ngwari, nginde gwüngün gwanni Gwubru-taar yelenya, gwa aar ärrä yündä. ¹⁹ Jo'renyanar be, ngaa o'raca Ngwaalinga nunnu ara je düdänijänü ndi ke gwalu. Nunnu a gaji gidi obe düwä de ila Gideleny. ²⁰ Gwa je be ükcä ngindeng gwanni Gwubru-taar yelenya gwanni gwäbräjäjä je gwani Yicu. ²¹ Ndi ari gwa jalu kerala 'di a gaji ila ndi ari a yi'ral 'dar aar gi'tini yiyang, anaku ondaca gu Ngwaalu ngwüjirä ngwüngün gwanni ngwuju'ru gwerre. ²² Ndi ari Müjä gwaru nu, 'Deleny diru Ngwaalu ngwalu da je ükcä dijirä nono ükäjäär nyi gu, a nginde gwadi 'tüdä 'danggalanu. Gwa aang 'dengenaci giyi'ral 'dar yanni yadi ara je ye ci ngaa je ärrä. ²³ Dijä dannu da'ti da 'dengenaci dijirä ndoo, da aar linyinyi ngwüjänü ngwudi Ngwaalu.'

²⁴ A ngwījīr 'dar ngwanni ngwuma je Ngwaalu ūkājā ngwuja'ri ngwe, ngwätinā Jāmūwilingänü na lanni lima gwujana gwodan, londaja yi'ral ye yidi yomon giyee. ²⁵ Na ngaa liru ngwu'rin ngwudi ngwījīr ngaa ru 'to ngwu'rin ngwudi gekajidi gwanni gwugekajidu Ngwaalu ngwügüürnängä le ngwalu. Anaku mi'ricing gu Äbräyiming yi'rany ngwuci, 'Gilinge ge gunga, nggwa onjaci ngwüjü 'dar gidiyängälü.' ²⁶ A no, Ngwaalu ngwü'di'riyā dinädälü düngün dani Yicu ngwükājā gwerre gwerre 'danggalu nunnu ara je onjaci gwä'rä gwe dijü de'te de'te 'danggalanu ndi eelle kay güngün ganni giki."

4

A Butruj na Yuwana dünä ngwäyänü ngwämrä

¹ Butruj na Yuwana liju ndi ondaci ngwüjü kobanu anni indi ngwur'dal na Ngwüjändügi na dangida didi ngwangida ngwudi gobo. ² Aar ila likanu ndi ari Butrujinga Yuwana gwe londaci ngwüjü ndi ari 'di'ri giyi'ranyanu nggwo Yicu gwe. ³ Aar määtä Butrujing je Yuwana gwe aar je gekajalu korkon 'di a bigänü ru ndi ari ngwaalu ngwuma ru degera kaji nggoo. ⁴ A be ngwüji ngwonyadu ngwanni ngwuma 'dingini ngwuja'ri, aar ämni Ngwaalu, ngwanni ngwuru ngwur, aar gendadi 'di aar ru ngwüü'ri tudini (5,000).

⁵ Anni ma dilu danu ru, a ngweleny na mbumbunga na ngwoorta ngwudi yobo o'rajidalu

Üräjälim. ⁶ A gu dir'dal danni diru gi'ra dani Anan ji na dir'dal dani Giyaba na Yuwana na Älijikändär na 'dar lidi gubu gidi dir'dal danni diru gi'ra. ⁷ Aar apa Butrujing na Yuwana aar je dünäji gidiliganu 'denggen aar je otacalu aar je ci, “Yeleny yidi yärü na ngwüriny ngwudi yärü ngwärrä ngwe yi'ral giyee?”

⁸ A Butruj 'di'ri gwonyadu Lig'i'rimälä lanni Liju'ru ngwuje ci nu, “Lani ngweleny na mbumbunga lidi ngwüji, ⁹ manari ngaa lotaci njalu gwene gwani yi'ral yanni yijaw yanni yiminje ärrä gidirga, nje otacalu nunnu du'ru nono awa? ¹⁰ Längidär be yi'ral giyee nga nga na ngwüji ngwudi Yijiräyil 'dar ndi ari nyii lärrü yi'ral giyee ngwüriny ngwe ngwudi Yicu Kirictu gwudi Najrang, gwanni gwüpädängää kü'rälä ganni gimamindanu gwuma be Ngwaalu 'di'riyälü giyi'ranyanu. Ngwüriny ngwüngün ngwuru ngwu'riya, guru nono nggee gidünädälä ngwäyänü ngwalu. ¹¹ Yicu gwuru gwanni gwon-daja gwe gitab ndi ari,

'Go'rr ganni gima aang 'donyadadalu nga nga lanni lati oda,
guru gima ru gidingo gidi ngwu'dun.'

¹² Gilang gwa'ti gidiji dere di'ter ndi ari diji dere da'ti gididlä 'dar danni dapu Ngwaalu nunnu aar nje gilängidiyi.”

¹³ Anni ma aar engga Butrujing gwu'ranu na Yuwana, aar je lenge ndi ari liru ngwüjälü nyidang ngwa'ti bebera, a je le ngwaalu elalu, aar lenge ndi ari ngwüji ngwee ngwujaar Yicunga le.

14 Aar 'ti be lïngïdï ladi aar je ca ange ndi ari lãnggãdï guru nggoo gima u'ri nono gidünäär le. 15 Aar je 'tüyã poor ngwãmrã ngwudi Ngwüyãwüd aar jalu ndi otajidalu. 16 Aar ari, “Yiru ange yanni yadi aar je ärrï ngwüjü ngwee? Ndi ari ngwüjï ngwudi Üräjälïmïng ngwülingïdï yiima 'dar yanni yiralu 'ter yãrräär je ya'ti ya ar je nyï'rini. 17 A be nunnu aa'ti ngwuja'ri ngwee ngwa badalu a je ngwüjï 'dingini ngwonyadu, ar je iyiyi yedenyo ndi ari aa'ti londaci dïjü dere ngwüriny ngwe ngwee.”

18 Aar je apa aar je ondaci ndi ari aa'ti ba be londaji ndi enggaci ngwüjü ngwüriny ngwani Yicu. 19 A je be Butruj na Yuwana ci, “Manari nga nga liminü ndi ara je 'dengenaji nyii be 'donya ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu, enggaci nje yiru giyene yanni yijayana 'danggalu? 20 Nyii la'ti la gwugwundi nyii londaji ngwuja'ri ngwee ngwanni ngwãnggãdï nje nje 'dingini.” 21 O're aar je iyiyi yedenyo aar je be gatalu. Aar 'ti mbuji gay gadi aar je ge reraji ndi ari lima je yedeny eny ngwüjï ndi ari ngwuma jayanu aar ortada Ngwaalinga gwani yiima yanni yima ji. 22 Ndi ari gur nggoo gãpãdäär yiima giyee ngwu'ri nono, gümã gonyadana ngwüdlâyü kүү'ri rom (40).

Otaci Ngwaalingalu gwudi ngwïkirïjïn

23 Anni ma aar gata Butrujingalu na Yuwana, aar kwoyalu aar o'raci ngwenggen aar je ondaci ngwuja'ri 'dar ngwanni ngwuca je ngwe ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny na mbumbunga. 24 Anni ma aar 'dingini ngwuja'ri ngwee, aar alliji dula aar otaci Ngwaalingalu aar ari,

“Gwani Deleny nga gwanni gwuge'ta gere na diyäng na yaw na 'dar yanni giyo gu. ²⁵ Nga gwondaja Lig'i'rim le lanni Liju'ru lingla le lidi digüürnä däri dani Däwüd diru dinäd dunga, ngwari,

'Ngwüji ngwarra ngwudi yen ma aar 'di'ri güündä?

Na ngwüji ngwarra ma aar iräji ngwäy giyi'ral yiru 'tur?

²⁶ Ngweleny ngwarra ngwudi didlä ma aar ji mama

na larra lanni lati ruyi yelenya ma aar o'rajidalu

aar iniji Delenya

aar iniji ngindeng gwüngün gwanni Gwubrutaar yelenya.'

²⁷ 'Didanu Yirüdi na Bilatij Bündi lirucidu ngwüjüngä le ngwuru Garany na ngwüji ngwudi Yijiräyil kündär nggee aar iniji dinädä dunga dannu Diju'ru dani Yicu nginde gwanni Gwubrutanga yelenya. ²⁸ Yima aar je ärrä 'dar yanni yimädiniyā je nga je ge'te guy ge gunga nunnu aar gu ru anaku bupa gu. ²⁹ Gwani Deleny, ila be nga engga iyiyng yedenyo gwegen nje gäbici liru ngwinäd ngwunga nyii 'ranu ndi ondaji ngwuja'ri ngwunga. ³⁰ Dingada guy gunga nga u'riyi ngwüjü nono nga ape yiima yiru yi'remnalu 'ter nga je ärrä yidi allalu ndir ngwüriny ngwe ngwudi dinäd dunga dannu Diju'ru dani Yicu.”

³¹ Anni ma aar otaci Ngwaalingalu, a ngwaalu ngwanni ngwo'rajidaar gwalu lagadalu. A je

Ligi'rīm lanni Liju'ru onjajala aar 'ranu aar ondaji ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu.

Ati ngwīkirījīn emadi ngwong ngwegen

³² A ngwīkirījīn 'dar ru yigor ye'te pu aar ru ya'ranya ye'te pu. Ati 'ti dījī dere aru ngwong ngwūngūn ngwuru ngwee ngwanni ngwätīng je ati aar be emadi ngwong 'dar gwūpāng.

³³ A ngwoo'ra ngwūkājāār je āti yiima yipa ndi enggaci ngwūjū 'dī'rī gwe giyi'ranyanu gwudi Deleny dani Yicu. A je gu yīmī'rū yidi Ngwaalu ji 'dar yīrālū. ³⁴ A gu 'ti dījī dere janu dinyangiralu. Ndi ari ngindenga 'dar lanni lātī dīyāngū aar āti ngwu'duna, ngwati aar je ellang aar apa ngwilinya ³⁵ aar je ātādā ngwo'ra ngwūkājāār je aar je gegenaci ngwūjū ngwanni ngwunyan-giralu.

³⁶ Na gur ge'te gani Yūjīb gwati ngwoo'ra ngwūkājāār je ci Birnaba yani ndi ari gwati or'temaji ngwūjū, gwuru Dillawi* gwūlingīnā Gabruj. ³⁷ Nginde gwātī dīyāngū didi kwoy ngwape ngwellang ngwapa ngwilinya ngwuje ātādā ngwo'ra ngwūkājāār je.

5

Yi'rany yidi Ananiyanga Jābirā gwe

¹ A be gur gani Ananiya daw de dūngūn dani Jābirā ellang 'to dīyāngū degen. ² Ngwube gwā'rīnī ngwilinya ngwoko a gu daw dūngūn

* **4:36** 4.36 Ngwullawi ngwū'tūdi kilinge gidi Lawi gījī gidi Yagub. Ngwati gendaci ngwur'dala guy ndi ape yir'dala kobo.

lenge, ngwuje be apa ngwoo ngwī'dälü ngwuje ätäädä ngwo'ra ngwükäjäär je.

³ Anni ma Ananiya äpiji ngwoo'ra ngwükäjäär je ngwilinya, a Butruj ci, “Ananiya, nga gwarra nga be gäbici dijego'ro ngwonyadi ligorala lunga no 'di nga idäji Ligī'rīmānū lanni Liju'ru äniiji gwe ngwilinyalu ngwoko ngwudi diyäng danni dillängä? ⁴ Dalu dä'tüdi gwele gaji ganni ga'ta ge na ille? Na anni mung illini, ngwiliny ngwa'ti ju kuyanü galo? Yiru ange yanni yima gäbici ligor lunga nga je be ärrī giyee yiru gu no? Ya'ti ani ndi ari nga gwuma idäji ngwüjänü, a be Ngwaalu ru ngwuma je idäjänü.”

⁵ Anni ma gu Ananiya 'dingini no, ngwī'di ngwayi. Anni ma gu ngwüji 'dar 'dingini yi'rany ye yüngün, a je yedeny eny. ⁶ A ngwamal ngwoko ändä aar päädä ngwureda nono aar ape aar gwe ele ndi gata.

⁷ Anni ma aar jalu 'di a gaji ru tä'rīl (3), a daw düngün ändä, nginde ya'ting je līngidi yanni yima mbuji duru düngün. ⁸ A Butruj otacalu ngwuci, “Enggaciny ngwilinya, ngwuru ngwee ngwudi diyäng danni dillängää dur de dunga dani Ananiya?”

Ngwuci, “Yäy ngwuru.”

⁹ A Butruj ci, “Ngaa larra dur de dunga ngaa be gekajidi ndi idäji Ligī'rīmānū lanni Liju'ru lidi Deleny? Änggädi! Lanni lima gata duru dunga lima obana gilängir, la ang apalu 'to la gwe ele.” ¹⁰ No ngwī'di giyoranu yidi Butruj ngwayi. A ngwamal ändä aar apalu aar gwe ele aar je gatajidalu dur de düngün. ¹¹ A yedeny

eny ngwīkirījinā 'dar ki'doonga na ngwūji 'dar ngwanni ngwuma 'dingini yi'ral ye giye.

Ngwoo'ra ngwūkājäär je ngwapu yiima yonyadu

¹² Ngwoo'ra ngwūkājäär je ngwapu yi'remna yidi yiima yonyadanu na yidi allalu ndir ngwūjänü. Na ngwīkirījin 'dar ngwati o'rajidalu kurdanu gidi Jiliman. ¹³ Aa'ti diji dere ju dīndī poor ndi ari ngwuje gu ānānū, ati je ngwūji nāji gwulleney. ¹⁴ A ngwur na ngwaw ngwonyadu ānni Gideleny dani Yicu aar gendadi yi'ra yegen. ¹⁵ Ati ngwūji apa ngwūjū ngwanni ngwūmä aar ngwe 'tūdā ngwayalu aar je ndriyalu giyīlālälü nunnu ma Butruj millida manari dī'rīmbil dūngūn dima ele dijū nono, ngwu'ri nono. ¹⁶ Ngwūji ngwonyadu ngwanni ngwati ji giyūndār yanni yijacidaralu Ūrājālīm gwe aar apa ngwūjū ngwūmä na ngwanni ngwārri je ngwū'rillā yūndā, 'dar ati aar u'ri nono.

Aar ūbinī ngwo'ralu ngwūkājäär je

¹⁷ A dir'dal dannī diru gi'ra ke yi'rinya na gimaad gūngūn ki'du gidi Ngwūjändūgi. ¹⁸ Aar mātā ngwo'ra ngwūkājäär je aar je ge'te gorkon gidi ngwūji. ¹⁹ A be dilunga ndoo a gi'rr gidi Deleny ila ngwīgītī lāngirū lidi gorkon ngwuje 'tūyā poor ngwuje ci, ²⁰ "İndār kobanu ngaa ondaci ngwūjū ngwuja'ri ngwe 'dar ngwudi midi gwanni gwuyang."

²¹ Aar 'dengenaci ngwuja'ri ngwaru ngwe gi'rr aar 'dī'rī 'tu'tu dilu danu aar ele aar

äni ngwämrä ngwudi gobo aar enggaci ngwüjü ngwuja'ri.

Anni ma dir'dal dannu diru gi'ra gimaad ge güngün obana, aar urnidi ngwüjü gwüpäng ngwudi ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd, o'rajidalu gwudi mbumbunga lanni liru yi'ra yidi Yijiräyil. Aar ukäjidi ngwoo'ra ngwükäjäär je korkon aar ngwe ila. ²² A be anni ma ngwangida obani korkon, aar je 'ti mbuju ngenone. Aar kwodalu aar je ondaci aar je ci, ²³ “Änyängä limbuja gorkon gilängitinä mama 'dar na ngwangida ngwüdünü ngwängir. A be anni minyii igitalü, nyii 'ti mbuju dijü dere gidrü.” ²⁴ Anni ma gu gur ganni giru gi'ra gidi ngwangida ngwudi gobo na ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny 'dingini ngwuja'ri ngwee, a je le ngwaalu elalu aar ari, “Yiru ange yima ji?”

²⁵ A dijü de'te ila ngwuje ci, “Ngwüji ngwele ngwuge'ta je korkon, ngwo ndi dünälä ngwämrä ngwudi gobo ndi enggaci ngwüjü.” ²⁶ A dangida dannu diru gi'ra ele ngwoo'ra ngwe ngwüngün aar je apa minyol ndi ari liti je yedeny nda je ngwüji aca yo'rr ye.

²⁷ Anni ma aar je änjü ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd, a je dir'dal dannu diru gi'ra otacalu ngwuje ci, ²⁸ “Lica je aa'ti ngaa linggidi ngwüriny ngwee, ngaa lima be bädiyü ngwuja'ralu ngwee pad Ürajälim ngaa be ari ngaa linje üpiyi yi'rany yidi gur nggee.”

²⁹ A je be Butrujinga ngwoo'ra ngwe ngwükäjäär je ci, “Yätänä ngwäyanü ndi nyii 'dengenaci Ngwaalinga ndi ari nyii 'dengenaci

dijü dümnä. ³⁰ Ngwaalu ngwudi ngwügüürnä ngwege ngwuma 'di'riyi Yicungalu giyi'ranyanu gwanni gwüpädängää kü'ri ganni gimamindanu ngaa 'rinye. ³¹ Gwuma be Ngwaalu alliji gwuming ge'talu kaama güngün, ngwuru Deleny ngwuru Gilang, nginde gwe, ngwüji ngwege ngwudi Yijiräyil ma aar jo'renyana, ngwa je Ngwaalu düdinijänü ndi ke gwegen. ³² Änyängä liru linggida ngwuja'ri ngwe ngwee na 'to a ngwe Ligirim lanni Liju'ru inggidi lanni lima Ngwaalu ätäda ngwüjü gwanni ngwu'dengenaca.”

³³ Anni ma gu ngweleny ngwudi ngwämrä 'dingini ngwuja'ri ngwee, a je güündä ape aar bupi ndi 'rinye ngwo'ra ngwükäjäär je. ³⁴ A be gur gegen gani Gämläyil giru Dibärriji ngwuru doorta didi yobo gati ngwüji denya, ngwüdünälä ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd ngwari aar 'tüyä ngwo'ra ngwükäjäär je poor gwooko 'dogo. ³⁵ Ngwube ci ngwelenya ngwämrä nu, “Lani ngwüji ngwüny ngwudi Yijiräyil, arnganar giyi'ral giyee yige'ta je ndi ärrü ngwüji ngwee. ³⁶ Ndi ari gaji ga'ti olanu gima ele, gur gani Tadj gi'di'rü ngwari gipa a ngwüji gwuji ngwaru küü'ri tudini kwo'rongo (400). Gima aar be 'rinye ngwüji ngwuma badalu 'dar gwanni ngwugwujana ngwuja'ri ngwegen ngwuma dudi. ³⁷ A be o're a Yäwüdä gwudi Jäliling 'di'rä gaji gidü'rädäär ge ngwüjü a ngwüjü ngwonyadu aw giyora, o're aar 'rinye ngindeng ngwüji ngwüngün ngwuma badi. ³⁸ Yäy gu no, giyi'ral giyee nggwa je ola ndi ari o'raralu ngwüji ngwee, gäbücär je, manari ya'rany giyee na yi'ral yegen

giyee yärräär je yidi yigo'ro yegen yiru, ya'ti ya ele gweere. ³⁹ Ma be ari yindi Ngwaalu, 'didanu ya'ti ya je dami, ya be ru ndi ari ngaa lidugudu Ngwaalinga le.”

⁴⁰ A ngweleny ngwudi ngwämrä 'dengenaci olang gwüngün, aar urnida ngwo'ra ngwükäjäär je aar je pi ngwacal ngwe aar je 'tüci ngwäyänü aar je ci aa'ti londaci ngwüjü mana ngwüriiny ngwe ngwudi Yicu. Aar je be gatalu. ⁴¹ Aar 'tädä ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd lijayanu, ndi ari lima je yirginä mbuji yädi je ngwäy gwani Yicu. ⁴² Ngindenga giyomon 'dar ati aar ji kobo na ati aar ele ngwu'dun ngwu'dun ndi enggaci ngwüjü aar je ondaci ndi ari Yicu gwuru gwanni Gwubrutar yelenya. Aar 'ti ju yere yanni yadi je dünäji.

6

Lanni läbräär je kwo'ra tä'rül (7)

¹ Giyomon giyoo, ati ngwikirijin gendada ngwanni ngwuma änni ndi Yicu. A be ngwikirijin ngwanni ngwuru Ngwüyäwüd ngwindi giyen poor, aar 'di'ri aar äbingini giyinenanu gwani ngwikirijinä ngwanni ngwuru Ngwüyäwüd 'dunu ndi ari lati i'dädänü ngwedel ngwe ngwegen ndi aar je gegenaci ngwony ngwudi eny ngwanni ngwati aar je gigini yomon reny. ² A ngwoo'ra ngwükäjäär je ngwuru 'di na rom (12) urnidi ngwikirijinä 'dar gwüpäng aar je ci, “Ya'ti ya gu jayi ndi ari nyii i'dädänü yiiru ye ndi ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu nyii ape yiiru yidi eny. ³ Lani ngweengga,

äbrär ngwüjü kwo'ra tä'r'il (7) 'danggalanu ngwulinginna ngwonyadu Ligi'rimälä lanni Liju'ru aar bebere, nje ge'te aar ape yiiru giyee. ⁴ Nyii be arngani ndi otaci Ngwaalingalu nyii ape yiiru ndi ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu.”

⁵ A ngwuja'ri ngwee gäbici ngwikirijinä 'dar aar jayanu, aar äbrä guru gani Ijitabanuj gwäti ämning Ngwaalu gwupa gwonyadi Ligi'rimälä lanni Liju'ru. Ngindenga ngwoo'ra ngwe ngwani Bilipüj na Brukuruj na Nekonor na Temon na Barmanaj na Nekola gwudi Andakiyang gwanni gwändi giyobo yidi Ngwüyäwüd. ⁶ Aar apa ngwüjü ngwee kwo'ra tä'r'il (7) aar je äpijä ngwo'ra ngwükäjäär je aar je ätä guy aar abin-gaci Ngwaalu gwani ngindenga.

⁷ A ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu badalu 'dar, a ngwikirijin gendada ngwonyadu Üräjälim a ngwur'dal ngwonyadu ämnä ndi Yicu.

Aar määtä Ijitabanujing

⁸ Ijitabanuj gwuru diji donjaja Ngwaalu yimi'ränü na yiima yüngün ating ärrä yi'ral yidi allalu ndir na yi'remna yidi yiima yipa ngwüjänü. ⁹ A be Ngwüyäwüd ngwudi Giruwan-ing na ngwudi Ijikändäriyäng na 'to ngwudi ngwaalu ngwani Kilikiyä na Ajiya, ngwuru ngwudi Ngwämrä ngwudi Gätini Linginalu anaku ati aar je gu ci.* Aar be 'donya ngwuja'ri ngwudi Ijitabanuj aar le garnati. ¹⁰ Aar 'ti be burna ndi dami Ijitabanujing ndi ari nginde gwondaja

* **6:9** 6.9 Ngwüyäwüd gwanni ngwuru ngwinäd gwerre ngwuma be gatu linginalu.

yiima ye yidi bebere gwudi Ligi'rīm lanni Liju'ru lätädī Ngwaalu ndi ondaji.

¹¹ Aar be äniji ngwüjü ngwoko bartad nono nyim nunnu aar ari, “Änyängä li'dingina Ijitanuwing ngwaru ngwulem Giyobo yidi Müjä na Ngwaalu.”

¹² Yiru giyee yanni yima je gäbici aar gwogaji ngwüjü na mbumbunga na ngwoorta gwudi yobo aar gwurla Ijitanuwing nono aar määtä aar gwe ele Ngwämrä gwudi Ngwüyäwüd.

¹³ Aar apa ngwu'duru aar ü'ridä yi'duru nono aar ari, “Gur nggee ga'ti dünjä ngwuja'ri ndi ari ngwulem gwani gobo nggee giju'ru na gwani yobo. ¹⁴ Ndi ari gwu'dinginiiny gwaru Yicu gwudi Najrang gwa pä gobalu mbüny gwa gwürli dimürälü digätijänär nje Müjä.”

¹⁵ A ngwüji 'dar ngwanni ngwuju ngwämrä gwudi Ngwüyäwüd 'di'riyi ngwäy aar ombaji Ijitanuwing ngwugwurli ngwuru ngwäyanü nono gi'rr.

7

A Ijitanuwing ondaji ngwämrä gwudi Ngwüyäwüd

¹ A be dir'dal dannu diru gi'ra otaci Ijitanuwingalu ngwuci, “Ngwuja'ri ngwee ngwaru ngwe ngwüji ngwäti ngwäyano?”

² A je Ijitanuwing ci, “Lani ngweengga na papanga, gerajar ngwäni ngaa 'dingini! Ngwaalu ngwege ngwanni ngwünäjinä ngwü'tacä digürnälü dege dani Äbräyim gaji ganni gijung ge na ngwaalu gwani Mijuputumiya, gwerre

gwa'tina indī ndi ji kündär gani Araan. ³ A Ngwaalu ci, 'Gatana geno gunga na ngwüjü ngwunga, nga ele ngwaalu ngwanni ngwada je enggaci.'

⁴ No, a Äbräyīm 'di'ri ngwugatani geno gidi Ngwukaldan ngwele ngwuji Araan. Anni ma papa gwüngün ayi, a Ngwaalu apa ngenone ngwila ngwuji ngwaalu ngwee ngwujaa gu gweneno. ⁵ Ngwaalu ngwuma 'ti ätädi Äbräyīmīng ngwaalinga yu'rina ngwere ngene, 'di ngwaalu ngwere nggu jalu. A be Ngwaalu mi'rici yi'rany ndi ari ngwung je ätäda ngindeng na yijü yüngün gwodan, a be Äbräyīm kaji nggoo gwa'ti gu na äti gijälü gere.

⁶ Ngwuja'ri ngwuru ngwee ngwanni ngwondaca ngwe Ngwaalu Äbräyīmīng ndi ari, 'Ngwügüürnä ngwunga ngwa ji ngwa ru ngwüürnä ken gidi ngwüji ngwu'ter ngwa aar je ruji ngwinäd ngwa aar je ärrī yirginä ngenone ngwüdläyü küü'ri tudini kwo'rongo (400). ⁷ A be äny gwa reraji ngwüjü ngwoo ngwanni ngwärrī je yinäda linje be 'tüyä ken nggoo aar nyi äpiji yobo ngwaalu ngwee.' ⁸ A be Ngwaalu ätäda Äbräyīmīng gekajiding gwudi ü'ridäni a gwe Äbräyīm ü'ridä gijü güngün gani Ijaag anni ma aar linge ngwäti yomon 'dübä (8). Gwodan aji a Ijaag ü'ridä gijü güngün gani Yagub, aji 'to a Yagub ü'ri'täda yijü yüngün 'di na rom (12) giyoo yima ru ngwügüürnä ngwege.

⁹ Ngwügüürnä gwege ngwee ngwuru

ngwü'düny ndi Yüjib aar ape aar ellada ngwüjü yinäda ken gani Mijir. A be Ngwaalu ru ngwuma gu ge'te guyala. ¹⁰ Ngwü'tiyi giyi'ralanu 'dar yanni yiki, ngwätädä bebereng ngwügäbici Browoning gwudi Mijiring ngwujayi ngwäy ngwuge'te ngwümäätä yelenya Mijir na ngwümäätä ngwu'duna ngwudi yeleny yidi Browon 'dar.

¹¹ A be aji a ngwamu määtä ngwaalinga 'dar ngenone Mijir na ngwaalu ngwani Kanaan a ngwamu eny ngwüjü gwullenya. Aa'ti ngwügüurnä ngwege mbuju ngwony ngwudi eny. ¹² A be anni ma Yagub 'dingini ndi ari yon giyo ngenone Mijir, ngwükäji yjü yüngün yiru ngwügüurnä ngwege aar ele ngenone yirnü. ¹³ Anni ma aar kwoyalu gomon gidi gwodaning, a je Yüjib enggaci ligo'ro lüngün ndi ari gwenggen gwegen gwuru, a Browon 'dingina ngwüji ngwe ngwudi Yüjib. ¹⁴ Ngwükäci Yüjibing ngwükäjidi ndi papa gwüngün gwani Yagub na ngwüji 'dar ngwudi gubu güngün gwuru 'di kwo'ra tä'räl na tudini (75). ¹⁵ A Yagubinga yiji ye yüngün 'di'rä aar ila Mijir aar gu ji ngenone 'di a gu Yagub ayi ngwügüurnängä le ngwege. ¹⁶ Aar je apa aar le ila ngwaalu ngwani Jikim aar je gatu gidimomo gidiyäng dannii dillädi Äbräyim yjü yidi gur gani Amur ngwiliny ngwe ngwaalu ngwani Jikim.

¹⁷ Anni ma gaji ji ndi ila gito ganni gadi ge ngwuja'ri ji ngwanni ngwuca ngwe Ngwaalu Äbräyiming, gaji nggoo a ngwüji ngwege lingadi aar gendadi aar onyadi Mijir. ¹⁸ A be aji a deleny diru 'ter ape yelenya Mijir da'ti lingädädi Yüjib

gwe yorto ye ngwaalinga. ¹⁹ Ngwugwurlanu ngwüji ngwe ngwege ngwuje ärrü yirginä ngwuje übinälü aar gatani yijälü yegen mbüny yilinginä girem nunnu aar ayi.

²⁰ Gaji nggoo aar gu lingeta Müjäng gwujaw yi'remna. Aar ombaji ngwujalu ngwüwäyü tä'räl (3) aar änjälü 'dunu ndi mbumbu gwüngün. ²¹ A be anni ma ngwüji ngwüngün ape aar gatanalu poor, a gera gidi Browon mbuji, ngwape ngwü'rünü ngwuruji giji güngün. ²² Aar enggaci Müjäng 'di ngwubebere ngwuja'ri 'dar ngwudi Mijiring ngwuru diji dojema ngwuja'ri na giyiuru yüngün.

²³ Anni ma Müjä äti ngwüdläyü küü'ri rom (40), ngwü'di'ri ngwari gwadi ele ndi ombaja ngwüjü ngwüngün ngwuru Yijiräyil. ²⁴ Ngwube mbuji gur giru Dimijir ndi pi guru ge'te giru Diyijiräyil ngwube ruci ngwü'rinyiji Dimijira. ²⁵ A Müjä ji ndi ge'taji ngwüji ngwüngün ngwa lenge ndi ari gwapu gwe Ngwaalu yiuru nunnu ngwuje gataji düwä. Aa'ti be ngwüji lingidi yi'ral yorto ye ngwaalinga. ²⁶ Bigänü a Müjä mbuji ngwüjü rom (2) ngwuru Yijiräyil ndi pidi. Ngwari ngwading je gwä'räjidi ngwuje ci, 'Nгаа liru yengga ange gwuru ngaa be pidi?'

²⁷ A be gur ganni gipidi gwenggen ngwudinga Müjäng gay ge'te ngwuci, 'Yäru gwanni gwuge'tanga nga ru deleny däri ndi nje picü yelenya. ²⁸ Nga gwüminä ndi nyi 'rinye anaku 'rinyitä gu Dimijira lungge?' ²⁹ Anni ma gu Müjä 'dingini no, ngwabri ngwugatani Mijiring ngwele

ngwaalu ngwani Midiyan ngwuji yörnü ngenone 'di nggu lingeta yjü rom (2).

³⁰ Anni mung jalu ngenone 'di ngwäti ngwüdläyü küü'ri rom (40), a gi'rr 'täcälü ngwengga lingla lidi ligä lu'du gida'ri gitäny gito gito Ken gani Jinä. ³¹ Anni ma Müjä engga yi'ral giyee no, ngwudibi giyi'remna giyoo. Anni mung 'dongga gito nunnu ngwombajidi mama, ngwu'dingini a Deleny diru Ngwaalu ondaca aar ci, ³² 'Äny gwuru Ngwaalu ngwudi ngwügüürnä ngwunga, Ngwaalu ngwudi Äbräyim, Ijaag na Yagub.' A Müjä didi'ri nono a yedeny eny ndi ombaji daa'ri. ³³ A Deleny ci, 'Gwällädi ngwüdänälü giyora ndi ari ngwaalu ngwoo ngwüdünädä gu ngwuju'ru. ³⁴ Äny nggwänggädi yirginä yanni yärrinä je ngwüji ngwüny Mijir, äny gwuma 'dingina äriñing gwegen nyi be üllädä ndi nje gataji düwä, ila nga ükäji gweneno nga o're Mijir.'

³⁵ Müjä gwuru nggwee gwe'te gwe'te gwanni gwu'donya ngwüji ngwudi Yijiräyil aar ci, 'Yärü gwuru gwanni gwurujanga deleny däri ndi nje picü yelenya?' Gwuru gwurinda Ngwaalu gi'rr ge ganni giju gida'ri ndoo du'du ngwükäji nunnu ngwuru deleny degen ngwuje ü'rälü. ³⁶ Ngwuje 'tüyä Mijir ge'te gwe yi'ral yidi allalu ndir na yi'remna yidi yiima ken gani Mijir ngwe ü'ridä Bar Alamring* aar ngwe ji ngwüdläyü küü'ri rom (40) gitäny. ³⁷ Müjä gwuru gwanni gwondaca ngwüjü ngwudi Yijiräyil ngwuje ci,

7:34 7.34 Gwuruj 3.5,7,8,10 * **7:36** 7.36 Yaw giyee giyo gwenene ngwaalu ngwucaar je Gana Juwej.

'Ngwaalu ngwa ji ngwa je ükacä dijirä de'te anaku ükäjäär nyi gu 'danggalanu.' ³⁸ A Müjä nggwee gwuru gwujaar ngwüjü ngwe gitäny ngwuru dardan didi gi'rr ganni gondacu Kenala gani Jinä na didi ngwügüürnä ngwege. Aar ätäädä ngwuja'ri ngwee ngwudi mididi ngwuje apa aar nje enggaci.

³⁹ A be ngwügüürnä ngwege 'donya ndi 'dengenaci ngwuja'ri ngwudi Müjä aar je obe gora ge aar o're yigor ye yegen aar je gwä'räji Mijir. ⁴⁰ Aar ci Aruuning, 'Gi'tijji nje ngwaalinga aar nje üktini. A be a'ri nggwee gwani Müjä, gwuminje 'tüyä Mijir, gwa'ti ar gwe lingidi yorto ye ngwaalinga yiru ange yima mbuji.' ⁴¹ Kaji nggoo aar ga'riji gi'remna giru dab giru nono gindri aar ruji ngwaalu ngwegen aar rcijji aar mi'rini nono aar äpiji gony yi'rinyinä gige'taar ngwuy ngwe ngwegen. ⁴² A je be Ngwaalu gwürläci lu'ra ngwuje gäbici aar ele ndi äpiji yurumu yobo yidi geralang anaku üllinäär gu kitabanu gidi ngwüjir ndi ari,

'Ngwüjji ngwudi Yijiräyil, ngaa lircijiny ngaa mi'rini nono
ngwüdläyü küü'ri rom (40) gitänye?

⁴³ Ngaa be ru manni lanni lüpinänä gä'tä gidi bayil gwani Malag

na guurum gidi bayil gwani Raban.

Yi'remna yanni yige'ta je ngaa je äpiji yobo.

Yäy gu no nggwa je gäbicijji güwänü galu ga je ape ngaa la ele ken gi'ter' gweere Babil.

⁴⁴ Anni ju ngwügüürnä ngwege gitäny lapana Gä'tä gidi gekajidi gijaar ge. Gipädi Müjä ngwuru nono ganni gänggäding genggaca Ngwaalu.
⁴⁵ Anni ma aar ape, a be aji a ngwügüürnä ngwege apana aar ge ila Kanaan a je Jäjiwä ruya anni ma je Ngwaalu linyinyiji ngwüjü ngwudi Kanaaning aar määtä geno. A gu Gä'tä ji Kanaan 'di a gaji ila ganni gima ge deleny dani Däwüd ape yelenya. ⁴⁶ A Däwüd jayi Ngwaalinga ngwäy, ngwube utalu ndi ari aading odaci Ngwaalinga ngwudi Yagub ngwu'duna. ⁴⁷ A be aji a Jiliman ru gwanni gwuma odaci ngwu'duna.

⁴⁸ A be Ngwaalu ngwupa ngwati 'ti ju ngwu'dunanu gwanni ngwodana ngwuy ngwe ngwudi diji dümnä. Anaku aru gu dijir ndi ari Ngwaalu ngwari,

⁴⁹ 'Gere giru ngwaalu ngwudi didu'ri didi yeleny düny,
na diyäng diru ngwaalu ngwati nyi gu ge'te yoralu yüny.

A Deleny ari, Ngwu'dun ngwuru ange gwanni ngwadi nje odaci?

Na ngwaalu ngwuru ngwo ne gwanni ngwadi nyi gu jalu nyi obe düwä de?

⁵⁰ Äny gwä'tüdi manni gwanni gwuge'ta ngwonyalu ngwee 'dare?'"

⁵¹ A je be Ijitabanuj ci, "Ngaa gilee liru ngwüji ngwunyurtanu ngaa undi giyi'ra! Ngwügüürnä ngwalu ngwulingana je ngaa übini Ligir'rimälü lanni Liju'ru! ⁵² Dijir dere dindi ne da'ti ngwügüürnä ngwalu übinälü? Ngindenga

li'rinyidu 'di aar 'rinye ngwǿjirä ngwükäjäär je ngwondaju ngwuja'ri ngwe gweere gwani nginde gwanni Gwüdünälü gwadi ila. A gwenene, gwuma gwe gwurlanu gwuma aang 'rinye. ⁵³ Nga nga liru ngwǿji ngwanni ngwapu yobo yätädärä je Ngwaalu yǿ'rr ye, giyo be ya'ta je 'dengenaca."

Aar aci Ijitabanujing yo'rr ye ngwayi

⁵⁴ Anni ma ngweleny ngwudi ngwämrä 'dingini ngwuja'ri ngwee, aar kanu gwulleny 'di aar iyini ngwad gündä. ⁵⁵ A be Ijitabanuj 'di'riyi ngwäy ngwombajidi kerala, a Lig'i'rimä lanni Liju'ru onyadala. Ngwengga näjing gwudi Ngwaalu a Yicu dünäcälä kaama. ⁵⁶ Ngwari, "Äny gwänggädi gere gigitinä nyi engga Gijü gidi Diji dümnä gidünäcä Ngwaalingalu kaama."

⁵⁷ A ngindenga 'dar gwü'rübäni ngwuy ngwäni ngwegen aar ürri dula gwulleny aar 'di'rädä Ijitabanujing nono 'dar gwüpäng. ⁵⁸ Aar okta aar gwe 'tüdä poor kündär aar aci yo'rr ye. A ngwǿji ngwanni ngwü'ridädi ngwuja'ri nono, aar gwaladani ngwuredalu ngwegen aar je gatanalu gito gito kur giru damal gani Jawul.

⁵⁹ Anni ma aar ji ndi aci Ijitabanujing yo'rr ye gwani yi'rany, ngwänginini Ngwaalinga ngwari, "Gwani Deleny dani Yicu, mäti lig'i'rimä lüny guy ge gunga." ⁶⁰ Ngwube jürbälü yirku ye ngwurnidi dulu de gwulleny ngwari, "Gwani Deleny, aa'ti la je dü'räci keng nono nggwee." Anni mung gu ari no, ngwayi.

8

¹ A Jawul ru gwanni gwämnä ndi ari aar 'rinye Ijitanuujing.

A gi'doonga gidi Ngwaalu badalu

Komon nggoo aar übinälü gi'dongalu gidi Ngwaalu gwulleny Üräjälim a ngwikirijin ku badalu pad ngwaalu ngwani Yäwüdiyä na Jamra a be ngwoo'ra ngwükäjäär je ru ngwuma jalu Üräjälim. ² A ngwüji ngwudi Ngwaalu ila aar ape Ijitanuujing aar gatu aar rüniji gwulleny. ³ A be Jawul ru gwädinä ki'doonga gidi Ngwaalu ngwübinälü. Ating ele ngwu'dun ngwu'dun ngwokta ngwuralu na ngwaw ngwuje ürrä korkon.

A Bilipüj ele ngwaalu ngwani Jamra

⁴ A be lanni lima abri aar badalu ngwaalu mbüny mbüny aar ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwe ngwudi Ngwaalu ngwaalu ngwanni ngwuma aar gu badalu. ⁵ A Bilipüj 'di'ri ngwüllü kündär ge'te gidi Jamrang, ngwondaci ngwüjü ngwuja'ri ngenone ngwani nginde gwanni Gwubrutar yelenya. ⁶ Anni ma ngwüji 'dingini ngwuja'ri ngwudi Bilipüj aar engga yi'remna yidi yiima yanni yärrüng je, ngindenga 'dar aar geraji ngwäni mama ngwuja'ri ngwondajung je. ⁷ Gaji nggoo a ngwüji ngwonyadu ngwanni ngwätinä ngwü'rillä nono aar u'ri nono, a ngwü'rillä 'tü 'denggegenanu ngwonyadu dulu de dipa. A lonyadu lanni liru ngwurga a lanni layu ngwangina, aar ju'ri nono. ⁸ A jayanu ji gwupa kündär nggoo.

Dima de'te dani Jamaan

⁹ Gur ge'te giru dima kündär nggoo gani Jamaan gati ape yiima gaji golanu ating alliji ngwüjälü ndir ngwudi Jamrang ating iringini ngwari giru diji dojema. ¹⁰ A ngwüji 'dar, ngwanni ngwoko na ngwanni ngwupa geraci ngwäni aar ämnäci aar ari, "Diji ndee diru yiima na yüngün yiru yiima yanni yojemana." ¹¹ A ngwüji gwujani ndi ari ngwuma je yima yüngün yanni yiru yi'remnalu 'ter üktini yima aar je engga gaji golanu. ¹² A be anni ma aar änni ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwuma je Bilipüj ondaci ngwani yeleny yidi Ngwaalu na ngwüriny ngwe ngwudi Yicu Kirictu, aar änni Ngwaalu aar nyinyini ngwuru ngwur na ngwaw. ¹³ A Jamaan giligo'ro lüngün ngwänni Ngwaalu 'to a Bilipüj nyinyi. Ngwü'di'ri ating gwujani Bilipüjing ngwaalu ngwading gu ele, ati gwe ngwaalu elalu mung engga yi'ral na yiima yanni yati je Bilipüj ärrä yojema.

¹⁴ Anni ma ngwoo'ra ngwükajäär je 'dingina Üräjälim ndi ari ngwüji ngwudi Jamrang ngwuma änni ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu, aar je ükacä Butrujing je Yuwana gwe. ¹⁵ Anni ma aar obana, aar otaci Ngwaalingalu gwani ngindenga ndi ari a je gu Lig'i'rim lanni Liju'ru üllänü. ¹⁶ Ndi ari gaji nggoo, la'ti je gu na Lig'i'rim lanni Liju'ru üllänü. Linyinyäär je 'dogo ngwüriny ngwe ngwudi Deleny dani Yicu. ¹⁷ No, a je gu Butrujinga Yuwana gwe gatü ngwuyala a je gu Lig'i'rim lanni Liju'ru üllänü.

¹⁸ Anni ma Jamaan engga ndi ari ngwüji ngwanni ngwämnä Ngwaalu ngwati je gu

Ligi'rim lanni Liju'ru üllänü ma je gu ngwoo'ra ngwükajäär je gatu ngwuy nono. No ngwü'di'ri ngwape ngwü'rinyä ngwuje geraci Butrujing je Yuwana gwe ngwuje ci, ¹⁹ “Ätädiiny yiima giyee 'to, nunnu diji dere danni dinyi gu gatu guy nono, a gu Ligi'rimä lanni Liju'ru üllänü.”

²⁰ A be Butruj ci nu, “Indi ngwü'riny ngwe ngwunga giligä, anni ge'tanga ndi ari a gwadi ellang angidacing gwudi Ngwaalu ngwü'riny ngwe! ²¹ Nga gwa'ti äti gu'ru giyiiru giyee, ndi ari ligor lunga la'ti dünälü ngwäyanü Ngwaalu. ²² Jo'renyana giyi'ral yunga giyoo yiki nga otaci Delenyalu ndi ari aar ang düdänijänü ndi ge'taji gwudi ligor lunga nggwee gwuru gu no. ²³ Ndi ari äny gwänggädängä gwu'ri giligoranu nga ji giyirna yidi yi'ral yanni yiki.”

²⁴ A Jamaan ci Butrujing na Yuwana, “Otaçar Delenyalu gwani äny, ndi ari yanni yara ye aa'ti ya ji 'dünggüny.”

²⁵ Anni ma aar enggaca ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Deleny, a Butrujinga Yuwana gwe o'ra Üräjälim, aar eggacana ngwüjü kay ngwuja'ri ngwanni ngwujaw giyündär yonyadu yidi Jamrang.

Bilipuj na gur giru Dijiyüpiyâ

²⁶ A gi'rr gidi Deleny ci Bilipüjing nu, “Di'rü nga elada kuyala gidi gaama kayalu gidi ülli Üräjälim ngwelada Gaja.” ²⁷ No, a Bilipuj ji mama ngwü'di'ri ngwele. Kay aar mbudi güül ge giru Dijiyüpiyâ giru dujimid dimäti ngwü'rinyä ngwudi yeleny yidi deleny diru daw dani Kandaka didi Yijüpiyäng. Gur nggee giju

kündär gani Üräjälim ndi otaca Ngwaalingalu.
²⁸ Ngwube o'ra ngwuji ndi jalu ngwudu'rala ngwüdi je dimirta ngwuji ndi uli gitab ganni gullu dijir dani Ajaya. ²⁹ A Ligi'r'im lanni Liju'ru ci Bilipüjng nu, "Donggaca dimirta nga jici gito gito."

³⁰ A Bilipüj gwalajanu ngwujici gito gito ngwu'dingini ndi uli ngwuja'ri ngwudi gitab gidi dijir dani Ajaya. A Bilipüj otacalu ngwuci, "Nga nggwo gwülingidi ngwuja'ri ngwee ngwula je?"

³¹ Ngwuci, "Ngwaadi nje lenge awa ma aar nje 'ti diji enggacu." Ngwube ci Bilipüjng ngwallu aar gwe jalu.

³² A be ngwuja'ri ngwanni ngwujung je ndi uli ngwuru ngwee,
 "Gwüktäär nono dangala dadi aar ele ndi ü'rü ngwulem
 na nono giranyu gigwogondacu dijü danni diwädädi ngwolalu mbüny,
 no ngwu'ti iğitü ngwulem ngwüngün.

³³ Gwa aar ärrü yinäda aar ärrü yirginä.
 Yärü gwanni gwadi ondaji gilinge ge güngün?
 Ndi ari gwuma aar düdiyiji ligo'ro lüngün ngene gidiyängälü."

³⁴ A gur nggoo otaci Bilipüjngälü ngwuci nu, "Eggaciny ngwuja'ri ngwee ngwaru ngwe dijir, ngwondijaja ndi yärü? Dijir dondaja gwani ligo'ro lüngün gwalla gwani diji di'ter?" ³⁵ A Bilipüj aalu ngwuja'rala ngwoo ngwudi gitab ngwondaci ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwujaw

ngwani Yicu. ³⁶ Anni ma aar ji ndi ele dimirta de, aar obani ngwaalu ngwäti yaw, a gur nggoo ci Bilipüjng nu, “Yaw yiru pa giyee, yiru ange yadi nyi üminici ndi nyinyini?”* ³⁸ Ngwugirinya aar dünäji dimirta. Aar ülli 'dün giyaanu a Bilipüj nyinyi.

³⁹ Anni ma aar 'tüdä giyaanu no, a Ligi'räm lidi Deleny ape Bilipüjng aa'ti gur änggädi ba be. A gur nggoo ele dilä düngün gijayanu.

⁴⁰ A be Bilipüj mbüjini kündär gani Äcidüd ngwü'di'ri ngwellalu ndi ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwele 'di ngwombani kündär gani Gäyjäriyä.

9

A Bulij ämnä ndi Yicu

(Yiiru 22.6-16; 26.12-18)

¹ A be Jawul gwuru gwuma ji ndi iye ngwikirijinä ngwudi Deleny yedenyo ngwari ngwuje 'rinye. Ngwü'di'ri ngwele gidir'dal danni diru gi'ra ² nunnun ngwülliji ngwuja'ri ngwe ele ngwämrä ngwudi gündär gidi Dimajiging, nunnun manari gwuma mbuji ngwüji ngwere ngwudi Gay gidi Deleny dani Yicu, ngwur na ngwaw, ngwuje umma ngwe o'ra Üräjälim.

³ Anni ma Jawul ji ndi ele gidilä düngün ngwuji gito gito kündär gani Dimajig, a buri üllä kerala ngwo'rralu. ⁴ Ngwi'di gidiyängälü ngwu'dingini

* **8:36** 8.36 Yitab yoko gwodan yäti 37 A Bilipüj ci, “Yere ya'ti manari nga gwämnä Ngwaalu 'tu'tu giligoranu.” A gur nggoo ci, “Äny gwämnä ndi ari Yicu gwuru gwanni Gwubrutaar yelenya gwuru Giji gidi Ngwaalu.”

ngwuja'ri ngwudi diji dondaju ngwuci, “Jawul Jawul, nga gwarra miny übinälü?”

⁵ A Jawul ci, “Deleny, nga gwani yärü?”

Ngwuci, “Äny gwuru gwani Yicu, gwanni gwübinängälü. ⁶ 'Di'rälü nga ele nga äni kündär, la ang be eggaci ndi ari nga gwadi ärrü ange.”

⁷ Ngwüji ngwanni ngwändäär Jawulinga le aar dünälä aar 'ti ondaju ngwuja'ralu ngwere ndi ari ngwändi ngwe ngwaalalu, aar 'dingini ngwuja'ri aar 'ti be änggädi dijü dere. ⁸ A Jawul 'di'rälü gidüyängälü anni mung gatu ngwäyälü ngwüngün, ngwu'ti ombajidalu ndi engga gonyalu gere. Aar okta kuy aar gwe äni Dimajig. ⁹ Ngwujalu yomon tä'ril (3) gwürimü ngwäy, ngwu'ti iyü ngwu'ti iti gonyalu gere.

¹⁰ Ngenone Dimajig, doo'ra de'te diju gu dani Ananiya. A Deleny ondaci dilingidu ngwurnidi ngwuci, “Ananiya!”

Ngwangindi ngwuci, “Äny gwangindu gwani Deleny.”

¹¹ A Deleny ci, “Ju mama nga 'di'ri nga ele kayalu ganni gicaar Gidünälü nga ele nga äni ngwu'dun ngwudi gur gani Yäwüdä nga utalu gur ge gändi Tarjuj gani Jawul ndi ari nggo ndi otaci Ngwaalingalu. ¹² Dilingidu gima engga guru gani Ananiya ngwändä ngwalliji ngwuy nono ngwüngün nunnu ngwu'ri ngwäy.”

¹³ A Ananiya ci, “Gwani Deleny, nggwu'dingina ngwüjü ngwonyadu ngwondaja diji de ndee na yi'ral ye 'dar yanni yiki yärrüng je ngwüjü ngwunga ngenone Üräjälim. ¹⁴ A nginde gwändi ngene yeleny ye ngwur'dal ngwanni ngwuru

ngweleny ndi ari ngwummi ngwüjü ngwanni ngwapu ngwüriny ngwunga.”

¹⁵ A be Deleny ci Ananiyang nu, “İndi! Gur nggee gäbriny ngwuru gora ndi ape ngwüriny ngwüny ngwe ele ngwüjü ngwuru Garany na ngweleny ngwegen na ngwüji ngwudi Yijiräyil.

¹⁶ Gwunyi enggaci ndi ari nginde awa gwa mbuji yündä yipa gwulleny gwani ngwüriny ngwüny.”

¹⁷ A be Ananiya ele ngwäni gidrü ngwu'dun, ngwalliji Jawuling ngwuy nono ngwüngün ngwuci, “Diweengga dani Jawul, Deleny dani Yicu gwanni gwü'täcängälü kayalu anni janga ndi ilada ngene, gwükäjäiny nunnu nga ombajidalu mana ara gu Ligir'im lanni Liju'ru onyadala.”

¹⁸ Puprang no, a ngwong ngwe'te ngwuru nono gwele ngwärki'rä ngwudi ngwuum mi'ra'tadalu ngwäy ngwudi Jawul, ngwu'ri ngwäy ngwombajidalu mana. Ngwü'di'rälü aar nyinyi, ¹⁹ anni ma aar ätäda ngweny, ngwudege'dani ngwangina ngwüngün.

A Jawul jalu yomon yoko ngwükirijiningä le Dimajig. ²⁰ Ngwü'di'ri ngwele ngwondaci ngwüjü ngwonyadu ngwämrä ndi ari Yicu gwuru Giji gidi Ngwaalu. ²¹ Ngwüji 'dar ngwanni ngwu'dingina, a je ngwe ngwaalu elalu aar utalu aar ari, “Gur gä'tüdi nggee ganni gänijä yedenyalu ngwübini ngwüjälü ngwanni ngwapu ngwüriny ngwee gwani Yicu ngenone Üräjälimo? Nginde gwa'ti indädi ngene ndi ummi ngwüjü ngwe ele ngwur'dal ngwanni ngwuru ngwelenye?” ²² A be Jawul ojemani nono ngwondaji yiima ye ngwügäbici Ngwüyäwüd

ngwanni ngwati ji ngenone Dimajig a ngwe ngwaalu elalu ngwuje enggaci aar lenge ndi ari Yicu gwuru gwanni Gwubrutar yelenya.

²³ Anni ma yomon ele aar onyadi, a Ngwüyäwüd äñiji yujimidalu gwadi aar 'rine, ²⁴ a gu be Jawul lenge. Giyomon reny lingen le na dilu de ati aar rbäci ngwängir ngwudi gündär nunnu aadi aar 'rine. ²⁵ A be ngwoo'ra ngwüngün ape aar ülliyyi kundi'rala gidi gündär dilu de gi'ram ge aar 'tüyi ngwele.

²⁶ Anni ma Jawul obani Üräjälim, ating ari ladi acajidi ngwikirijin ngwe ngwudi Yicu a je be yedeny eny 'dünggüngün, aar 'ti ämnä ndi ari nginde gwuma ru dikirijin 'didanu. ²⁷ A be Birnaba ape nggwe ele ngwoo'ra ngwükajäär je. Ngwuje enggaci ndi ari Jawul gwänggädi Delenya kay ginding gu Dimajig na ndi ari awa gwondacu Deleny na ndi ari awa ngenone Dimajig gwondaca ngwüjü gwa'ti yedeny iti ngwüriny ngwe ngwudi Yicu. ²⁸ No, aar le jalu ngwellalu gwügäti linginalu kündär gani Üräjälim, ngwondaci ngwüjü 'dar gwu'ranu ngwüriny ngwe ngwudi Deleny. ²⁹ Ati aar ondaji aar garnati yomon reny Ngwüyäwüd ngwe ngwati ondaji Yigirigiyängä, aar be mini ndi 'rine. ³⁰ Anni ma gu ngweengga lenge gwuru ngwikirijin, aar ape aar gwe ülli Gäyjäriyā aar dinga ngwele Tarjuj.

³¹ A be gaji nggoo a adatalu ij yi'doonga yidi Ngwaalu ngwaalu 'dar Yäwüdiyā, Jälil na Jamra, jalu yadatalu. Aar äti yiima a je Ligirrim lanni Liju'ru ojemeye nono aar gendadi aar jalu yidinyädi Delenya.

Aniyaj na Täbjä

³² Ati be aji a Butruj 'di'ri ngwele ngwaalu 'dar. Gomon ge'te ngwele kündär gani Lüdä ndi ombaja ngwikirijinä ngenone. ³³ Ngenone ngwumbuji guru gani Aniyaj giru dirga gindru ngwümbür gäti ngwüdläyü 'dübä (8). ³⁴ A Butruj urnidi ngwuci, "Aniyaj, aar ang Yicu Kirictu u'riyi nono. 'Di'rälü nga apani gilälälü gunga." Puprang no, a Aniyaj 'di'rälü. ³⁵ A ngwüji 'dar ngwudi Lüdäng na ngwudi Jaruning engga yi'ral giyee, aar o'raça Delenya.

³⁶ Kündär gani Yapa, dikirijin didi Deleny diju gu dani Täbjä (ngwüriny ngwüngün ma aar je gwürlälü Yigirigiyängä, ngwani Dide), nginde gwati ape yiiru yanni yijaw yomon reny ngwugataji ngwüjü düwä ngwanni ngwunyangiralu. ³⁷ Gaji ge nggoo, ngwümü ngwayi aar uyi aar ape aar ndriyalu kimbanu alu nggwe. ³⁸ Gündär gani Lüdä ga'ti ola ngwaalinganu kündär gani Yapa. No anni ma ngwikirijin 'dingini ndi ari Butruj nggwo ngenone Lüdä, aar ukäji ngwüjü rom (2) 'dünggüngün aar päcälü aar ci, "Üllädä gwänü!"

³⁹ A Butruj 'di'ri aar le ele. Anni mung obani, aar ape aar gwe allu kimbanu alu nggwe a ngwedel 'dar o'radi nono aar dugi yal ye, aar enggaci yubana na ngwureda ngwonyadu ngwu'ter ngwanni gwati je Täbjä ug'ri gaji ganni gati aar le ji gwa'tina ayu.

⁴⁰ A je Butruj 'tüyä 'dar poor, ngwülli ngwüjürbälü yirku ye ngwotaci Ngwaalingalu, 'di ngwube gwurlada ngwangina ngwudi

Täbija ngwari, “Täbija, 'di'ralü.” Ngwugata ngwäyälü ngwüngün änggädäng gu Butrujing, ngwü'di'ralü ngwujalu. ⁴¹ A Butruj geraci ngwümätä kuy ngwü'di'riyälü ngwüdünäjälä. Ngwube urnida ngwükirijinä na ngwedel ngwuje ätäädä Täbijing gwumidu. ⁴² A ngwuja'ri ngwee linginni 'dar kündär gani Yapa a ngwüji ngwonyadu ämnä Gideleny. ⁴³ A Butruj jalu ngenone Yapa yomon yonyadu gur ge ge'te gani Jamaan gati 'raji ngwurna.

10

A Karnulij urnidi Butrujing

¹ Ngenone kündär gani Gäyijäräyä, gur ge'te giju gu gani Karnulij giru kumndan gidi gi'du gidi gwu'tulunga küü'ri tudini (100) gani Italiya.

² Nginde gwuru diji didinyädi Ngwaalinga, ngwüji ngwe 'dar ngwudi ngwu'dun ngwüngün. Gwati gataji ngwuwaya düwä ligor le ating otaci Ngwaalingalu yomon reny.

³ Gomon ge'te lingen le ligwurlu kaji tä'räl (3) ngwengga dilingidu, gi'rrä gidi Ngwaalu ngwila ngwuci, “Karnulij.”

⁴ A Karnulij ombaji yedenyo ngwutalu ngwari, “Yiru ange giyo gwani doorta düny?”

A gi'rr ci, “Otaci Ngwaalingalu gwunga na angidaji ngwuwaya gwunga gwuma obana ngwäyänü Ngwaalu ngwuma ang diwayina.

⁵ Gwenene ukäjä ngwüjü aar ele ngenone kündär gani Yapa aar gwä'ra guru gani Jamaan gwanni gwati aar ci Butruj. ⁶ Nginde gwüllädälü

kur ganni gati 'raji ngwurna gani Jamaan gati ji ngwu'dun ngwe dibirta giläni."

⁷ Anni ma gi'rr ele ganni gondacu, a Karnulij urnidi ngwinädä ngwüngün rom (2) na gwu'tulu gwe'te gwüngün gwati denya Ngwaalinga gwanni gwati arnga ngindeng. ⁸ Ngwuje enggaci yi'ral 'dar yanni yänggädäng je ngwuje be ükäji aar ele ngenone Yapa.

A Butruj engga dilingidu
(Yiiru 11.5–14)

⁹ Bigänü nggwoo gilingen lidünälä anni ma aar ele 'di aar ji gito ndi obani Yapa, a Butruj allu ngwu'dun alu nggwe ndi otaci Ngwaalingalu. ¹⁰ A ngwamu enyanu ngwüminä ngwony ngwudi eny. Anni ma aar ji ndi manica, ngwayati giligor ngwengga dilingidu ¹¹ a gere igitinä ngwengga gony giru nono direda dipa laranu dimätäär ngwiil ngwüngün kwo'rongo aar ülliyä gidiyängälü. ¹² Dätä ngwängä ngwonyadu yi'ranu ngwanni ngwati elalu yora ye kwo'rongo na ngwanni ngwati elalu ngwari ngwe gidiyängälü na yi'rä yidi gerala. ¹³ A ngwuja'ri ondaja aar ci Butrujing no, "'Dä'rü nga je dugi nga je eny ngwüdi."

¹⁴ A be Butruj ci, "Bäri gwani Deleny, äny gwa 'ti itä gony girngü giru gomom gere a'tur."

¹⁵ A ngwuja'ri ondaci mana aar ci, "Aa'ti aru ngwong ngwürngü ngwanni ngwuma je Ngwaalu ju'riyi."

¹⁶ Ngwuja'ri ngwee aar gu ari yomonanu tä'räl (3) a be dired gwä'rini puprang kerala.

17 Anni ma Butruj ji ndi iriyi ngwäyälü ngwuja'ri ngwee ngwänggädïng je dilingidu, a ngwüji ngwanni ngwükäjä je Karnulij ila aar utalu ngwu'dun ngwe ngwudi Jamaan aar ele 'di aar düni gilängir. 18 Aar urnidi ngwüjü ngwudi ngwu'dun aar je otacalu ndi ari Jamaan gwani Butruj nggwo gwüllädälü ngeno.

19 Anni juna Butruj ndi iriyi ngwäyälü giyi'ral yanni yänggädïng je, a Ligir'im lanni Liju'ru ci, "Ngwüji ngwo tä'r'il (3) poor ngwutalu nga gwe. 20 'Di'rü nga ülli. Aa'ti yedeny ya ang eny ndi ang ngwe ele, äny gwuru gwükäjä je 'dungguna."

21 A Butruj ülli ngwuci ngwüjü, "Äny gwuru nggwee gwanni gwüminängää. Giru ange ganni gindädä gu?"

22 A ngwüji ci, "Karnulij gwuru kumndan gidi gwu'tulunga küü'r'i tudini (100) gwükäji nje. Gwuru diji didünälü didinyädi Ngwaalinga a gwati Ngwüyäwüd 'dar denya. A be girr gidi Ngwaalu ondaci nunnu aar ang urnida nga ele 'dunu 'dünggüngün nunnu ngwu'dingini ngwuja'ri ngwanni ngwätä je." 23 A je be Butruj ape ngwuje ülläjälü yirnü 'dunu.

A Butruj ele 'dunu ndi Karnulij

Bigänü nggwoo, a Butruj 'di'r'i aar le ele a je ngweengga ngwoko ngwudi Yapang gwujani.

24 Bigi nggwoo, aar obani Gäyijäriyâ. Aar mbuji Karnulijing gwuju nding je dünici, gwujaralu ngwüji ngwe ngwüngün na ngwumaad ngwüngün ngwurniding je. 25 Anni ma Butruj ji gito gwadi äni, a Karnulij ila ngwadacalu ngwukwucalu yirku ye gwani denya. 26 A

Butruj 'di'riyälü ngwuci, “‘Dì'rälü, äny gwuru dijji dümnä 'dogo.”

²⁷ Anni ma aar gwe ondaji a Butruj äni ngwum-buji ngwüjü ngwo'rajidalu gidrü ngwonyadu.

²⁸ Ngwuje ci, “Nga nga lilingidi ndi ari yiru drü giyobo gidiji diru Diyäwüd ndi aar acajidi ngwaalu ngwe'te pu dijji de diru Garany ngwelaci yirnü. A be Ngwaalu ngwuminy enggaci ndi ari aa'ti nggwa ci dijju dere dirngü. ²⁹ No anni minyii gu ükäjädä, äny gwuma ila ligor le lijaw. Nggwa je otacalu ndi ari yiru ange yükäjädä gu 'dünggüny?”

³⁰ A Karnulij ci, “Yomon kwo'rongo (4) yanni yima ele äny gwuju 'dunu ndi otaci Ngwaalin-galu gilingen ligwurlu liru tä'r'il (3) kaji nggee no, a dijji ila digenna ngwureda gwaru nggäm nggäm aar nyi dünäcälü. ³¹ Ngwari, 'Karnulij, Ngwaalu ngwuma 'dingini ngwuja'ri ngwunga gwanni gwati ang ngwe otacalu na gwuma enggada angidacing gwunga ngwüji gwanni ngwunyan-giralu. ³² Ükäjädä kündär gani Yapa ngwu'dun ngwudi gur gani Jamaan gwanni gwati 'raji ngwurna nggwo ngwu'dun ngwe gidibirta g'iläni. Gur nggo gu gani Jamaan gwanni gwati aar ci Butruj, gwüllädi gwälü yirnü.’ ³³ No a gu be ükäjädä puprang, a yijaw ndi ari nga gwuminy 'dengenaca nga gwuma ila. Gwenene änyängä 'dar gilo ngene ngwäyänü Ngwaalu, ladi 'dingini ngwuja'ri 'dar gwanni ngwondacara je Deleny ndi nje enggaci.”

A Butruj ondaji

34 A Butruj aalu ngwuja'ri ngwe ngwondaji ngwari, “Äny gwuma lenge gweneno yi'ral ye yorto ye ngwaalinga ndi ari 'didanu Ngwaalu ngwati 'ti utanu. 35 Ngwube ämni ngwüjü gïlû 'dar ngwanni ngwati denya ngindeng aar ärrî yi'ral yanni yïdünälü. 36 Nga nga lilingïdi ngwuja'ri ngwanni ngwükäcä je Ngwaalu ngwüjü ngwudi Yijiräyil, ngwondaju ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwujaw ngwani adatalu Yicu Kirictu gwe, gwanni gwuru Deleny didi ngwüji 'dar. 37 Nga nga lilingïdi yi'ral yanni yiju ngwaalu 'dar Yäwüdiyä, 'tu'tu Jälil anni ondaja Yuwana ngwuja'ri ngwe ngwani nyinyini. 38 Nga nga lilingïdi ngwuja'ri ngwanni ngwu'dingina ngwe ngwudi Yicu gwudi Najrang, ndi ari awa gwubrutu Ngwaalu Ligi'rim le lanni Liju'ru na yiima. Na ndi ari awa gwulandalu ngwärrî yi'ral yanni yijaw, ngwu'riyi ngwüjü nono 'dar ngwanni ngwätinä dijego'ranu, yiima ye yidi Ngwaalu 'dünggüngün.

39 Änyängä liru länngädi yi'ral 'dar yanni yärrüng je ken gidi Ngwüyäwüd na kündär gani Üräjälim. Aar pädä kü'ri ganni gimamindanu aar 'rine. 40 A be anni mung jalu yomon tä'rîl (3), a Ngwaalu 'di'riyalü giyi'ranyanu aar gäbici ngwütädälü ngwengani. 41 Gwa'ti ngwüji änggädi 'dar, ngwütäcing jälü 'dogo ngwanni ngwänggädi ngwanni ngwäbrä je Ngwaalu gwerre. Änyängä lanni gwiti nyii le nyii le iyï gaji ganni giming ge 'di'rälü giyi'ranyanu. 42 Nginde gwondaci nje ndi ari nyii ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu nje enggaci ndi ari

Yicu gwuru gwanni gwuge'ta Ngwaalu ndi picì ngwüjü yelenya ngwanni ngwumidu na ngwanni ngwayu. ⁴³ Ngwüjir 'dar ngwondaju nginde gwe, ndi ari gwanni gwämnì 'dünggüngün gwa Ngwaalu düdänijänü ndi ke gwüngün ngwüriny ngwe ngwudi Yicu Kirictu."

A Ligì'rim lanni Liju'ru üllì ngwüjänü ngwuru Garany

⁴⁴ Anni ma Butruj jina ndi ondaji, a Ligì'rim lanni Liju'ru üllì ngwüjänü 'dar ngwanni ngwu'dinginu ngwuja'ri ngwüngün. ⁴⁵ A ngwikirijin ngwanni ngwü'ri'tänä ngwuru Ngwüyäwüd ngwanni ngwändäär Butrujinga le aar dibi, ndi ari Ngwaalu ngwuma angidaji ngwüjü ngwuru Garany Ligì'rim lanni Liju'ru 'to. ⁴⁶ Ndi ari ngwu'dinginaar je ngwondaju aar orta Ngwaalinga ngwungla ngwe ngwu'ter.

A be Butruj ondaji ngwari, ⁴⁷ "Ngwüji ngwee ngwuma gu Ligì'rim lanni Liju'ru üllänü nono alanga je 'to, yärü gwuru gwadi je üminici ndi aar je nyinyi yaw ye?" ⁴⁸ Ngwuje ondaci ndi ari aar nyinyini yaw ye ngwüriny ngwe ngwudi Yicu Kirictu. A ngwüji ci aar le jalu yomon cong.

11

A Butruj enggaci ngwüjü Üräjälim

¹ A ngwoo'ra ngwükajäär je na ngweengga 'dar ngenone Yäwüdiyä 'dingini ndi ari ngwüji ngwanni ngwuru Garany ngwuma ämnì 'to ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu. ² Anni ma Butruj o'ra Üräjälim, a ngweengga ngwanni ngwubupa ngwüjü aar ü'ri'täni, aar garnati Butrujinga le

aar ci, ³ “Nga gwarra nga be ele ngwu'dun ngwudi ngwüji ngwa'ti ü'ri'tänä ngaa ngwe eny.”

⁴ A je Butruj ondaci ngwuja'ri 'dar anaku raar gu 'tu'tu gwerre ngwuje ci. ⁵ “Nggwuju kündär gani Yapa ndi otaci Ngwaalingalu nyi ayi giligor nyi engga dilingidu gony giru nono direda dipa laranu dülliyäär kerala dimätäär ngwiil kwo'rongo ngwüllälü 'di ngwobana 'dünggüny.

⁶ Anni minyi gu ombajidanu nyi gu mbuji ngwängänü ngwati elalu yora ye kwo'rongo ngwudi diyängälü, ngwudi pooring, ngwanni ngwati elalu ngwari ngwe na yï'rä yidi geralang.

⁷ Nyi be 'dingini aar nyi ngwuja'ri ci, “Di'rälü gwani Butruj a je dugi a je eny ngwüdi.’

⁸ Nyi be ci, ‘Bäri gwani Deleny! Gomom gere a'tur nggwa'ti ngilla gony gere girngü ngwulemanu ngwüny.’

⁹ A ngwuja'ri ondaja mana kerala aar nyi ca, ‘Gong ganni gima ge Ngwaalu ari giju'ru, aa'ti ga ge ari girngü.’ ¹⁰ A gu ngwuja'ri ngwe ari yomonanu tä'räl (3) aar be gwä'ri direda ngwo're kerala mana.

¹¹ Kaji nggoo, a ngwüji ngwanni ngwükäjä je Karnulij 'dünggüny ngwuru tä'räl (3) ngwüdü ngwaalu ngwani Gäyijäriyä, aar obana gilängir lidi ngwu'dun ngwanni ngwuji nyi gu. ¹² Aar nyi Ligirrim ondaci ndi ari aa'ti nggwa 'donya ndi nyii ngwe ele. Ngweengga ngwee ngwuru nyärläl (6) ngwuji nyii ngwe ngenone gwüpäng, nyii ngwe ele nyii äni ngwu'dun ngwudi Karnulij. ¹³ Aar nje ondaca ngwuja'ri anaku änggädäng gu gi'rrä ganni gi'täcälü 'dunu 'dünggüngün ngwuci, 'Ükäjidä kur gani Jamaan

gwati aar ci Butruj nga urnida nggwo kündär gani Yapa. ¹⁴ Nginde gwa ang be enggaci ngwuja'ri ngwanni ngwada je gilaŋgidiyi ngwüji ngwe ngwudi ngwu'dun ngwunga.'

¹⁵ Anni minyi ji ndi ondaci ngwüjü, a je gu Lig'i'rim lanni Liju'ru üllänü anaku üllüng gu 'to 'dengganu gwerre. ¹⁶ No nyi diwayini ngwuja'ri ngwanni ngwucaar nje ngwe Deleny ndi ari, 'Yuwana gwünyinyü ngwüjü yaw ye a be nga nga la nyinyini Lig'i'rim le lanni Liju'ru.' ¹⁷ Ma be ari langidaca je Ngwaalu Lig'i'rimä anaku angidacaar nje gu 'to, lanni lämnä Gideleny dani Yicu Kirictu, nyi be ani yärü ndi ari nyüminici Ngwaalinga."

¹⁸ Anni ma aar 'dingini ngwuja'ri ngwee no, aar 'ti äti ngwuja'ri ngwadi aar ngwe ari aar ortada Ngwaalinga, aar ari, "Yiru gu be no, Ngwaalu ngwuma ätäda ngwüjü 'to ngwanni ngwuru Garany gay nunnu aar jo'renyana aar mbuji miding."

G'i'doonga gidi Ngwaalu Andakiya Jüriyä

¹⁹ Ngwikirijin ngwanni ngwuma 'di'ri aar badalu gwani übinälü anni ma aar 'rinye Ijita-banujing, aar ele ngwaalu gwani Bunijiya na Gabruj na Andakiya gündär gidi Jüriyäng ati aar ondaci ngwüjü ngwuru Ngwüyawüd 'dogo ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu. ²⁰ A be loko lanni liru ngwikirijin liru lidi Gabrujing na Giruwan anni ma aar ele Andakiya ati aar ondaci 'to ngwüjü ngwuru Garany ngwuja'ri ngwanni ngwujaw gwani Deleny dani Yicu. ²¹ A je gu Ngwaalu

gì'tiji yiima yüngün a ngwüji ngwonyadu ämnä aar o'raci Delenya dani Yicu.

²² A ngwuja'ri ngwee ele 'di a je ngwükirijin 'dingini ngwudi Üräjäliming, aar ükäji Birnabang Andakiya. ²³ Anni mung obani ngenone, ngwumbuji yimi'rü yidi Ngwaalu yiju ngwüji, ngwujayanu gwulleny ngwuje or'temaji 'dar nunnu aar mätnälü 'di'didanu yigor ye yegen 'dar Gideleny dani Yicu. ²⁴ Birnaba ngwuru diji dijaw gwonyadu Ligi'rimälä lanni Liju'ru na ngwäti ämnäng Ngwaalu. A ngwüji ngwonyadu gendada Gideleny.

²⁵ A Birnaba 'di'ri ngwele kündär gani Tarjuj ndi minä guru gani Jawul. ²⁶ Anni mung mbuja, ngwapa nggwe ila Andakiya. Aar gu jalu ngenone didläyü de'te pu ati aar jalu ngwükirijiningä le aar enggaci ngwüjü ngwonyadu ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu. Andakiya, ngwaalu ngwuru ngwanni ngwuma aar gu ätäda ngwüjü ngwudi Ngwaalu ngwüriny yirnü aar je ci ngwükirijin.

²⁷ Gaji nggoo a ngwüjir ngwoko ngwüllü Üräjälim aar ila Andakiya. ²⁸ A de'te 'denggenanu dani Agabuj, ngwü'di'ri ngwüdünälä yiima ye yidi Ligi'rim lidi Ngwaalu ngwalliji yijirä ndi ari ngwamu ngwadi ji ngwupa ngwaalu 'dar ken. Aji a ngwamu ngwee ji 'didanu gididlä gaji ganni gima ge deleny ape yelenya dani Kiludiyuj. ²⁹ A ngwoo'ra ngwudi Yicu mäjidü ngwü'rinyä ngwanni ngwa je diji mbuji nunnu aar je ükäci ngwengga ngwudi Yäwüdiyäng aar je ngwe gataji düwä. ³⁰ A

ngindenga lima gu mäjidi 'didanu 'dar aar je ükäci mbumbung je Üräjälim angidacing gwegen aar je ätäda Birnabang je Jawul gwe aar je äpiji.

12

A Butruj 'tüdä korkon yiima yidi Ngwaalu

¹ Gaji nggoo a deleny dani Yirüdi* 'di'ri ngwummi ngwükirijinä ngwudi gi'doonga gidi Ngwaalu ngwuje übinälü. ² Ngwümäätä Yagubing gwanni gwuru gwenggen gwudi Yuwananga ngwu'rinye galal ge. ³ Anni ma Yirüdi engga ndi ari yi'ral giyee yima jada Ngwüyäwüdänü, ngwü'di'ri ngwümäätä Butrujing 'to. Yi'ral giyee yiju gaji gidi Yi'rinyinä yidi Ligi'ra. ⁴ Anni mung määtä, ngwape ngwäniji korkon, ngwube ge'te ngwangida ki'du ki'du yi'ranu kwo'rongo ki'du ge'te pu ati aar gu düni aar angida. Nunnu ma Yi'rinyinä yidi Dambdani abralu, ngwube apada ngwelenyanu nunnu aar gu päda yelenya.

⁵ A Butruj ji korkon a be ngwükirijin jalu ngwäy ngwe aar otaci Ngwaalingalu ligor le 'di'didanu gwani nginde.

⁶ Dilu de gwa'tina Yirüdi äpädi ngwaalu ngwudi pi yelenya, a Butruj ji ndi ndri gwänü ngwangidanu rom (2) gwugekanalu yu'rung ye rom (2), a ngwangida dünälä aar angida längirü. ⁷ A 'dür no, a gi'rr ila gidi Deleny ngwüdünälä ngenone, a buri o'rralu ngwaalu

* **12:1** 12.1 Yirüdi ngwee, gwuru digüürnä didi deleny dani Yirüdi gwanni gwuru mbumbu gwondacaar gwe kitabanu gidi Luka 1.5.

ngwanni ngwuju gu Butruj, ngwümi'ri kimeranu ngwu'ritiya. Ngwuci, “Di'rälü puprang.” A yu'rung yanni yigekaning yalu aar gwanna ngwuy aar i'di.

⁸ A gi'rr ci, “Di'rü nga rüjinänü dired de nga genne ngwüdänü.” A Butruj 'di'ri ngwärrü yi'ral yanni yica ye gi'rr, ngwo're ngwuci, “Pänä direda nono didi gennala dunga nyi gwujana.”

⁹ A Butruj 'di'rälü ngwugwujani aar gwe ele 'di aar 'tü poor, ngwu'ti be lüngidi yiru ange giyo ngwüdädigini ngwu'ti lüngidi ndi ari ngwuja'ri ngwäti ngwäyanü ngwanni ngwärrü je gi'rr, ngwuji ndi ari gwänggädi yi'ral dilingidu. ¹⁰ Aar ge ila 'di aar gatana ngwangida ngwanni ngwudi gwerre gwerreng na gwudi gwodaning aar ila 'di aar obana gälängir liru laaba lidi 'tü kay gati elada kündär. A je längir igitiji gwu'ren aar gu 'tü. Anni ma aar ü'rü gayanu ge'te, a gi'rr gatani ngwele.

¹¹ A Butruj 'rita ligor ngwari, “Nggwuma lenge 'didanu gweneno ümimänü gwa'ti ndi ari ngwuja'ri ngwanni ngwuju, ngwäti ngwäyanü ndi ari Deleny diru dükäjä gi'rrä güngün nunnu ngwila aar nyi gwalla Yirüdiijing ngwomonanu ngwüngün na giyi'ralanu yere yanni yige'ta je Ngwüyäwüd giyigoranu.”

¹² Anni mung gu lenge yi'ral giyee no, ngwele 'dunu ndi Märiyam gwuru nanni gwudi Yuwana gwani Murkuj ngenone ngwikirijin ngwo'radi gwalu ngwonyadu aar ji ndi otaci Ngwaalingalu.

¹³ A Butruj ila ngwüpidä längirü poor a dinäd ila diru gera dani Räuüdä ndi igiti dimbürä.

¹⁴ Anni mung 'dingini ngwuja'ri ngwudi Butruj

gwondaju poor, ngwujayanu 'di ngwo're kay ngwu'ti igitü dimbürä. Ngwo're ngwondaci ngwüjü ndi ari Butruj nggwo gilängir. ¹⁵ A ngwüji ci gijü, "Nga gwari gi'ra milang." Anni mung 'donyalu 'tibüny ndi ari Butruj gwuru, aar ci, "Gi'rr ga ru güngün."

¹⁶ A Butruj jina ndi pi längirü gwur'tal, anni ma ngwüji igitädälü aar engga, a je ngwe ngwaalu elalu. ¹⁷ A je Butruj ci guy ge gwugwundar ngwuje enggaci ndi ari awa gwü'tiyä Delenya korkon. Ngwuje be ci, "Ondacar Yagubing je ngweengga ngwe ngwu'ter ngwuja'ri ngwee." Ngwü'tü ngwele ngwaalu ngwu'ter.

¹⁸ Dilu danu a'ti yigor pi ngwangidanu aar utalu ndi ari yiru ange yima ji ndi Butruj. ¹⁹ Anni ma Yirüdij ükäji ngwuja'ri aar minä 'dar aar 'ti mbuju, ngwü'tiyä ngwuja'ri aar apa ngwangida ngwoo aar je otacalu aar je 'rinye.

Aar mi'ri Yirüdijing dümdä de ngwayi

A be Yirüdij 'di'ri ngwugatani ngwaalinga ngwani Yäwüdiyä ngwele kündär gani Gäyijäriyä ngwujalu ngenone gwooko. ²⁰ Gwapu güündä ngwüji ngwudi yündär yidi Jür na Jäyidä. Aar be o'rajidi gwüpäng aar bupi gweneno nding je 'dengenaci. Anni ma je dinäd didi Deleny dani Yirüdij, dating gu gatada ngwäyänü dani Bilactuj gi'tiji gay, aar ci Delenya dani Yirüdij linana ndi aar le o'rajidi aar jalu ladatalu. Ndi ari ngindenga lati je Delenya dani Yirüdij äpijä yona.

²¹ A gomom ganni gige'taar, a Yirüdij genne ngwureda ngwudi yeleny ngwujalu gididu'rala

didi yeleny ngwube ondaci ngwüjü. ²² A ngwüjü ortada aar ürrü dula aar ari, “Diji dä'tüdi ndee dannu dümnä dondaju ngwaalu gwuru ngwondaju.” ²³ Kaji nggoo ge'te ge'te anni mung 'dingini ngwuja'ri no, ngwu'ti näjä Ngwaalinga, a gi'rr gidi Deleny agada dimdi nono ngwümi ngwondoma 'di ngwayi.

²⁴ A ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu gendadi aar badalu ngwaalu 'dar.

²⁵ Anni ma Birnabanga Jawul gwe medaja yiiru yegen Üräjälim, aar o'ra aar apana Yuwanang gwanni gwati ani 'to Murkuj.

13

Aar ükäji Birnabang je Jawul gwe

¹ Ngenone ki'doonga gidi Andakiyang, ngwüjir na ngwoorta ngwee ngwuju gu, Birnaba, Jamaan gwani Nejer, Lukiyuj gwudi Giruwaning, Maniyan gwanni gwuraar Yirüdij gwe gwuru deleny gimaad 'tu'tu yogo ye na Jawul. ² Anni ma aar ji ndi äpiji Ngwaalinga yiiru aar määtä ngwädä, a je Lig'i'rim lanni Liju'ru ci, “Äbrüjüny Birnabang je Jawul gwe, aar ele ndi aar nyi äpiji yiiru yanni yornaci nje.” ³ No a ngwikirüjin otaci Ngwaalingalu aar määtä ngwädä aar je ätä gyy aar je ge'te kay aar ele.

Ngenone Gabruj

⁴ No ngindenga rom (2), a je Lig'i'rim lanni Liju'ru dinga aar ele aar obani kündär gani Jälüküyä, aar ü'rü yaanu ngenone aar ele ngwaalu giyaanu ngwani Gabruj. ⁵ Anni

ma aar obani kündär gani Jalamaj, aar on-daci Ngwüyävüd ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ngwämrä ngenone. Aar ji Yuwananga le gwanni gwati ani Murkuj, ngwuje gataji düwä.

⁶ Aar landalu 'dar kündär giyaanu gidi Gabru-jing 'di aar obani kündär giyaanu gani Pabuj. Ngenone aar mbudi dimanga le diru Diyävüd dati alliji yijirä yi'duru dani Bar Yicu, ⁷ dati mbüjini gideleny danni dimäti yelenya ngwaalu giyaanu dani Järgiyüj Bulij gwuru gur gibebera gwulleny, ngwükajidi ndi Birnabanga Jawul gwe nunnu gwubupa ndi 'dingini ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu 'denggen. ⁸ A be Aliyimaj nggwoo gwuru dima (ngwüriny ngwüngün gwani gu no Yigirigiyängä) ngwuje be jici kay ngwuje ü'ri'ti ngwäy ngwunani ndi üminici delenya ndoo ndi änni Ngwaalu. ⁹ A be Jawul, gwanni gwani 'to Bulij, gwonyadu Ligi'rimälä lanni Liju'ru ngwombaji Aliyimajing ngwäyanü 'ti'tog ngwuci, ¹⁰ “Nga nggwee gwudi dijego'rr, nga ru güwän gidi yi'ral 'dar yanni yijaw! Nga gwonyadu i'däjingänü nga onyadi miminäjänü. A'tur nga gwä'tüdi gwadi dünäji yi'rinya ngwuja'ri gwanni ngwüdünälü ngwudi Delenye? ¹¹ Gwene ara gwe Deleny ji guy ge nga gwa rimä ngwäy gwene nga jalu gaji gooko nga gwa 'ti gwengga buri gwudi lingen.” Puprang no a dumbil na dirim gätini ngwäy, ngwakalu ngwuy ngwe ngwüminä dijü ndi okta kuy. ¹² Anni ma gu deleny didi ngwaalu ngwoo engga yi'ral giyee yima ji, ngwänni Ngwaalu ndi ari gwändi gwe ngwaalalu ngwuja'ri ngwinggidaar ngwe ngwudi Deleny.

Andakiya gwudi Bijidiyäng

¹³ Ngenone Pabuj, a Bulij na ngwoo'ra ngwanni ngwändäär le, aar ü'rü yaanu aar ele kündär gani Berga ngwaalu ngwani Bämblilyä, a je gu be Yuwana gatani ngwo're Üräjälim. ¹⁴ Ngenone Berga, aar 'di'ri aar elada gweere 'di aar obani Andakiya gwudi Bijidiyäng. A gomon Kwo'ra tä'rıl, aar äni ngwämrä aar jalu. ¹⁵ Anni ma aar uli Yobo yidi Müjä na Yijir yidi Ngwijir kitabanu, a je be ngweleny ngwudi ngwämrä ükäci ngwuja'ri aar je ci, "Ngweengga, manari ngaa läti ngwuja'ri ngwere ngwada je ondaji a ngwe or'temaji ngwüjü, ondajar je."

¹⁶ A Bulij 'di'rälü ngwüdünlä, ngwalliji guyala ngwari, "Nga nga liru ngwüji ngwudi Yijiräyıl na nga nga ngwüji ngwuru Garany ngaa lanni lati orta Ngwaalinga, 'dinginiiny! ¹⁷ Ngwaalu ngwudi Yijiräyıl ngwäbrü ngwügürnä ngwege, ngwügäbici ngwüjü aar gendadi aar onyadi kaji ganni gijaar ge Mijir. Yiima ye yidi gu'ran güngün, ngwuje 'tüyā poor ken gidi Mijir-ing. ¹⁸ Ngwuje mätiji liguri ndi eelle gwe-gen, ngwuje arnga ngwüdläyü küü'ri rom (40) gitäny. ¹⁹ Ngwuje linyinyiji ngwüjü giyen kwo'ra tä'rıl (7) ngwaalu ngwani Kanaan ngwuje apada diyängü degen ngwätädä ngwüjü ngwüngün ngwudi Yijiräyıl yu'rina. ²⁰ Yi'ral 'dar giyee yiju ngwüdläyü küü'ri tudini kwo'rongo na küü'ri rom na 'di (450).

Anni ma ngwüdlä medadi ngwee, a je Ngwaalu ätädä ngwüjü aar pici yelenya 'di a gaji ila ganni gima ge dijir ila dani Jämüwil. ²¹ A be aji a ngwüji 'di'ri aar ari ngwüminü delenya. A je

Ngwaalu ätäda delenya dani Jawul gwuru giji gidi Kij gilängir lidi Binnyämin ngwape yelenya ngwüdläyü küü'ri rom (40). ²² Anni ma Ngwaalu äbrü delenya dani Jawul, ngwuje äpijä Däwüding gwuru deleny degen. A Ngwaalu ngwondaju ngwuja'ri ngwe ngwani nginde ngwari, 'Äny gwumbuju Däwüding gwuru giji gidi Yici gwuru diji dannii diminä ligor löny, nunnu aar nyi ärriji yi'ral 'dar yanni yimini nje nding je ärrü.' ²³ Yicu gwuru gwanni gwuru digüürnä didi Däwüd gwanni gwuma Ngwaalu ruji Gilang gwudi ngwüji gwudi Yijiräyil, anaku arung gu. ²⁴ Gaji ganni ga'ti ge na Yicu indii, Yuwana gwindi ngwondaci ngwüjü 'dar gwudi Yijiräyil ngwuja'ri ngwani jo'renyani na nyinyini yaw ye. ²⁵ Anni ma Yuwana ji gito ndi medaji yiiru yüngün, ngwutalu ngwari, 'Nga nga lanijiny yäru? Äny gwä'tüdi gwani nginde nggwä'di. Nggwä'tüdi, a be nginde nggwo gwindi gwodan, nggwa'ti mbutu ngwäyänü ndi nyi gwä'däda ngwüdänälü ngwüngün.' "

²⁶ Ngwuje ci, "Ngweengga, yiji yidi Äbräyim, na 'dar liru Garany lati denya Ngwaalinga, yiru ndi ari ngwuja'ri ngwee gwudi gilang ngwükäcäär nje. ²⁷ Aa'ti be ngwüji gwudi Üräjäliming na ngweleny ngwegen lingidi ndi ari Yicu gwuru Gilang aar 'ti lingidi ngwuja'ri ngwanni ngwaru ngwe ngwijir. Gwuma aar gwe obalu a gu ngwuja'ri ru ngwanni ngwari ngwe ngwijir ngwati aar je uli yomonalu 'dar komon ganni giru Kwo'ra tä'ril. ²⁸ A be ngindenga gwuma aar 'ti mbojaja yi'ral nono yere

ndi aar gu 'rinyada, aar be ondaci Bilatijing ngwu'rinye. ²⁹ Anni ma aar ärrī yi'ral 'dar anaku ondaja gu gitab gwerre gwani nginde, aar ülläjälü kü'rälä ganni gimamindanu aar gwürīci gidimomo. ³⁰ A be gwuma Ngwaalu 'di'riyälü gidimomanu gwumidu. ³¹ A nginde ngwü'täcä ngwüjälü yomonanu yonyadu ngwanni ngwīndäär ngwe ngwaalu ngwani Jälil aar ila Üräjälīm. Ngindenga liru gwenene lanni gilo gwondajaar gwe ngwüjänü ngwege.

³² Londaca je ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwuca ngwe Ngwaalu ngwügürnä ngwege ³³ Ngwaalu ngwuminje gäbīci ngwuja'ri ngwuma ji kaji nggee gege lanni liru yiĵi yegen, 'di'riyi gwe Yicungalu. Anaku üllinäär gu kitabanu gidi Mäjimür ki'raany ganni giru rom (2) ndi ari,

'Nga gwuru Giĵi güny,

gwene äny gwuma ru Mbumbu gwunga.'

³⁴ Yiru gu giyee ndi ari gwü'di'riyā Ngwaalalu giyi'ranyanu gwumidu a gwa'ti gwayi mana a'tur yondaja ye ngwuja'ri ngwee ndi ari,

'Nggwa ang ju'riyi gwa ang onjaci 'didanu anaku ci nyi gu Däwüdüng.'

³⁵ Yondaja gu no ngwaalu ngwu'ter ndi ari, 'Gwa'ti gwa ang gatani gwunga gwanni Gwuju'ru gwa 'dege'ralu gidimomanu.'

³⁶ A be Däwüd anni mung medaji yiiru yidi Ngwaalu kimaad güngün gwuma ayi gwuma gwujani ngwügürnä gwuma aar gwürīci gwuma

'digi'ri gidimomanu. ³⁷ A be gwanni gwuma Ngwaalu 'di'riyälü giyi'ranyanu gwumidu gwuma 'ti 'digi'ru gidimomanu.

³⁸ Yäy gu no, lani ngwänggäri, lingidär ndi ari yiru giyee yanni yigäbici nje ara je be ondaci ndi ari Yicu gwuru gwanni gwurnidaar gwe ndi dödäniji ngwüjänü ndi ke gwegen. ³⁹ Ngwüji 'dar ngwa aar je düniyälü Yicu gwe giyi'ral 'dar yanni yiki ma aar änni Ngwaalu ndi ari düniyälü gwa'ti giyobo yidi Müjä. ⁴⁰ Arnganar be ngwuja'ri ngwanni ngwaru ngwe ngwijir aa'ti ngwa je mbuji,

⁴¹ 'Ombajar je be, lanni lati münä ngwuja'ranu, übidärälü ngwuja'ri ngwee 'di nga ayi, ndi ari äny gwadi ärrü yi'ral ye'te giyomon yalu ndi ari ya'ti ya gu änni a'tur, 'di manari a je diji dere ondaci.'"

⁴² Anni ma Bulijinga Birnaba gwe ji ndi 'tüdä ngwämrä, a je ngwüji ci kwodaralu komon Kwo'ra tä'r'il nggä'di gidi gwodaning ngaa ondaji ngwuja'ri ngwe ngwee. ⁴³ Anni ma ngwüji 'tü aar badi, a ngwüji ngwonyadu ngwanni ngwuru Ngwüyäwüd na ngwuru Garany ngwanni ngwändi giyobo yidi Ngwüyäwüd ngwüdünyädi Ngwaalinga 'di'ri aar gwujani Bulijing je Birnaba gwe, a je Bulijinga Birnaba gwe or'temaji nunnu aar mätinälü 'di'däny giyimi'rü yidi Ngwaalu.

⁴⁴ Anni ma aar o'ra komon Kwo'ra tä'r'il nggoo gidi gwodaning aar ila 'dar anaku raar gu ndi aar dingini ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ngwanni gwadi je Bulijinga ondaji. ⁴⁵ A be anni ma Ngwüyäwüd engga ngwüjü gwuma

ila ngwonyadu a je yigor enyanu aar 'dī'rī aar garnati aar ke yi'rinya ngwuja'ri ngwudi Bulij aar lo. ⁴⁶ Ngwuja'ri ngwee aar gābīcī Bulijinga je Birnaba gwe aar ojeme nono aar 'ranu ndi ondaji aar ari, “Yādi gu ndi ara je ondaci nga nga gwerre gwerre ngwuja'ri ngwe ngwudi Ngwaalu. A be anni ma je 'donya, ngaa lima obalu yigo'ro ye yalu ndi ari ngaa la'ti āwdī ndi ātī miding gwudi gwur'taling la je be gatani lele ngwūjī ngwuru Garany nje ondaci. ⁴⁷ Ndi ari Deleny dondaciny ngwari,

'Äny gwurujanga buri gwudi ngwūjī ngwuru Garany,
 nunnu nga ape gilanging a gwe ele ngwūjī
 gīdīdlā 'dar.'”

⁴⁸ Anni ma ngwūjī ngwuru Garany dingini ngwuja'ri ngwee, aar jayanu aar nājī ngwuja'ri ngwudi Deleny na 'dar lanni lutaar janu nunnu aar midi miding gwudi gwur'taling aar ämnī Ngwaalu. ⁴⁹ A ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu badalu ngwaalu 'dar ngenone.

⁵⁰ A be Ngwüyāwūd gwogaji ngwayu ngwanni ngwuru yi'ra ngwūdinyādī Ngwaalinga na ngwūjī ngwanni ngwuru yi'ra kündär aar 'dī'rī aar übīnī Bulijing jalu Birnaba gwe aar je linynyi aar je 'tüyī poor ngwaalu ngwegen. ⁵¹ A je Bulij na Birnaba protada dibu'ra nono didi yora yegen dani 'donya gwegen aar 'dī'rī aar ele kündär gani Ayikuniya. ⁵² A ngwoo'ra jayanu a je gu Līgī'rīm lanni Liju'ru onyadala.

14

Bulijinga Birnaba gwe kündär gani Ayikuniya

¹ A Bulijinga Birnaba gwe 'di'ri ngenone Ayikuniya aar äni ngwämrä ngwudi Ngwüyävüd anaku äbräjäär gu. Ngenone aar ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu yiima ye 'di aar gäbici ngwüjü ngwonyadu aar änni Ngwaalu ngwuru Ngwüyävüd na ngwuru Garany. ² A be Ngwüyävüd ngwoko ngwanni ngwuma 'donya ndi änni, aar 'di'ri aar gwogaji ngwüjü ngwuru Garany aar je änici 'dimänänü aar je gwürli ya'ranya aar gwurla ngwikirijinä nono. ³ No a Bulijinga Birnaba gwe jalu ngenone gaji golanu aar ondaci ngwüjü li'ranu ngwuja'ri ngwani Deleny, a je Deleny gendaci yiima ngwuja'ri ngwudi yimi'rü yüngün ngwuje gäbici aar ärrü yi'remna yidi yiima na yidi allalu ndir. ⁴ A ngwüji ngwudi gündär nggoo ü'ridinänü rom (2). Ngwüji ngwoko aar ji Ngwüyävüd ngwe na ngwoko aar ji ngwoo'ra ngwe ngwükäjäär je. ⁵ A ngwüji ngwuru Ngwüyävüd na ngwuru Garany aar ke yi'rinya aar rucidi ngwelenyinga le ngwegen ndi aar je ärrü yirginä aar je aci yo'rr ye. ⁶ A be anni ma aar gu lenge, aar 'di'ri aar abri aar ele giyündär yidi Lijitrang na Därbü yidi Layikuniyang na yündär 'dar yijicidaar ye. ⁷ Aar gu ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwujaw.

Giyündär yidi Lijitrang na Därbü

⁸ Ngenone Lijitra, gur giju gu gijalu gayu yora giru dirga anaku lingitäär gu gati 'ti indü. ⁹ Ngwugeraji ngwuja'ri läni ngwuji je Bulij ndi ondaji. A Bulij ombaji jicom ngwulenge

ndi ari gäti ämning Ngwaalu ndi u'ri nono. ¹⁰ Ngwurnidi ngwuci, “Dünädälä yora ye yunga.” Ngwuja'ri ngwe ngwee, a gur 'di'rälü prüd ngwugatu yora ngwele. ¹¹ Anni ma ngwüji engga yi'ral giyee yima je Bulij ärrü, aar ürrü dula lingla le legen lidi Layikuniyang aar ari, “Ngwaalu ngwuma rudini dji dümnä ngwuma üllä 'dengge.” ¹² Aar ätäädä Birnabang ngwüriny aar ci Jeyoj, na Bulij aar ci Armaj, ndi ari gwuru gi'ra ndi ondaji. ¹³ Gito gito kündär nggoo, gobo giju gu gidi bayil ngwani Jeyoj, a dir'dal didi gobo apa yindri aar 'räjänä yibobo ngwur'ta aar ngwe ila gilängiränü lidi gündär a dir'dal na ngwüji ngwonyadu aar bupi ndi aar je rciji aar mi'rini nono.

¹⁴ A be anni ma ngwoo'ra ngwükajäär je Bulijinga Birnaba gwe, 'dingini ngwuja'ri ngwee, aar dirita ngwuredanu aar 'tüdä aar abrada ngwüji nono poor aar mi'ri dula aar je ci, ¹⁵ “Ngwüji ngaa larra ma aang ärrü yi'ral giyee? Änyängä liru 'to ngwüji ngwümnä nono nga nga. Läpjä je ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ar je ondaci nunnu ngaa gwurla giyi'ral giyee yiru 'tur ngaa o'ra Ngwaalinga ngwanni ngwumidu, ngwanni ngwuge'ta gere aar ge'te diyängü na yaw na ngwony 'dar ngwanni ngwo gu. ¹⁶ Gwerre, Ngwaalu ngwügäbicä ngwüjü aar elada giyigor yegen. ¹⁷ Aar 'ti be gäbicä ligo'ro lüngün ndi änälü nunnu aa'ti ngwüji lingidi. Ngwube inggidi giyomon 'dar inäng gwüngün ndi ari nggwo. Ati ara je niji giranyu kere ngaa kwoy yuula kaji gegen, ara je agaci ngwonyalu ngwonyadu ngaa eny ngaa pe ngaa jayanu.” ¹⁸ Aa'ti ngwoo'ra

ngwükajäär je burna ngwuja'ri ngwe ngwee ndi dünäji ngwüji ndi aar je rciji aar je gätijälü, a gu ngwoo'ra ngwükajäär je arri 'di aar je dünäji.

¹⁹ A be Ngwüyäwüd ngwoko ngwändi Andakiya na Ayikuniya aar gwä'räji ngwüji kuy gegen aar aci Bulijing yo'rr ye aar oktalü aar gwe 'tüdä aar gatu kundi'rr poor gidi gündär aar ji ndi ari gwuma ayi. ²⁰ A be ngwikirijin o'rada nono, ngwüdi'rälü aar o're kündär. Bigänü ngindenga Birnaba gwe aar 'di'ri aar ele Därbä.

A Bulijinga Birnaba gwe o'ra Andakiya gwudi Jürjäng

²¹ A Bulijinga Birnaba gwe ondaci ngwüjü ngwudi Därbing ngwuja'ri ngwanni ngwujaw a ngwüji ngwonyadu änni aar ru ngwikirijin. Aar be kwodalü giyündär yani Lijitra na Ayikuniya na Andakiya. ²² Ndi o'ra gwegen aar or'temaja ngwikirijinä aar je ojemeye nono ndi ari aar mätinälü 'di'danu ndi änni Ngwaalu. Aar ari, “Yündä yonyadu yinje mbuji nunnu ar äni giyelenyanu yidi Ngwaalu.” ²³ A Bulijinga Birnaba gwe 'di'ri aar äbrä mbumbung je giyi'doonga yidi Ngwaalu 'dar aar je ge'te aar ru yi'ra yidi yi'doonga yidi Ngwaalu yegen, anni ma aar määtä ngwädä aar otaci Ngwaalingalu aar je gi'tiji Delenya kuyanü dannü dima aar gu ännädä. ²⁴ Anni ma aar ila Bijidiyä, aar gatana aar ila aar obana Bämiliyä. ²⁵ Anni ma aar ondaca ngwüjü ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwujaw ngenone kündär gani Berga, aar ila aar üllä kündär gani Ataliya.

²⁶ Ngenone Ataliya, aar ü'rü yaanu aar o're Andakiya, kündär ganni gi'di'räär gu a je ngwikirijin ukäjä aar je ge'ta kuyanü gidi yimi'rü yidi Ngwaalu gwani yiiru giyoo yima aar je medaja ngeno. ²⁷ Anni ma aar obana Andakiya, aar gwä'räji ngwikirijinalü gwüpäng aar je enggaci yi'ral 'dar yanni yima je Ngwaalu ärrü ngindeng je le, na awa ndi ari ngwuma igitiji ngwüjü ngwuru Garany gay aar änni Ngwaalu. ²⁸ Aar jalu ngenone ngwikirijiningä le 'di a gaji olanu.

15

O'rajidalu gwanni gwuju Ürajälim

¹ A ngwüji ngwoko üllä Yäwüdiyä, aar üllädä Andakiya aar ji ndi enggaci ngwikirijinä aar je ci, "Manari ngaa lima 'ti ü'rü'tänä anaku ari gu dimürä didi Müjä, ngaa la'ti la gilang." ² A ngwuja'ri ngwee gäbici Bulijing je Birnaba gwe aar büdi ngwäy 'ti'tir ndi aar le garnati. No a gi'doonga gidi Ngwaalu ge'te Bulijing je Birnaba gwe ngwikirijiningä le ngwoko nunnu aar allu Ürajälim aar otaca ngwo'ralu ngwükäjäär je na mbumbunga yi'ral ye giyee. ³ A je gi'doonga gidi Ngwaalu ge'te kay, anni ma aar ji ndi ele ngwaalu ngwudi Bunijiyang na Jamra, aar ondaci ngwüjü ndi ari awa ngwüji gwanni ngwuru Garany ngwuma gwurli ngwuma ru ngwikirijin. A ngwuja'ri ngwee gäbici ngweengga aar jayanu gwullen. ⁴ Anni ma aar obani Ürajälim, a je gi'doonga gidi Ngwaalu na ngwoo'ra ngwükäjäär je mbumbunga le ge'talu yirnü, a je Bulijinga

Birnaba gwe enggaci yi'ral 'dar yanni yima je Ngwaalu arrī ngindeng je le.

⁵ A be ngwīkirījīn ngwoko ngwanni ngwuru Ngwübārrījī aar dūnālā aar ari, “Ngwūjī ngwuru Garany ngwa ü'rī'tānī aar 'dengenaji Yobo yidi Müjä.”

⁶ A be ngwoo'ra ngwükājäär je na mbumbunga jalu gwüpāng ndi otajidalu giyi'ral giyee. ⁷ Anni ma aar otajidalu 'di a gaji olanu, a Butruj 'dī'rālū ngwuje ondaci, “Ngweengga, ngaa lilingīdī ndi ari gaji gwerre gima ele, Ngwaalu ngwābrī nyi nunnu a ngwūjī ngwuru Garany 'dingini gilinglalu lūny ngwuja'ri ngwanni ngwujaw aar ānnī Ngwaalu. ⁸ Ngwaalu ngwanni ngwūlingīdī ligor lidi dījī, ngwinggidu ndi ari ngwuming je ānnī anni mung je ātādā Ligī'rīmā lanni Liju'ru, nono ātādäär nje gu. ⁹ Ngwaalu ngwa'ti nje ge'taja gay ge'te ngindenga le ndi ari gwügā'ridī yigor yegen yanni yiki ānnī gwe gwegen gwanni gwuma aar gwe ānnī 'dūnggūngūn. ¹⁰ A be gweneno, ange gwuru ngaa be idājī Ngwaalinga üpī gwe ngwīkirījīnā ngwuru Garany yunggu giyigo'ro yanni ya'ti ar je burna na ngwügüurnāngā ngwege ndi üpinī. ¹¹ Bārī! Alanga lämnā ndi ari yīmī'rū ye yidi Deleny dege dani Yicu a ligilāngīdīnā, anaku gilāngīdīnäär gu 'to.”

¹² A ngwūjī 'dar ki'doonga gwugwundi aar geraji Birnabang je Bulij gwe lānī ndi ondaji gwani yi'remna yidi yiima na allalu ndir gwanni gwārrū Ngwaalu ngwūjānū ngwuru Garany ngindeng je le. ¹³ Anni ma aar medaji ngwuja'ri, a Yagub 'dī'rī ngwūdūnālā ngwondaji ngwari,

“Gerajiny läni ngweengga. ¹⁴ Jamaan gwani Butruj gwondaci nje ndi ari awa Ngwaalu gwerre gwerre ngwinggida ligor lüngün uti gwe ngwüjü ngwüjänü ngwuru Garany ngwuje ge'taji 'dünggüngün. ¹⁵ Yijir yanni yallija je ngwüjir yädi ngwuja'ri ngwee anaku üllinäär gu ndi ari, ¹⁶ ‘Ma aar ele giyee äny gwo'ra

nggwa gwä'räji yelenyalu yidi deleny dani Däwüd.

Yanni yima ke yinje oda mana,

a yinje gwä'räjälä mana yanni yipänälü,

¹⁷ ndi ari ngwüji ngwanni ngwuma i'dälü, aar minä Delenya,

na ngwüji 'dar ngwanni ngwuru Garany ngwanni ngwapu ngwüriny ngwüny,

a gu Deleny ari danni dati ärrä yi'ral giyee'

¹⁸ yanni yima linginni 'dar 'tu'tu gwerre gidlä.”

¹⁹ A Yagub ari, “Yäy gu no, ngwänggädi ndi ari aa'ti a la üpi ngwüjü ngwuru Garany ngwanni ngwo ndi o'raca Ngwaalinga yi'ral yini. ²⁰ Ar je be ükaci ngwuja'ri ar je ci aar gäbici enying ngwony ngwudi didülä na yijin aar gäbici enying ngwüdi ngwudi ngwony ngwugogornyana na yin. ²¹ Ndi ari Yobo yidi Müjä yündäjinä yomon 'dar 'tu'tu gwerre giyündär 'dar aar je uli ngwämrä giyomon 'dar yidi gomom Kwo'ra tä'räl.”

Ngwuja'ri ngwüllijäär je ngwükirijinä ngwuru Garany

²² A ngwoo'ra ngwükäjäär je mbumbunga le na gi'doonga 'dar gidi Ngwaalu jalu aar gwalli ngwüjü rom (2) 'denggegenanu, Yäwüdä gwani Barjabaj na Jiliwanij, ndi ari liru yi'ra ngweeng-ganu, aar je ükäj Birnabanga le na Bulij aar ele Andakiya. ²³ Aar je ätädäni ngwuja'ri ngwee,

“Ngwuja'ri ngwee ngwändi 'dänggäri liru ngweengga ngwalu ngwuru ngwoo'ra ngwükäjäär je na mbumbunga.

Ngwükäcärä je liru ngwükirijinä ngwuru Garany kündär gidi Andakiyang, na ngwaalu ngwani Jüriyä na Kilikiyä.

Laganna je.

²⁴ Änyängä li'dingina ndi ari ngwüji ngwoko ngwändi 'dänggäri ngwa'ti nje ükäjü ngwuja'ri ngwe ngwere, ara je lagajanu ara je lagaci ya'ranyanu yalu ngwuja'ri ngwe ngwondajaar je.

²⁵ Nyii be jalu nyii gekajida ndi ari nyii gwalla ngwüjü ngwoko ara je ükäcä. Aar ila Bulijinga le na Birnaba liru ngwumaad ngwäri ²⁶ lanni ligäti yigo'ro yegen mbüny gwani ngwüriny ngwudi Delenya dani Yicu Kirictu. ²⁷ Yäy gu no, lükäcä je Yäwüdäng je Jiliwanij gwe ndi ari ara je ondaci ngwulem ngwe ngwuja'ri ngwanni ngwüllijärä je ngene. ²⁸ Ndi ari yiru gu Giligi'rim lanni Liju'ru na 'dänggäri ndi ari aa'ti la üpiyi ning gwere ba be aar be ru giyee 'dogo nda je ärrä.

²⁹ Gäbicär enying ngwony ngwudi mi'rini nono ngwudi didülä na yin na ngwüdi ngwudi ngwong ngwugogornyana na yijin. Ngaa la eelle mama manari ngaa lima gäbici yi'ral giyee.

Jar balu.”

³⁰ Aar 'di'rī aar ũlli Andakiya, aar gwä'räji gi'dongalu gidi Ngwaalu gwüpäng aar je ätäda ngwuja'ri ngwoo ngwüllinä. ³¹ Anni ma ngwüji uli ngwuja'ri, a je ngwuja'ri or'temaji aar jayanu gwulleny. ³² A Yäwüdängä Jiliwanij gwe lanni liru ngwüjir ondaci ngweengga aar je or'temaji aar je ojemeye nono ngwuja'ri ngwe ngwonyadu. ³³ Anni ma aar jalu ngenone Andakiya yomon yonyadu, a je ngweengga ge'ta kay onjaci gwe gwudi adatalu aar o'ra ngwüji ngwanni ngwükäjä je.*

³⁵ A be Bulijinga Birnaba gwe jalu ngwüjängä le ngwonyadu Andakiya, aar gu enggaci ngwüjü aar je ondaci ngwuja'ri ngwudi Deleny.

A Bulijinga Birnaba gwe badatanu

³⁶ Aji a gaji ele cong, a Bulij ci Birnabang no, "Nda 'di'rī nda kwoyalu ndi nda ombaja ngweengga giyündär 'dar yanni yondaja nda gu ngwuja'ri ngwudi Deleny nda je ombaja ndi ari gilo lindi awa." ³⁷ A be Birnaba nani ndi aar apani Yuwanang gwani Murkuj, ³⁸ a be Bulij engga ndi ari ya'ti gu jaw ndi aar apani ngindeng ndi ari ligataning je ngwo're kay ngwaalu ngwani Bämбилиyā aar 'ti le ju giyiuru. ³⁹ Aar gu garnati gwur'tal 'di aar badatanu. A Birnaba apani Murkujing aar gwe ü'rü yaanu aar ele Gabruj. ⁴⁰ A be Bulij apani Jiliwanijing aar gwe 'tü aar ele. A je ngwükirijin ge'te kuyanü gidi yimi'rü yidi Deleny. ⁴¹ Ngwele Jüriyā na Kilikiyā, nggu ojemeye yi'donga nono yidi Ngwaalu.

* **15:33** 15.33 Yitab yoko yati ari, 34 A be Jiliwanij nani ndi jalu ngenone.

16

A Timijawujinga ele Bulij gwe na Jiliwanij

¹ A Bulij 'di'ri ngwele Därbī ngwube aji ngwele Lijitra gwuju gu doo'ra de'te didi Yicu dani Timijawuj, nanni gwüngün gwuru Diyäwüd gwuru dikirjīn a be papa gwüngün ru Digirig.

² Ngweengga ngwudi Lijitrang na Ayikuniyang ngwati ondaji ndi ari Timijawuj gwati eelle dilä dijaw. ³ Anni ma Bulij ru gwadi apani Timijawujing gidilä düngün, ngwü'ridä gwani Ngwüyäwüd ngwanni ngwati ji ngwaalu ngwoo

ndi ari ngwülingidi 'dar ndi ari papa gwüngün gwuru Digirig. ⁴ Ndi ele dilä degen kündär kündär, aar ätäädä ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwaru ngwe ngwoo'ra ngwükajäär je mbum-

bunga le Üräjälīm nunnu aar ngwe eelle. ⁵ No, ati yi'doonga yidi Ngwaalu ojeme nono ndi änni Ngwaalu aar gendani giyi'ra yomon reny.

A dilingid eny Bulijing ngwenggaci guru gidi Majiduniyang

⁶ A Bulijinga ngwoo'ra ngwe ngwanni ngwändäär ngwe, aar ele dilä ngwaalu 'dar ngwudi Birijiyäng na Galatiya. A je Ligirīm lanni Liju'ru etaci ndi ondaji ngwuja'ri ngwe ngwudi Ngwaalu ngwaalu ngwani Ajiya. ⁷ Anni ma aar obani ki'raany gidi ngwaalu ngwani Majiya, aar nani ndi äni ngwaalu ngwani Bijiniyā, a je be Ligirīm lidi Yicu üminici.

⁸ No, aar ele aar millidi Majiya gwe aar ülli kündär gani Truwaj. ⁹ Ngenone dilu de, a dilingid eny Bulijing ngwengga dilingidu guru gidi Majiduniyang gidünädälä ngwugeraci guy

ngwuci, “Dambida Majiduniya nje gataji düwä.”
¹⁰ Anni ma Bulij engga yi'ral giyee dilingidu, nyii 'di'rī nyii ji mama puprang ladi ele ngwaalu ngwani Majiduniya, nyii ge'te ndi ari Ngwaalu ngwüminī nje ndi ondaci ngwüjū ngenone ngwuja'ri ngwe ngwüngün ngwanni ngwujaw.

A Lidiyā ru dikirijin kündär gani Bilipi

¹¹ Ngenone Truwaj, nyii ji mama ladi ü'rū yaanu bälükä gwe nyii ada ngwaalinga ngwani Jamutraj na bigänü nyii obani kündär gani Niyabulij. ¹² Ngenone nyii o're nyii 'di'rī nyii ele 'di nyii obani Bilipi ngwaalu ngwümāti gu ngweleny ngwudi Rumang yelenya kündär ge'te gipa gidi Majiduniyang. Nyii gu jalu ngenone yomon yoko.

¹³ Komon ganni giru Kwo'ra tä'rīl, nyii 'tü poor kündär nyii ele gidibirta, nyii ge'taji ndi mbuji ngwaalinga ngwudi otaci Ngwaalingalu. Nyii jalu nyii ondaci ngwayu ngwanni ngwo'radalu ngenone. ¹⁴ A nje daw de'te 'dingini ngwawanu dani Lidiyā dati ji kündär gani Tiyatira dati ellang ngwureda ngwu'ri dati äpiji Ngwaalinga yobo. A Deleny igiti ligor lüngün ndi ämni ngwuja'ri ngwondaja je Bulij. ¹⁵ Anni ma aar nyinyini yaw ye ngwüji ngwe ngwudi ngwu'dun ngwüngün, aar nje urnidi giyirnü. Ngwari, “Manari ngaa lari äny gwuma ru dikirijin 'didanu Gideleny, ilar ngaa jalu 'dunu 'dünggüny.” Ar nje päcälü 'di nyii ele.

A Bulijinga Jiliwanij gwe ji korkon

¹⁶ Gomon ge'te anni minyii ji ndi ele ngwaalu ngwudi otaci Ngwaalingalu, nyii mbudi geranga

le giru dinäd gäti ngwäy ngwati ngwe engga yi'ral yanni yadi ji gweere. Ating mbüjiji ngworta ngwüngün ngwü'rinyä ngwonyadu äti gwe ngwäy. ¹⁷ A gera nggee gwujani Bulijingalu na änyängä, ating äri dula ngwari, “Ngwüji ngwee ngwuru ngwinäd ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwupa ngwudi geralang, ngwondaca je aar je enggaci gay gidi gilang.”

¹⁸ Ati aar nje gwoda no 'di ngwonje yomon. 'Di a ligor ape Bulijing ngwugwurlalu ngwugirinya di'rillä ngwuci, “Ngwüriny ngwe Yicu Kirictu, 'tüdi 'dünggüngünänü!” Gaji nggoo ge'te ge'te a di'rillä gatalu.

¹⁹ Anni ma ngwoorta ngwüngün engga ndi ari gay gidi mbuji ngwü'rinyä gima längitini, aar määtä Bulijing je Jiliwanij gwe aar je ogtalu aar le ele ngweleny ngwaalu ngwudi ngwiliny. ²⁰ Aar je apada ngweleny ngwudi gündär aar ari, “Ngwüji ngwee ngwuru Ngwüyäwüd ngwuma gatu ngwüjü ngwege kündär giyäränü ²¹ ngwondaja dimürä de diru drü 'dengge ndi ape liru Ngwuruman.”

²² A ngwüji o'rajidi aar 'di'rä Bulijing je nono Jiliwanij gwe a ngweleny ngwudi gündär ari aar je gwalla ngwureda aar je pi. ²³ Anni ma aar je pi gwulleny aar je ape aar je gatu korkon aar ci dangida diru gi'ra ngwuje arngaci mama. ²⁴ Anni ma gu dangida 'dingini no, ngwuje ape ngwuje gatu gidrü gweere aar je gwü'rिंगgili yora.

²⁵ Dilu de diligeny danu a Bulijinga Jiliwanij gwe ji ndi otaci Ngwaalingalu aar elnge delnga didi Ngwaalu, a je ngwüji ngwujaar le korkon

ji ndi geraji ngwäni. ²⁶ No a ngwaalu lagadalu gwulleny 'tu'tu kor'dalu gidi gorkon. Puprang no, a ngwängir 'dar ngwudi gorkon gwallanalu aar igitini a yu'rung 'dar yigekana ye ngwüjälü ü'ri'tini. ²⁷ A dangida 'rita. Anni mung engga ngwängirü ngwudi gorkon ngwujalu mbüny, ngwugwalli galala gwadi dügini ngwayi nunnu gwuju ndi ari ngwüji ngwuma 'tü korkon ngwuma abri. ²⁸ A be Bulij aw dulu de gwulleny ngwuci, "Aa'ti a gwärrü ligo'ro lunga yi'ral yere, änyängä 'dar gilo ngene!"

²⁹ A dangida utalu ndi aar ätä ligä ngwule äni puprang gidrü, ngwudidi'ri yedenyo ngwadaci Bulijingalu Jiliwanij gwe giyoranu. ³⁰ Ngwuje be okta poor ngwuji otacalu, "Lani ngwoorta, äny gwadi ärrü ange nunnu nyi gilängidini?"

³¹ Aar ci, "Ämnä Gideleny dani Yicu, nga gwa be gilängidini, nga na ngwüji ngwunga." ³² Aar be ondaci ngwuja'ri ngwudi Deleny ngwüjängä le 'dar ngwüngün. ³³ Kaji nggoo dilu de ndoo, a dangida ape Bulijing je Jiliwanij gwe ngwuje uyi ngwämä nono. No aar je nyinyi gomom nggoo ngwüji ngwe ngwüngün. ³⁴ Ngwuje ape 'dunu ngwuje ätäädä aar eny. A nginde jayanu gwulleny ndi ari nginde gwuma ämni Ngwaalu ngwüji ngwe ngwüngün 'dar.

³⁵ Anni ma ngwaalu u'ri, a ngweleny ngwudi gündär ükäjidä ngwoo'ra ngwengen gidangida aar ci, "Gäti ngwüjälü ngwoo."

³⁶ A dangida ci Bulijing nu, "Ngweleny ngwari ara je gatalu nga nga Jiliwanij gwe. Gweno, ngaa la be ele. İndär be ladatalu."

³⁷ A be Bulij ci ngwüjü ngwoo ngwükäjäär je nu, “Lipidi nje ngwäyanü ngwüji aar nje 'ti pidiyä yelenya gwerre gwerre nyii be ru Ngwuruman, aar nje gatu korkon. A be gweneno aar be ru ladi nje linyni yu'rimi? Bãri! Aar ila ngindenga yigo'ro ye yegen aar nje 'tüyä poor aar nje ge'te kay.” ³⁸ A ngwüji ngwoo ngwükäjäär je o're aar ondaci ngwelenya, anni ma aar 'dingini ndi ari Bulijinga Jiliwanij gwe liru Ngwuruman, aar allalu mi'dung. ³⁹ Aar ila aar ci juba, aar je 'tüyä korkon aar je päcälü ndi ari aar ele aar gatani gündärä.

⁴⁰ Anni ma Bulijinga Jiliwanij gwe 'tüdä korkon, aar ele ngwu'dun ngwudi Lidiyä, ngenone aar gu mbudi ngwikirijiningä le aar je or'temaji aar be 'tü aar ele.

17

Bulijinga Jiliwanij gwe kündär gani Täjlänüki

¹ Anni ma Bulijinga Jiliwanij gwe 'tüdä giyündäränü yani Amibulij na Abuluniya, aar ila kündär gani Täjlänüki, ngenone ngwämrä ngwuju gu ngwudi Ngwüyäwüd. ² Anaku äbräjä gu Bulij, ngwele ngwäni ngwämrä, gomon Kwo'ra tä'r'il, yomonanu tä'r'il, aar ngwe ombaji kitabanu gidi Ngwaalu. ³ Ngwuje enggaci aar je engga ngwäy yanni yüllinä kitabanu ndi ari gwanni Gwubrutar yelenya gwa yündä mbuji 'di gwayi gwa 'di'rä giyi'ranyanu. Ngwuje ci, “Yicu nggwee gwondaca je gwe, gwuru gwanni Gwubrutar yelenya.” ⁴ A Ngwüyäwüd ngwoko

gatu yigoralu ngwuja'ri aar gwuji Bulijing je Jiliwani gwe, na 'to lonyadu lanni liru Ngwügirig lati denya Ngwaalinga ngwaw ngwanu ngwoko ngwulinginna ngwonyadu.

⁵ A be yigor eny Ngwüyävüdänü, aar gwä'ränni ngwüjü nono ngwändi giyebedalu mbüny aar o'rajidi ki'du aar 'di'ri güündä ge kündär. Aar odena ngwu'dun ngwudi gur gani Yajun aar ji ndi ari Bulijinga Jiliwani gwe gilo gu nunnu aar je 'tücä ngwüjü poor. ⁶ A be anni ma aar je 'ti mbuju, aar 'di'ri aar okta Yajuningalu ngwükirijiningä le ngwoko aar le ila ngweleny ngwudi gündär aar ürri dula aar ci ngwelenya, “Ngwüji ngwee ngwärrü yi'ral yanni yiki ngwaalu 'dar 'di aar obana ngene nunnu aar nje lagaci yi'ralanu 'to. ⁷ A je be Yajun ülläjälü 'dunu 'dünggüngün. Ngwügäti ngwuja'ri mbüny ngwudi Deleny didi ngwelenyinga Ruma dani Gayijar aar ari deleny de'te pu ndo di'ter dicaar Yicu.” ⁸ Anni ma ngwüji ngwonyadu na ngweleny ngwudi gündär 'dingini ngwuja'ri ngwee, a je güündä ape. ⁹ Aar gäbici Yajuning na ngwüji ngwoko ge'te ngwü'rinyä aar je gatalu aar ele.

Aar dinga Bulijing je kündär gani Biriyä

¹⁰ Anni ma dilu de ru, a ngwükirijin ape Bulijing je Jiliwani gwe aar je dinga aar ele kündär gani Biriyä. Anni ma aar obani ngenone, aar 'di'ri aar ele ngwämrä ngwudi Ngwüyävüd. ¹¹ Ngwübiriya ngenone ngwujayana drü ngwüji ngwudi Täjlänüküng, ndi ari ngwämnä ngwuja'ri

puprang yigor ye yibüdänü ati aar ombaji ngwuja'ri kitabanu gidi Ngwaalu yomon reny ndi ari ngwuja'ri ngwanni ngwondaja je Bulij ngwuru gu 'didanu. ¹² A Ngwüyäwüd ngwonyadu ämnä na 'to ngwaw yi'ra yonyadu ngwulinginna ngwuru Ngwügirig na ngwur ngwonyadu ngwuru Ngwügirig.

¹³ Anni ma Ngwüyäwüd ngwudi Täjlänüküking lenge ndi ari Bulij nggwo ndi ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwe ngwudi Ngwaalu ngenone Biriyä 'to, aar 'di'ri aar ele ngenone ndi gwogaji ngwüjü. ¹⁴ Puprang a ngwükirijin ape Bulijing aar dinga ngwele kimämü gidi yaw, a be Jiliwanijinga Timijawuj gwe jalu Biriyä. ¹⁵ A ngwüjü ngwanni ngwuma aar ele Bulijinga le, aar ape aar gwe obani Ätinä aar be o'ra aar apana ngwuja'ri ndi Bulij ndi ari a Jiliwanijinga Timijawuj gwe borna puprang aa'ti la jani.

Kündär gani Ätinä

¹⁶ Anni ma je Bulij ji ndi dünici kündär gani Ätinä, ngwuke nono anni mung engga gündärä gonyadu gu yi'remnanu. ¹⁷ Ngwü'di'ri aar jalu ngwämrä na ngwaalu ngwudi ngwiliny giyomon giyomon aar ondaji Ngwüyäwüd ngwe na Ngwügirig ngwanni ngwüdünyädi Ngwaalinga na ngwüjü ngwanni ngwati ila ngenone. ¹⁸ A ngwubalbaj 'di'ri ngwucaar je Ngwübikiri* na

* **17:18** 17.18 Ngwubalbaj ngwucaar je Ngwübikiri ngwati ari yi'ral yanni yijaw ngene gididlä, yani jayanu.

Ngwujoyeg† aar le garnati. A loko utalu aar ari, “Gwadi araa nggwee gwonyadu ngwuja'ranu?” A loko gatu ngwuja'ri aar ari, “Nggwo gwuru nono mung ondaji bayil gwe gwīndi poor.” Laru gu no ndi ari Bulij gwondaju ngwuja'ri ngwe ngwujaw ngwani Yicu na ngwani 'di'ri giyi'ranyanu. ¹⁹ Aar be ape aar gwe ele ngwaalu ngwudi o'rajidalu ngwani Ariyubaguj, aar gu ci nu, “Enggaci nje 'di ngwuja'ri ngwee ngwuyang ngwuru ange gwondaji je nje lenge? ²⁰ Nga nggwo gwondaja ngwuja'ri ngwu'dingini nje yirñü ngwunani nje ndi nje lenge ngwuru ange.”

²¹ (Ngwüji 'dar ngwudi Ätinäng na ngwüji 'dar ngwu'ter, ngwanni ngwati ji ngenone, ngwati 'ti ärrü yi'ral yere ngwati jalu 'dogo yomon reny ndi ondaji aar 'dingini ngwuja'ralu ngwere ngwanni ngwīndi girem ngwuru ngwuyang.)

²² A be Bulij 'di'rälü ngwūdünäci ngwüjälä ngwudi ngwämrä kündär gani Ariyubaguj ngwari, “Nga nga gilee lidi Ätinäng, nggwänggädä je ngwaalu 'dar ngaa liru ngwüji ngwudi yobo.

²³ Ndi ari anni landinyalu nyi ombajidalu mama ngwong ngwudi yobo yalu, 'di nyi mbuji dagada düllinä ngwuja'ri ngwee ngwaru, NGWAALU NGWANNI NGWA'TI LINGINNA. Ngwaalu ngwanni ngwata je ortada ngaa je 'ti be lingidi, ngwuru ngwanni ngwada je ngwe ondaci gweneno.”

²⁴ Ngwuje ci, “Ngwaalu ngwanni ngwuge'ta didläyü aar ge'te ngwony 'dar ngwanni ngwo gididlä, ngwuru Deleny didi gere na diyäng,

† **17:18** 17.18 Ngwubalbaj ngwucaar je Ngwujoyeg ngwati ari jayi drü na dünälü na määtä lingina, yiru yanni yipa gu'ru gididlä.

Ngwaalu ngwanni ngwati 'ti ju ngwu'dunanu ngwodana ngwuy ngwe ngwudi dji dmnä. ²⁵ Ngwati 'ti irnidi gony ge gere ndi aar je gendaci guy, nono ma aar ni nyangiralu, ngwuru Ngwaalu ngwanni ngwätädä ngwüjü 'dar miding aar je ätädä lingina na yi'ral 'dar. ²⁶ Dji de de'te pu dige'teng nggu 'tüyä yülü 'dar yidi ngwüji anaku rar gu, nunnu aar ji ngwaalu 'dar gididlä. Nginde gwuru gwanni gwati lenge gaji ganni gi'giti'jijing je ngwulenge ngwaalinga mama ngwanni ngwügi'tijing je nunnu aar gu ji. ²⁷ Ngwaalu ngwärrü yi'ral giyee nunnu a ngwüji mini aar gwe utalu aar mbuti. Ngwaalu ngwa'ti ola ngwaalinganu ma ar je mini ngwujalu gito gito 'dengge 'dar. ²⁸ Anaku aru gu dji de'te ndi ari, 'Nginde gwe a limidu ar gwe ele ar gwe ji.' Anaku aru gu ngwüjämbir ngwoko ngwalu ndi ari, 'A liru gilinge gungün 'to.'

²⁹ Yäy gu no anni rar gilinge gidi Ngwaalu, aa'ti a la ge'te ndi ari Ngwaalu ngwanni ngwuru ligi'räm ngwuru nono yi'remna yiru dab aar ru buta na yo'rr, nono ma je dji dmnä ge'te aar je ja'rima ngwuy ngwe. ³⁰ Gwerre ngwa'ti gi'tijä yogonga giyee ngwäy a be gwenene gwondaca ngwüjü 'dar ngwaalu 'dar ndi aar jo'renyana. ³¹ Ndi ari ngwuma ge'te gomom ganni gading ge otaci ngwüjalü 'dar gididlä übidänü gwe dji de dannu däbring ngwuge'te. Gwuma enggaci ngwüjü 'dar yima aar je engga ngwäy ngwe ndi ari gwäbring ngwuge'te, anni ngwuming 'di'riyälü giyi'ranyanu."

³² Anni ma aar 'dingini ngwuja'ri ngwani 'di'ri giyi'ranyanu, a loko calu mireny, a be loko ari,

“Änyängä linana ndi ar ang dingini ngwuja'ri ngwee mana.” ³³ A gaji nggoo, a Bulij 'di'ri ngwugatani ngwämrä kündär. ³⁴ A be ngwüji ngwoko änni aar gwuji Bulijing. 'Denggenanu gur gani Diyanijuj ngwelenyanu ngwudi ngwaalu ngwani Ariyubaguj ngwudi o'rajidalu, na daw de'te 'to dani Damarij, a loko li'ter.

18

A Bulij ele kündär gani Küründüj

¹ Anni ma yi'ral medadi giyee, a Bulij gatani Ätinäng ngwü'di'ri ngwele Küründüj. ² Ngenone aar mbudi gur ge giru Diyäwüd gani Äkillä gilinginä ngwaalu ngwani Bunduj, gindär daw de düngün girem dani Bärjikillä ngwaalu ngwani Italiya aar ila Küründüj. Ndi ari deleny didi ngwelenyinga Ruma dani Kiludiyuj di'tüyä ngwuja'ri ndi ari a Ngwüyäwüd 'dar gatani Rumang. A Bulij 'di'ri ngwele nding je ombaja. ³ Aar le jalu aar le ape yiiru ndi ari yiiru yüngün yiru ye'te ye'te nono yegen lati ug'ri ngwureda ngwudi yä'tä. ⁴ Ating be 'tü komon giru Kwo'ra tä'räl ngwele ngwämrä aar otajidalu, ngwümini ndi gwä'ra Ngwüyäwüd na Ngwügirig.

⁵ Anni ma Jiliwanijinga Timijawuj gwe obana lindi ngwaalu ngwani Majiduniya, a Bulij ge'taji ligo'ro lüngün 'dar ndi ondaci Ngwüyäwüd ngwari Yicu gwuru gwanni Gwubrutar yelenya. ⁶ A be anni ma Ngwüyäwüd 'donya ngwuja'ri ngwondaja je Bulij, aar ondaji ngwuja'ri ngwa'ti jaw, a Bulij 'di'ri ngwuje düdirä ngwureda nono ngwüngün ngwuje ci, “Nggwuma gwalli ngwuy

'danggalu, yidi yigo'ro yalu yiru, 'tu'tu komon gidi gweneng, nggwele Karany."

⁷ A be Bulij 'di'ri ngwugatani ngwämrä ngwele ngwu'dun ngwudi gur gani Titüj Yujituj gwuru Garany gwati orta Ngwaalinga, ngwu'dun ngwüngün ngwuju gito gito ngwu'dun ngwudi ngwämrä. ⁸ A gur gani Kirijibuj giru gi'ra gidi ngwämrä ngwoo aar änni ngwüji ngwe ngwudi ngwu'dun ngwüngün Gideleny. Na ngwüji ngwu'ter ngwonyadu ngwudi Küründüjüng ngwanni ngwuma 'dingini aar änni Ngwaalu aar je nyinyi yaw ye.

⁹ Dilung de'te a Deleny dani Yicu ondaci Bulijing dilingidu ngwuci, "Aa'ti yedeny yang eny, or'temaja nga ondaji aa'ti nga gwa gwugwundi.

¹⁰ Nda gilo a diji dere da'ti dang akani nono, äny nggwo gwäti ngwüjü ngwonyadu kündär nggee." ¹¹ No, a Bulij jalu ngenone 'di ngwape didläyü na ngwüwäyü nyärläl, ndi enggaci ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu.

¹² Anni mäti deleny dani Galilu yelenya ngwaalu ngwani Akayiya, a Ngwüyäwüd ngwudi Küründüjüng gekajidi 'dar gwüpäng aar odena Bulijing nono aar määtä aar gwe ila ngwaalu ngwudi pi yelenya. ¹³ Aar ü'ridä yi'ral nono aar ari, "Gur nggee gati gwä'ri ngwüjü aar äpiji Ngwaalinga yobo gay ge ga'ti aar indä yobo ye yege."

¹⁴ Anni ma Bulij ji gito gwadi ondaji, a deleny dani Galilu ci Ngwüyäwüd nu, "Adinari ngaa länggädädi guru nggee yi'ral nono yere yanni yiki gwulleny, yaadi gu aw nda je 'dingini. ¹⁵ A be anni rar 'dogo ngwuja'ri, na ngwüriny aar ru

yani yobo yalu, ya je be ombaji yigo'ro ye yalu. Nggwa'ti gwa pi yelenya giyi'ral yiru gu no.”
 16 Ngwuje be linyanya ngwaalu ngwudi pi yelenya aar 'tüdä poor. 17 A ngwüjji ngwoo ngwonyadu gwurlada guru nono gani Jujitanuj giru gi'ra gidi ngwämrä aar pi gito gito ngwaalu ngwudi pi yelenya a je gu 'ti deleny dani Galilu ge'taja ngwäyanü.

A Bulij o're Andakiya

18 A Bulij jalu ngenone Küründüj gwooko, ngwube gatani ngwükirijinä ngwü'rü yaanu ngwele Jüriyä, aar ele Bärjkillä gwe na dur düngün dani Äkillä. A be gwerre gwerre nding ele, ngwüwädini gi'ra kündär gani Kanggiriya gwani pi yi'rany ngwuja'ri ngwanni ngwaru ngwe.

19 Aar obana Abijuj, a gu Bulij gatani Bärjkillängä je dur de düngün dani Äkillä ngwü'tü ngwele ngwämrä ndi aar ondaji Ngwüyäwüd ngwe. 20 Aar ci gwaadi aar le jalu ngenone yomon yonyadu ngwube 'donya. 21 A be anni mung 'di'ri ngwele, ngwuje be cani nu, “Manari Ngwaalu ngwuma änni äny gwa o'ra.” Ngwü'di'ri ngwugatani gündärä gani Abijuj ngwele. 22 Anni mung ülli kündär gito kimämü gani Gäyjäriyä, ngwallu ngwaganna gi'donga gidi Ngwaalu Üräjälim, ngwube ülli Andakiya.

23 Anni mung jalu yomon cong ngenone Andakiya, ngwü'di'ri ngwele giyündär mbüny mbüny ngwaalu ngwani Galatiya na Birijiyä, ating gu or'temaji ngwükirijinä.

Abuluj kündär gani Abijuj

²⁴ Gaji nggoo a gur ge'te giru Diyäwüd gani Abuluj gidi gündär gani İjıkändäriyâ gubu kinene ngwulenge ngwuja'ri ngwudi gitab gidi Ngwaalu mama. Ngwube ila kündär gani Abijuj. ²⁵ Nginde genggacaar ngwulenge ngwuja'ri 'dar ngwani gay gidi Deleny. Ngwondaji yiima ye gwuleny ngwenggaci ngwüjü ngwuja'ri ngwani Yicu mama. Ngwube lenge 'dogo nyinyining gwudi Yuwana. ²⁶ Ngwü'di'ri gwu'ranu ngwondaji ngwämrä. Anni ma Bärjıkillängä dur de düngün dani Äkillä 'dingini, aar 'di'ri aar urnidi aar le ele 'dunu 'denggen aar enggaci gay mama gidi ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu.

²⁷ Anni ma Abuluj minı ndi ele Akayiya, a ngwikirijın or'temajani aar üllijı ngwikirijınâ ngwudi ngenoneng nunnu aar ülläjälü yirnü. Anni mung obani, ngwugataji ngwikirijınâ düwâ ngwanni ngwuma änni yimi'rü ye yidi Ngwaalu.

²⁸ Ndi ari ati aar garnati Ngwüyäwüd ngwe ndi ondaji ngwäyanü ngwüjı ating je dami ngwuja'ri ngwe ngwuje enggaci kitabanu ndi ari Yicu gwuru gwanni Gwubrutar yelenya.

19

Bulij kündär gani Abijuj

¹ Anni ma Abuluj ji kündär gani Küründüj, a Bulij 'di'ri ngwugatani ngwele gay ge ngwü'rü ngwaalinganu ngwobani kündär gani Abijuj. Ngenone, ngwumbuji ngwikirijınâ ngwoko ² ngwuje otacalu, "Anni ma aang ru ngwikirijın, ngaa lima ape Ligı'rimä lanni Liju'ro?"

Aar ci, “Bäri, änyängä la'ti 'dingina ndi ari Ligi'räm lanni Liju'ru gilo.”

³ A je Bulij ci, “A mene nyinyini gwuru ange gwünyinyinä gwe?”

Aar ci, “Nyinyini gwudi Yuwana.”

⁴ A je Bulij ci, “Nyinyini gwudi Yuwana gwuru gwudi jo'renyani giyi'ral yanni yiki. Gwondacu ngwüjü nunnu aar änni nginde gwanni gwaru nggwe nggwo gwändi gwani Yicu.” ⁵ Anni ma aar dingini ngwuja'ri ngwee, aar je nyinyi ngwüriiny ngwe gwudi Yicu. ⁶ Anni ma je Bulij gatu guy nono, a je gu Ligi'räm lanni Liju'ru üllänü, ngwuje ätä yiima aar ondaji ngwungla le ngwu'ter aar alliji yijira 'to. ⁷ Ngwüji gwuru yi'ranu 'di na rom (12) gwanni ngwuju ngenone.

⁸ A Bulij ele ngwäni ngwämrä ngenone aa'ti yedeny iti ngwondaji aar anati ngwüji ngwe nding je gwä'rjä giyelenyanu yidi Ngwaalu. Nngu jalu ngenone 'di ngwape ngwüwäyü tä'räl (3). ⁹ A be ngwüji ngwoko 'donya ngwuja'ri aar 'donya ndi änni aar 'di'ri aar ondaji aar ci Gayalu mireny nggee gidi Deleny dani Yicu. No, a Bulij 'di'ri ngwuje gatani ngwapani ngwükirijinä ati aar ngwe jalu yomon reny ngwu'dun gwudi o'rajidalu gwudi Tiyanuj ati aar gu otajidalu. ¹⁰ Agu yi'ral ele giyee 'di aar ape ngwüdläyü rom (2), ndi ari a Ngwüyävüd 'dar na Ngwügirig gwanni ngwati ji ngwaalu gwani Ajiya, aar 'dingini ngwuja'ri gwudi Deleny.

¹¹ A Ngwaalu ätä Bulijing yiima ngwuge'te yiima yiralu 'ter. ¹² 'Di ati ngwüji ape ngwureda

ngwudi brütini nono na ngwured ngwanni ngwating je gennala ngwudi yiiru ngwanni ngwa akani ngwangina nono ngwudi Bulij aar je äpiji ngwüjü ngwümä aar je gatu nono a je dümdi abri aar u'ri nono na ngwü'rillä 'tü 'denggenanu.

¹³ A Ngwüyäwüd ngwoko 'di'ri aar landalu ndi 'tüyü ngwü'rillä aar gwurli aar ari ladi girinya ngwü'rillä ngwanni ngwätinä ngwüjü nono ngwüriny ngwe ngwudi Yicu. Ati aar je ci, “Ngwüriny ngwe ngwudi Yicu gwanni ngwati gwe Bulij ondaci ngwüjü, nggwucanga 'tüdä poor.” ¹⁴ Ati gu yiji kwo'ra tä'räl (7) yidi dir'dal dannu diru gi'ra didi Ngwüyäwüd dani Jikapa arri yi'ral giyee. ¹⁵ A je be di'rillä ci, “Äny gwülingidi Yicung nyi lenge Bulijing gwani yärü a be nga nga lani yärüngä?” ¹⁶ A je gur nggo gätinä di'rillä nono, dami 'dar ngwuje mi'ri 'di aar 'tüdä poor aar abri ngwanginu ngwanu liru yinä.

¹⁷ Agu Ngwüyäwüd 'dar 'dingini yidi Abijujing na Ngwügirig. A je yedeny eny 'dar, a ngwüji denya ngwüriny ngwudi Deleny dani Yicu gwuleny. ¹⁸ A lonyadu lanni lima änni kaji nggoo, aar ila aar 'täji yi'ralalu yegen yanni yiki. ¹⁹ A ngwuma ngwonyadu ürrä yitab yegen yidi yima aar je u'diyi ngwäyänü ngwüji. Anni ma aar i'ra ngwilinya ngwudi yitab giyee, aar je mbuji dinar diru ngwüü'ri 'di tudini (50,000).* ²⁰ Gay ge nggee, a ngwuja'ri ngwudi Deleny gendadi aar badalu yiima ye yipa.

* **19:19** 19.19 Dinar de'te pu dati de diji ape yiiru gilingen.

²¹ Anni ma yi'ral medadi giyee, a Bulij 'dī'ri ngwari gwadi ele Üräjälim, ngwumillidi ngwaalu ngwe ngwudi Majiduniyang na Akayiya. Ngwari, "Anni minyi ja ngenone, nggwele 'to kündär gani Ruma." ²² Ngwükäji ngwüjü ngwüngün rom (2) ngwanni ngwati gendaji guy Timijawujinga Arictuj gwe aar ele Majiduniya ngwube jalu gwooko ngwaalu ngwani Ajiya.

Ürri dula kündär gani Abijuj

²³ Kaji nggoo a ngwuja'ri ngwani Gay gidi Deleny dani Yicu apa yi'ral yikalu gikidang. ²⁴ Dijindala dani Dimitruj dati toy buta ngwuge'te yi'remna yidi bül gwudi bayil gwuru daw gwani Artimaj, ati gu ngwujindala mbojaji ngwü'rinyä ngwonyadu. ²⁵ Ngwurnida ngwujindala gwüpäng na 'dar li'ter lanni lati ape yiiru nono yegen, ngwuje ci, "Ngwo'ra, ngaa lilingidī ndi ari a lati bile ngwü'rinyä yiiru ye giyee. ²⁶ Ngaa gilo be länggädi ngaa 'dingini ndi ari gur nggee gani Bulij gwuma gwä'ri ngwüjü ngwuming je dudiyi ngwonyadu ngwudi Abijujing ya'ti ani 'dogo ngwüji ngene Abijuj aar be ani ngwaalu 'dar ngwudi Ajiyang. Ngwari yi'remna yidi bayil gwuge'ta ngwüji ngwuy ngwe gwä'tüdi bayil a'tur. ²⁷ Yanni yikana ya'ti ani 'dogo ndi ari ngwüji ngwa kiya yiiru yege yi'rinya aar be ru 'to ndi ari gobo gidi bayil gwuru daw gwupa gwani Artimaj gwa'ta be ga ru gu'ru na 'to bayil giligo'ro lüngün gwanni nggwo ngwäpijä ngwüji ngwudi Ajiyang na ngwüji gididlä 'dar yobo, gwa'ta be gwa ngwüji aniji yiima."

28 Anni ma ngwüji 'dingini Ngwuja'ri ngwee, a je güündä ape aar ürrü dula aar ari, "Artimaj gwuru gwanni gwupa gwudi Abijujing!"
 29 Puprang no, a ngwüji 'dar kündär 'di'ri güündä. Aar määtä Gayujing na gur gani Arictakuj lidi Majiduniyang lindäär Bulijinga le aar le odena ngwaalu ngwudi o'rajidalu. 30 A Bulij bupi ndi ü'rü ngwüjü ngwäy, a be ngwikirijün üminici. 31 Na 'to ngweleny ngwudi Ajiyang ngwuru ngwumaad ngwudi Bulij aar ükaci dijü de'te ngwuja'ri ngwe aar päcälü ndi ari aa'ti gwa gata gora ki'doongalu.

32 Aa'ti ngwüji lingidi yi'ral ye yorto ngwaalinga, a ngwoko ürrü dula giyi'ral giyee, na ngwoko ürrü dula giyi'ral yi'ter. A ngwüji ngwonyadana ngwu'ti lingidi ndi ari giru ange ganni gäpädi je ngenone. 33 A Ngwüyawüd dinga guru ki'ra gweere gani Älijikändär, a ngwüji ngwoko ürrä dula nono aar ondaci gwadi araa. Ngwalliji guyala nunnu aar gwugwundi ngwuje enggaci yanni yadi ye ruci ligo'ro lüngün. 34 A be anni ma ngwüji lenge ndi ari giru Diyawüd, aar ürrü dula 'dar 'di a lingen ele ngwuru rom (2) aar ari, "Artimaj gwuru gwupa, gwuru bayil gwudi Abijujing!"

35 Gwodanalu, a je gur ganni gati ülliji delenya didi kündär burni ndi ondaci aar gwugwundi. Ngwuje ci, "Ngwüji ngwudi Abijujing, ngwüji gididlä ku ngwülingidi ndi ari gündär gidi Abijujing giru dangida didi gobo gidi bayil gwupa gwani Artimaj na ngwuru dangida didi gi'remna güngün ganni gi'dü kerala. 36 Yi'ral giyee

yilinginna üblätī gwere gwa'ti gu. A be yijaw ndi aang adatalu ngaa je 'ti büdäcä ngwäy ngaa je ärrī yanni yiki. ³⁷ Ngaa lima apa ngwüjü ngwee rom (20 a ngwe ila ngene ngwa'ti itī yu'rimi kobo aar 'ti aru ngwuja'ri ngwere ngwuki gibayil gwege. ³⁸ Manari Dimitruj na ngwujindala ngwüngün, läti yi'ral yere ngwüjü nono ngwee, ngwaalu ngwo ngwudi pī yelenya a ngweleny ji, gäbīcār je aar apada yi'ral yegen ngenone. ³⁹ Ma be ari yere giyo yätää je yi'ter, ya gu be ru ndi ari a ngweleny jalu aar je ombaci. ⁴⁰ Yi'ral giyee yärrinä gu no gwene, ya gäbīcī ngwelenya ngwunje üpācī yi'ral nono yani yärä. A la'ti läti ngwuja'ri ngwadi ar ngwe ari ndi o'rajidalu nggwee manari liminje otacalu." ⁴¹ Anni mung gu ari ngwuja'ri ngwee, ngwuje bädīyī aar ele.

20

Millidi Majiduniya na Akayiya

¹ Anni ma ngwüjī adatalu a Bulij ükājīdī ngwīkīrījīn ngwuje or'temaji, ngwuje cī jar balu ngwü'di'rī ngwele Majiduniya. ² Ngwele ngwulandalu ngwaalu ngwoo ngwor'temaji ngwüjü ngwuja'ri ngwe ngwonyadu. 'Di gwodanalū ngwobani ngwaalu ngwani Gīrīg ngwucaar je 'to Akayiya. ³ Nggu jalu ngenone ngwüwäyü tä'rīl. Anni ma ngwuji kay gwadi ele ngwü'rū yaanu ngwele Jūriyā, a Ngwüyāwūd inīji ndi aar 'rinye ngwü'ridīnī ki'ra ngwukwoyalu gay ge gidi Majiduniyang. ⁴ Aar ele Jupatar gwe gwuru gījī gidi gur gani Baruuḡ kündār gani Bīriyā, na Arictakuj na Jikanduj kündār gani Täjlänüki, na

Gayuj kündär gani Därbī, a gu Timijawuj janu 'to. Na Tiyakuj na Trubimuj lidi ngwaalu ngwani Ajiya. ⁵ Ngwūji ngwee 'dar ngwumadinu aar nje dūnicī kündär gani Truwaj. ⁶ Nyii be 'dī'rī nyii ū'rū yaanu kündär gani Bilīpī anni ma Yi'rīnyīnā yidi Ligi'ra medadi a anni ma yomon ru tudini, njee borna Truwaj nyii gu jalu ngenone yomon kwo'ra tā'rīl.

Aar 'dī'rīyī guralu gayu

⁷ Komon ganni giru gi'ra giyomon Kwo'ra tā'rīl, nyii o'rajidalu gwūpāng ndi acajidi ndi eny, a Bulij ondaci ngwūjū na ndi ari gwubupa ndi ele bigānū, ngwondaji 'di a diligeny danu ru. ⁸ Ngwu'dun ngwanni ngwo'radi nyii gwalu alu nggwe, ngwātī ngwamba ngwonyadu. ⁹ A damal de'te dani Yitayuj jadalū gibu'rinyar, a be anni ma Bulij ji ndi ondaji 'di a gaji olanu, ngwīr'dātālā ngwundri yaranu 'di ngwumi'ra 'tu'tu ngwu'dun ngwuru yoranyanu rom (2) alu nggwe ngwaalu gidīyāngālū aar apalu gayu. ¹⁰ A Bulij ūlli, nggu gatu rumala ngwūmātānī nono. Ngwuje ci, “A je 'ti yedeny itī, nggo gimidu!” ¹¹ Ngwube kwoyalu mana ngwallu ngwu'dun alu nggwe aar acajidi ndi eny. Anni mung ondaji 'di a ngwaalu u'ri ngwū'dī'rī ngwele. ¹² A ngwūji ape damal ndoo 'dunu dimidu aar gu or'temaji gwulleny.

A ngwūjū ngwudi Abijujing ge'te Bulijing kay

¹³ Nyii ele nyii elada gweere gibālūkā nyii ele giyaanu kündär gani Acuj, ganni gadi nyii gu ape Bulijing gibālūkānū. Nginde gwuge'ta gu yi'ral giyee mama no ngenone ndi ari gwadi

gu ele yora yalu. ¹⁴ Anni minyii le mbudi ngenone Acuj, nyii ape nyii alliji gібälükänü nyii ele elada Mitilin. ¹⁵ Bigänü nggwo nyii ele giyaanu ngenone nyii obani kündär giyaanu gani Keyoj. Bigi nggwoo nyii dambu kündär giyaanu gani Jamuj, na bigänü nggwoo nyii obani Milatuj. ¹⁶ Bulij gwümi'rinä ki'ra ndi ü'rü yaanu ngwugatani Abijujing ndi ari aa'ti gwa jana ngenone Ajiya. Ndi ari gwübüdädü ndi ari mung burni ngwobani Üräjälim gwerre gwerre ndi gomon i'di gidi Yi'rinyinä yidi Uni.

¹⁷ Ngenone Milatuj, a Bulij ukäjidi ndi mbumbunga lanni liru yi'ra ki'doonga gidi Ngwaalu gidi Abijujing. ¹⁸ Anni ma aar obani, ngwuje ci, "Ngaa lilingidi ndi ari äny gwelella awa gaji ganni gjar le anni indi nyi 'danggalu ngwaalu ngwani Ajiya. ¹⁹ Äny gwäpjä Ngwaalinga yiiru ligo'ro le lüllänü gwulleney 'di nyi ari, aar nyi gu 'to Ngwüyäwüd iditaji inji gwe gwupa. ²⁰ Ngaa lilingidi ndi ari äny gwa'ti gwagillalu nda je enggaci ngwuja'ri ngwere ngwanni ngwada je gataji düwä nga je be ondaci pooralu nyi ondaci ngwüji ngwu'dun ngwu'dun. ²¹ Äny gwuma enggaci Ngwüyäwüd nyi enggaci ngwüju ngwuru Garany ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu nunnu aar jo'renyana aar o'raça Ngwaalinga aar ämni Gideleny dege dani Yicu.

²² A be gweneno, Ligirrim linyaci yiima ye ndi nyi ele Üräjälim, ya'ti nje lingidi yanni yiny mbuji ngenone. ²³ Yilingidi nje 'dogo ndi ari kündär gere, Ligirrim lanni Liju'ru

gilo ligirinyadi ndi ari yirna na yunda giyo yiduniciny. ²⁴ A be ligor la'ti nyi picä ligo'ro lüny, aar nyi be picä yiranu ndi ari nyi ye 'di'ri nje medaji yanni yatadaar nje Deleny dege dani Yicu. Yiru ndi ari nyi enggaci ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwudi yimi'rü yidi Ngwaalu.

²⁵ Gweneno nggwulingidi ndi ari gwere gwa'ti 'danggalanu lanni liminje ondaci yeleny ye yidi Ngwaalu lo're liny engga mana. ²⁶ Yäy gu no, gwene nggwa je ci, ndi ari nggwügwälli ligo'ro lüny gyin yidi ngwüji 'dar. ²⁷ Ndi ari any gwa'ti gwagillalu nda je enggaci buping 'dar gwani Ngwaalu. ²⁸ Arnganar yigo'ro yalu ngaa arngani yi'donga yidi Ngwaalu 'dar yanni yima aar je Ligirim lanni Liju'ru giti'ji ngaa ru ngwangida ngwegen. Rüdär ngwo'ra ki'doonga gidi Ngwaalu ganni giming ü'ralü yin ye yüngün. ²⁹ Nggwulingidi ndi ari manari nggwuma ele, lila lanni liru ngwümüd ngwuki drü 'danggalanu ngwa giridini gi'donga ge gidi Ngwaalu. ³⁰ 'Di ki'danu galu ngwüji ngwa 'di'ra ngwanni ngwa gwürli ngwuja'ranu ngwanni ngwuru 'didanu nunnu a je ngwe ngwikirijin gwujani. ³¹ Yäy gu no, arnganar be! Diwayinar ndi ari ngwüdläyü tä'räl (3) nggwa'ti duna a'tur nda je girinya nga nga 'dar dilu de na lingen le yal ye ngwäy.

³² Gweneno, nggwa je ge'te kyanu gidi Ngwaalu na ngwuja'ranu ngwudi yimi'rü yüngün, ngwanni ngwa je giki 'di'dany aar je ätä yu'rina ngwüjingä le 'dar ngwudi Ngwaalu. ³³ Buta na dab yaa dired dijü dere da'ti nyi ämi'rädänü. ³⁴ Nga giyigo'ro yalu lingidi ndi ari ngwuy ngwe

ngwüny ngwee, ngwape nyi ngwe yiiru nyi iye ligo'ro lüny na lanni liji nyii le. ³⁵ Giyi'ral 'dar yanni yärrä nje, nggwenggaca je ndi ari ar ape yiiru ar ye gataji ngwüjü düwä ngwanni ngwami'ratu. Diwayinar ngwuja'ri ngwanni ngwaru ngwe Deleny dege dani Yicu ligo'ro le lüngün ndi ari, 'Onjaji gwati ji ndi ätä ndi ari ngwuji ndi ape.' "

³⁶ Anni mung ari ngwuja'ri ngwee, aar le jürbälü 'dar aar otaci Ngwaalingalu. ³⁷ Ngindenga 'dar aar ari aar mätäni Bulijing nono aar aganni aar ci indi be. ³⁸ Aar ümi giyigor gwece gwece anni arung gwa'ta be gwa aar engga ngwäyanü mana. Aar gwujani 'di aar le obani gibälükä.

21

A Bulij 'di'ri ngwele Üräjälim

¹ Anni minyii 'tänü gweere nje gatani, nyii üllü nyii ele bälükä gwe giyaanu nyii ele kündär giyaanu gani Kwuj. Bigänü nyii ele kündär giyaanu gani Rüdij a ngenone, nyii ele kündär gani Patara. ² Nyii mbuji bälükä gwadi ü'rü yaanu ngwudambu ngwaalu ngwani Bunijiya, nyii gu änänü nyii ele. ³ Anni minyii ombati Gabrujing ngwäyanü, nyii millida kuyala gidi gaama, nyii ele dilä giyaala nyii ele Jüriyä. Nyii üllälü kündär gani Jür gadi gu bälükä nggwo gwindi nyii gwe ülläji ngwonyalu ngwapaning je. ⁴ Nyii mbuji ngwikirijinä ngenone, nyii ngwe jalu yomon kwo'ra tä'rül (7). Ligirrim le, aar ondaci Bulijing nunnu aa'ti gwele gwa allu Üräjälim. ⁵ A

be anni ma gaji gārī ila, nyii 'dī'rī nyii ele gay ge gārī nyii elada gweere. A ngwīkīrījīn 'dar ngwur na ngwaw ngwegen na yījī yegen aar nje gwujani nyii le 'tū kūdār poor, ngenone kimāmū nyii jūrbālū yirku ye ndi otaci Ngwaalingalu. ⁶ Anni minyīi 'dī'rī nyii agannajidi, nyii ānī gībālūkānū nyii ele a ngindenga kwoyalu 'dunu.

⁷ Nyii ele dilā nyii gatani gūndārā gani Jūr nyii ūllālū kūdār gani Bitilimiyaj, ngenone nyii gu aganni ngwīkīrījīnā nyii ngwe jalu gomong'e te pu. ⁸ Bigānū nggoo nyii 'dī'rī nyii ele 'di nyii obani kūdār gani Gāyījāriyā, nyii jalu ngwu'dun ngwudi Bilipūj gwanni gwati ondaci ngwūjū ngwuja'ri ngwanni ngwujaw, gwuru dījī ngwūjānū kwo'ra tā'rīl 7) ngwanni ngwābrāār je ndi gendaji ngwuy giyīru. ⁹ Gwātī yera kwo'rongo (4) yiru yu'taar, yati alliji yījīrā.

¹⁰ Anni minyīi ji ngenone yomon yi'ranu yoko, a dījīr de'te dani Agabuj, ngwūllā Yāwūdiyā.

¹¹ Aar nje ilada nono, ngwape lāgū lidi Bulij ngwule gekani ngwuyalu ngwūngūn na yora ngwari, "Līgī'rīm lanni Liju'ru laru nu, 'Anaku no Ngwūyāwūd ngwudi Ūrājālīmīng ngwa giki dījū didi lāgū gilee no da aar ātādā ngwūjū ngwuru Garany.' "

¹² Anni minyīi 'dingini ngwuja'ri ngwe, ānyāngā na ngwūjī ngwanni ngwuju ngenone nyii pācī Bulijīngalu ndi ari aa'ti gwele Ūrājālīm.

¹³ Ar nje Bulij ci, "Nga nga larra ngaa be runi ngaa gābīcī ligor lūny ngwujī jīgū'rr? Āny gwūjādī ndi ari aa'ti liny giki 'dogo, gābīcār aar

nyi 'rinnye ngenone Üräjälim gwani ngwüriiny ngwudi Deleny dani Yicu." ¹⁴ Anni mung 'ti ämnä ngwuja'ri ngwäri, nyii gäbici nyii ari, "Yanni yiminä je Ngwaalu aar gu ru."

¹⁵ Anni ma ngwuja'ri medadi ngwee, nyii 'dä'ri nyii ji mama nyii allu Üräjälim. ¹⁶ Ngwükirijjin ngwoko ngwudi Gäyijäriyäng aar nje gwujani aar nje apa ngwu'dun ngwudi Manijun, ngwadi nyii gu ji. Nginde gwuru gwudi Gabrujing ngwuru dikirijjin ngwükirijjinänü ngwanni ngwumadinana.

A Bulij obana Üräjälim

¹⁷ Anni minyii obana Üräjälim, aar nje ngwükirijjin ge'te gäyirnü yipa. ¹⁸ Bigänü nggwoo a Bulij na änyängä 'dar nyii ele ndi ombaja Yagubing, na nyii mbuji mbumbung je 'dar lidi gi'doonga liju. ¹⁹ A je Bulij aganni ngwuje ütici yi'ral yi'ra 'dar yanni yima je Ngwaalu ärrü ngwüjänü ngwuru Garany yiiru ye yüngün.

²⁰ Anni ma aar 'dingini yi'ral giyee, aar ortada Ngwaalinga. Aar be ci Bulijing nu, "A gwänggädi gwani mengga, ndi ari awa Ngwüyäwüd ngwüü'ri ngwonyadu ngwanni ngwuma änni, a ngindenga 'dar liti je yigoranu gwani yobo. ²¹ Licaar je ndi ari nga gwati enggaci Ngwüyäwüd 'dar ngwanni ngwo ngwüjänü ngwuru Garany ndi ari aar gatani Yobo yidi Müjä, nga je ci aar 'ti ü'ri'tädi yijü yegen aar 'ti eella dimürä de dege. ²² Aladi ärrü ange? Yiru gu ndi ari ladi gu 'dingini ndi ari nga gwuma ila, ²³ no, ärrä je giyee yanni ya ar ang ye ci, ngwüji kwo'rongo (4) ngwo ngwüji nyii ngwe ngwanni

ngwümü'ridi yi'rany. ²⁴ Apa je a ngwe acajidi gidimürä a ngwe gä'rini nono ngaa je g'tiji aar wädini. Nunnu a gu ngwüji lenge 'dar ndi ari ngwuja'ri ngwanni ngwu'dinginaar ngwe gwani nga ngwa'ti äti ngwäyanü ndi ari nga giligo'ro lunga nga nggwo gwümäti yobo yindä ye. ²⁵ A be gwani ngwüji ngwuru Garany ngwanni ngwuma ru ngwikirijin, liminje ülliji ngwuja'ri ngwäri ndi ari aar gäbici enying ngwony ngwudi mi'rini nono ngwudi didülä na yin na ngwüdi ngwudi ngwong ngwugogornyana aar gäbici yijinä.”

²⁶ Anni ma bigänü ru, a Bulij 'di'ri ngwape ngwo'ra aar ngwe gä'rini. Ngwube 'tü ngwele kobo ndi inggida gomom ganni gadi ge yomon yidi gä'rini medadi na nunnu aar gatu gonyalu gidi mi'rini nono ngindenga 'dar.

Aar määtä Bulijing

²⁷ Anni ma yomon kwo'ra tä'ril ji gito yadi medadi, a Ngwüyäwüd ngwoko ngwindi ngwaalu gwani Ajiya aar enggada Bulijing kobo. Aar gwogaja ngwüjü ngwonyadu aar määtä.

²⁸ Aar ürri dula aar ci ngwüjü, “Ngwüji ngwudi Yijiräyil gendaci nje guy! Gur giru nggee ganni gati enggaci ngwüjü ngwaalu 'dar aar iniji ngwüji ngwege na gwani yobo na gobo nggee. Ngwube o're ngwapana ngwüjü ngwuru Garany ngwe ändä kobo lima rngiyi ngwaalinga ngwee ngwuju'ru.”

²⁹ Laru gu no ndi ari gwele länggädi Trubimujing gwudi Abijujing kündär liju Bulij gwe aar be ji ndi ari gwapana Bulij nggwe ändä kobo.

³⁰ A gündär 'di'ri 'dar a ngwüji abrada ng-waalinga nono 'dar aar määtä Bulijing aar oktalü kobanu aar 'tüyá puprang no aar lãngiti lãngirü.

³¹ Gaji ganni gima aar ge ru gadi 'rinye, a ng-wuja'ri obani kumndan gidi gwu'tulunga gwudi Rumang ndi ari gündär 'dar gidi Üräjälimïng nggo gi'di'rü yärä. ³² No, a kumndan apani ngwubegenga na gwu'tulunga aar ngwe ülli ngwüji. Anni ma ngwüji engga kumndaning nggoo na gwu'tulunga, aar düni ndi pi Bulijing.

³³ A kumndan nggoo määtä Bulijing ngwuci gwu'tulung je gikar yu'runganu rom (2). Ngwube utalu ndi ari nginde gwani yärü na yiru ange yanni yärrüng je. ³⁴ A ngwüji ngwoko ari yi'ral giyee na loko ari yi'ral yi'ter, anni ma 'ti kumndan mbuju yi'ral yanni yäti ngwäyänü yi'di'räjä gu ngwüji yärä, ngwari aar ape Bulijing aar gwe ele gidilagany. ³⁵ Anni ma Bulij ji kimle gito ladi allu gidilagany, a ngwüjü 'di'riyáni yärä yikana aar äni Bulijinganu 'di a gwu'tulunga apala. ³⁶ Ngwüji ngwanni ngwuma je gwujani aar ürrü dula aar ari, "Rinyitär."

A Bulij ondaci ngwüjü

³⁷ Anni ma gwu'tulunga ru ladi ape Bulijing aar gwe äni gidilagany, ngwuci kumndaning, "Gäbicinginy ngaa ondaci ngwuja'ri ngwe ngwoko?"

A gur ci, "Nga gwati ondaji Yigirigiyängä?
³⁸ Nga gwä'tüdi Dimijir danni di'di'riyá yärä ngwoktani ngwäärä ngwüü'ri kwo'rongo (4,000) aar ngwe ele poor ngwa'ranu kaji ganni gima ele?"

³⁹ A Bulij ci, “Äny gwuru Diyäwüd, didi gündär gani Tarjuj ngwaalu ngwani Kilikiyâ, gwudi gündär gâ'tüdälü no. Gäbiciny nyi ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwoko.” ⁴⁰ Anni ma kumndan 'dengenaci, a Bulij 'di'rälü ngwüdünî kimlala ngwalijaci ngwüjü guyala nunnu aar gwugwundi. Ngwuje ondaci Yärmiyängä.

22

¹ A je Bulij ci, “Lani ngweengga na mbumbunga, geraciny ngwänî gweneno ngwuja'ri ngwuruciny ngwe ligo'ro lüny.” ² Anni ma aar 'dingini ngwuje ondaci Yärmiyängä, aar adatalu jicom.

³ Ngwuje be ci, “Äny gwuru Diyäwüd nggwülinginä Tarjuj ngwaalu ngwani Kilikiyâ, a be nggwü'di'rälü kündär nggee. A doorta ru dünny dani Gämläyil gwanni gwenggaciny aar nyi ola mama yobo ye yidi ngwügüürnä ngwege, na nyi ru dji diti ligoranu gwani Ngwaalu nono ngang je gweneno. ⁴ Äny gwuru gwanni gwübinä ngwüjälü gwudi Gay nggee gidi Deleny dani Yicu gwulleny nje ruji yi'rany, ati nje ummi ngwur na ngwaw nje ürrä korkon ⁵ Dir'dal dannî diru gi'ra na ngwämrä gwudi Ngwüyäwüd 'dar ngwa inggidi ngwuja'ri ngwee 'to. 'Di nyi ape ngwuja'ri 'denggen nyi ngwe ele ngweengga ngwegen ngenone Dimajig, nyi ele ngenone nunnu nyi umma ngwüjü ngenone nje gika nyi ngwe ila Üräjälîm nunnu aar je reraji.”

*A Bulij ondaji gwani gwurla gwüngün
(Yiiru 9.1-19; 26.12-18)*

⁶ “Anni minyi ele 'di nyi jici Dimajiging gito, a 'dür kayanu lingen le lidünälä a buri gwubidu pupi'rul italu kerala aar nyi o'rralu. ⁷ Nyi i'di gidiyängälü, nyi 'dingini aar nyi urnidi ngwüriiny ngwüny, 'Jawul Jawul! Nga gwarra miny übinälü?’

⁸ Nyi utalu nyi ci, 'Nga gwani yärü gwani Deleny?’

Aar nyi ca, 'Äny gwuru gwani Yicu gwudi Na-jrang gwanni gwübänängälü.' ⁹ Ngwüji ngwanni ngwuji nyii ngwe, aar engga buri aar 'ti be lingidi yal yüngün gwanni gwuji nyi ndi ondaci.

¹⁰ Nyi be ci, 'Yiru ange yanni yadi nje ärrü gwani Deleny?’

Aar nyi be Deleny ci, “Di'rü nga ele Dimajig. Ngenone la ang be enggaci yi'ral 'dar yanni yigi'tinä ndi ari nga je ärrü.’

¹¹ Lanni lindü nyii le aar nyi okta kuy nyii ele Dimajig ndi ari enyanu gwudi buri gwuminy rimiyi ngwäy.

¹² Gur ge'te ngenone gani Ananiya gidinyädi Ngwaalinga ngwila ndi aar nyi ombaji gimäti yobo gidinyädi Ngwüyäwüd 'dar ngwanni ngwati ji ngenone. ¹³ Ngwila aar nyi dünäcälü aar nyi ci, 'Gwani mengga gwani Jawul ombajidalu!' Gaji ge nggoo ge'te ge'te nyi ombajidalu nyi engga.

¹⁴ Ngwube ari, 'Ngwaalu gwudi ngwügüürnä ngwege ngwäbrängä nunnu nga lenge buping gwüngün na nga engga ngindeng gwüngün gwanni Gwüdünälü nga 'dingini ngwuja'ri ngwulemanu ngwüngün. ¹⁵ Nga ru gwanni gwadi inggidi ngwüji 'dar nga je ondaci gwani yi'ral

yanni yima je engga nga je 'dingini. ¹⁶ A be gwenene giru ange gidünicängä? 'Di'rü aar ang nyinyi yaw ye nga oyaji kengalu mbüny nga urnidi ngwüriny ngwe ngwüngün.'

¹⁷ Anni minyi o'ra Üräjälim, nyi ji ndi otaci Ngwaalingalu kobanu nyi be äyini giligor ¹⁸ nyi engga Delenya aar nyi ondaci ngwari, "Di'rü puprang gwenene nga gatani Üräjäliming, ndi ari ngwüji ngwa'ti ngwa ang 'dengenaci ngwuja'ri ngwani äny.'

¹⁹ Nyi gwä'räcänü nyi ci, 'Gwani Deleny, ngwüji ngwülingidi ndi ari äny nggwändi ngwämrä 'dar nyi pi ngwüjü nje ürrä korkon ngwanni ngwämnä 'dunggunga. ²⁰ Gaji ganni gima aar ge 'rinye Ijitanujing gwanni gwondaja nga gwe, äny gwuju nyi änni ndi aar 'rinye lanni li'rinyiti ligätijäniny ngwuredalu nje ombaci.'

²¹ Aar nyi ci, 'Indi äny gwadi ang ükäji ngwaalu ngwolanu ngwüji ngwuru Garany.' "

²² A ngwüji geraci ngwäni 'di anni mung ari ngwuja'ri ngwoo. Aar ürrä dula aar ari, "Äbrär dijü ndee kayanu da'ti äwdi ndi midi!" ²³ Aar ürrä dula aar gagitu ngwureda ngwegen mbüny aar gagitu diyängü kerala. ²⁴ A kumndan ondaji ndi ari aar ape Bulijing aar gwe ele gidilagany. Ngwari aar pi lalac le aar otacalu aar ombaji ndi ari ngwüji ngwarra ma aar ürrädä dula nono no. ²⁵ Anni ma aar gekajalu gwadi aar pi, a Bulij ci kumndan gidi gwu'tulunga küü'ri tudini (110), "Ii yädi gu 'danggalu ndi pi dijü diru Diruman da'ti aar na mbojaja yi'ral nono yere?"

²⁶ Anni ma gu kumndan gidi gwu'tulunga küü'rī tudini (100) 'dingini no, ngwele kumndan gegen ganni gipana ngwuci, “Yiru ange yanni yada je ärrī? Gur nggee giru Diruman!”

²⁷ A kumndan nggoo ele ndi Bulij ngwotacalu ngwuci, “Ondaciny nga gwuru Dirumane?”

Ngwuci, “Yäy.”

²⁸ A be kumndan ci, “Äny gwuge'ta ngwilinya ngwonyadu nunnu nyi ru Diruman.”

A be Bulij ci, “A be nggwülinginä gu.”

²⁹ Gaji nggoo lanni licaar je aar otacalu aar o're kay a yedeny ape kumndan nggoo anni mung engga ndi ari gima änji Bulijing giyirna gwuru Diruman.

³⁰ Anni ma dilu danu ru, a kumndan nani yi'ral 'didanu yanni yüpäjä je Ngwüyäwüd Bulijing nono, nggwallalu giyirna ngwükäjidī ngwur'dal ngwanni gwuru ngweleny na 'dar lidi ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd nunnu aar o'rajidalu. Ngwube apa Bulijing ngwuje dünäci ngwäyänü.

23

A Bulij ondaji ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd

¹ A Bulij ombaji ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd ngwäyänü ngwuje be ci, “Lani ngwänggäri, äny gwilijä Ngwaalinga ligor le lijayanu 'di gomon gidi gweneng.” ² No a dir'dal dannu diru gi'ra dani Ananiya, ondaci ngwüjü ngwüdünäcä Bulijingu ndi ari aar mi'rī Bulijing ngwulemanu.

³ A be Bulij ci, “Ngwaalu ngwa ang mi'rī ngang nggwee gwuru nono gundu'ru gibi'rījüdüär giluge gibidu! Awa nga be jalu nga ari nga

gwüpiciny yelenya anaku aru gu yobo nga je be kiyi ligo'ro le lunga ndi ci ngwüjü aar nyi pi?"

⁴ A ngwüji ngwanni ngwüdünäcä Bulijingalu aar ci, "Nga gwarra nga be lo dir'dala danni diru gi'ra didi Ngwaalu?"

⁵ A je be Bulij ci, "Nggwa'ti gu lingidi lani ngweengga ndi ari dir'dal diru danni diru gi'ra, ndi ari yüllinä kitabanu yaru nu, 'Aa'ti nga gwondaji yi'ral yiki gideleny didi ngwüji ngwunga.'"

⁶ Anni ma Bulij lenge ndi ari ngwüji ngwülägädänü ngwoko ngwuru Ngwüjändügi na ngwoko ngwuru Ngwübärriji, gwondaji dula ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd ngwari, "Lani ngwänggäri, äny gwuru Dibärriji giiji gidi Dibärriji. Äny gwüdünädälä ngene ndi aar nyi pidiyi yelenya ndi ari äny gwäti ge'tajing ndi ari lanni lima ayi la 'di'ri giyi'ranyanu limidu." ⁷ Anni mung ari ngwuja'ri ngwee, a Ngwübärrijingä garnati Ngwüjändügi ngwee, a ngwämrä ü'ridinänü rom (2), a Ngwübärriji ji 'ter na Ngwüjändügi ji 'ter. ⁸ (Ngwüjändügi ngwati ari ngwuja'ri ngwani 'di'ri giyi'ranyanu na ngwuja'ri ngwani yi'rr na ngwügi'räm ngwa'ti. A be Ngwübärriji änni ngwuja'ri ngwee ku.)

⁹ A ngwüji 'di'ri güündä a ngwoorta ngwoko ngwudi yobo ngwuru Ngwübärriji aar 'di'ri aar ondaji dula aar ari, "Gur nggee ga'ti nyii mbojaja yi'ral nono yere yiki. Nda manari ligi'räm na gi'rr giru gondaca?" ¹⁰ A ngwüji büdi ngwäy 'ti'tir ndi garnati, 'di a yedeny eny kumndaning

ndi ari ngwüji ngwa okta Bulijingu ngwondaci gwu'tulung je ndi ari aar ele aar je apada yiima ye aar gwe ıla gidilagany.

¹¹ Dilunga ndoo, a Deleny dani Yicu dünäci Bulijing gito gito ngwondaci ngwor'temaji ngwuci, "Undu ngwäy! Anaku ma gu ondaci ngwüjü ngene Üräjälim gwani äny, nga gwondaci ngwüjü 'to gwani äny kündär gani Ruma."

A Ngwüyäwüd iniji Bulijing gwadi aar 'rinye

¹² Dilu danu, a Ngwüyäwüd änicidi ngwuja'ri giyigo'ro yegen aar pi yi'rany ndi ari la'ti la eny aar iyä 'di aar engga ndi ari lima 'rinye Bulijing.

¹³ Lanni ländi ndi iniji nggwee lonyadana yi'ra küü'ri rom (40). ¹⁴ Aar 'di'ri aar elada ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny na mbumbunga aar je ci, "Änyängä limi'ridi yi'rany ndi ari nyii la'ti la allini gony gere ngwulemanu 'di nyii 'rinye Bulijing. ¹⁵ Gwenene nga nga na ngwämra ngwudi Ngwüyäwüd, päcär kumndaningalu nunnu ara je äpijä Bulijing ngaa ari gwadi aang otacalu ngwuja'ri ngwüngün mama. Nyii gilo liju mama ndi nyii 'rinye kay gwerre gwerre nding obana ngene."

¹⁶ A gu giji gidi gwenggen gwudi Bulij gwuru gera 'dingini inijing nggwee ngwele gidilagany ngwondaci Bulijing.

¹⁷ A Bulij urnidi kumndaning ge'te gidi gwu'tulunga küü'ri tudini (100) ngwuci, "Apa damal ndee nga de ele kumndan galu däti ngwuja'ri ngwadi ngwe ci." ¹⁸ Ngwape ngwude ele kumndan ngwuci, "Bulij korkon gwurnidi

nyi gwari ngaa äpïjä damal ndee däti ngwuja'ri ngwadi aar ang ngwe ci.”

19 A kumndan määtä kuy ngwude 'tänü, ngwotalu ngwuci, “Yiru ange yätä je ondaci nje?”

20 A damal ci, “Ngwüyäwüd ngwugekajidu ndi aar ang ükacä nunnu nga je äpïji Bulijing ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd bigänü ndi ari aar otacalu mama gwani ngwuja'ri ngwüngün.

21 Aa'ti be la je ämnäci ngwuja'ri ngwegen ndi ari gilo lonyadana yi'ra küü'ri rom (40) gwürbäcäär. Limi'ridi yi'rany lari la'ti la eny aar iyï 'di aar 'rinye. Gilo liju mama gwenene lidünicängä nga je ämnäci yi'ral giyee.”

22 A kumndan dinga damal ngwele ngwugirinya ngwuci, “Aa'ti nga gwondaci dijü dere ndi ari nga gwondaciny ngwuja'ri ngwee.”

Aar dinga Bulijing Gäyjäriyä

23 A be kumndan urnidi yi'ra rom (2) yüngün yidi gwu'tulunga küü'ri tudini (100) ngwuje ci, “Ge'tar gwu'tulung je küü'ri tudini rom (200) mama na ngwongr ngwudi ngwumirta 'di kwo'ra tä'rül (70) na ngwongr küü'ri tudini rom (200) ngwugwodananu yiiri ye ndi ari aar ele Gäyjäriyä dilunga didi gweneng ma lingen ru tudini kwo'rongo (9). 24 Na 'to ngaa ombaci Bulijing ngwumirta ngwoko nggu allala nunnu ngwobani gwujaw nono gidartan dani Bilekej.”

25 Ngwülliji ngwuja'ri ngwaru nu,

26 “Ngwuja'ri ngwee ngwindi 'dünggüny gwani Kiludiyuj Lajiyaj, ngwükacä je gwani dardan dani Bilekej, nggwagannanga.

²⁷ Ngwüyāwüd ngwümāti guru nggee aar ji gito gadi aar 'rinye. Nje be bornada gwu'tulunga le lüny nje gätājā, nyi lenge ndi ari giru Diruman. ²⁸ Nyi bupi ndi lenge yiru ange yanni yimbojajaar je nono nje be äpijä ngwämrä ngwegen ngwudi Ngwüyāwüd. ²⁹ Nyi be mbuji ndi ari gwü'ridädäär yi'ral nono yidi yobo yegen. A be yere ya'ti ndi ari aar gu 'rinyada na aar ge'te korkon. ³⁰ A be anni ma aar nyi ondaci ndi ari gur nggee nggo ginijäär, nga be ükacä puprang. Liminje ondaca lanni lü'ridädi yi'ral nono ndi ari aar ila aar ang gätiji yi'ralalu yegen kur nggee."

³¹ A gwu'tulunga ärrī yi'ral giyee anaku ca je gu kumndan dilunga ndoo aar ape Bulijing aar gwe ele 'di aar obani kündär gani Andibatrij. ³² Bigänü aar dingada ngwongr ngwe ngwudi ngwumirta aar ape aar gwe ele Gäyijäriyā a be gwu'tulunga o'ra gidilagany. ³³ Anni ma ngwongr ngwudi ngwumirta obani Bulij gwe Gäyijäriyā, aar ätädä dartana dani Bilekej ngwuja'ri aar ätädäni Bulijing. ³⁴ A dardan uli ngwuja'ri ngwanni ngwükacäär je, ngwube utalu ndi ari Bulij ngwati ji ne. Ngwulenge ndi ari gwindi ngwaalu ngwani Kilikiyā. ³⁵ Ngwube ari, "Nggwa 'dingini ngwuja'ri ngwunga ma ji ma ngwüji ila ngwanni gwü'ridädängä yi'ral nono." Ngwube ci gwu'tulung je aar arnga Bulijing ngwu'dun ngwudi yeleny ngwudi Yirüdij.

24

A Bilekej pici Bulijing yelenya

¹ Anni ma yomon ele aar ru tudini (5), a dir'dal dannu diru gi'ra dani Ananiya aar ülli Gäyijäriyā mbumbunga le loko na gur gati je ruci gani Tärtüllüj, aar ila yi'ral ye yegen yū'ridādäär je Bulijing nono aar je gätiji dartanalū. ² Anni ma aar urnida Bulijing ngwāni, a Tärtüllüj 'dī'ri ngwondaji ngwügätiji dartana yi'ralalu yüngün dani Bilekej ngwari, “Gwani Bilekej, yeleny ye yunga, adatalu nggwo gwīrālū na bebere gwunga gwuma ja'rīma ngwūjū ngwudi ngwaalu ngwee. ³ Ngwaalu 'dar na giyi'ral 'dar, gwani dardan dani Bilekej, yāmnī nje ar ang ci yāy 'tu gwupa gwulleny. ⁴ A be nunnu aa'ti nggwa ji ndi ang ondaci ngwuja'ri ngwolanu, nyi be ari nggwa ang pācālū nje geraci lānī jayi gwe liguri gwunga nga 'dingini ngwuja'ri ngwee ngwooko.

⁵ Änyängä limbuju guru nggee giru dirn-gaja gati gwogaji ngwūjū aar 'dī'ri güündä ge ngwūjänū ngwuru Ngwüyāwūd giyen 'dar. Giru güktü ngwūjū ngwudi yobo yīndī Najra. ⁶ 'Di ngwūminī ndi rngiyī gobo gidi Ngwaalu nyii gu be mātā.* ⁸ Manari gima ang otacalu giligor lunga, nga gwa be lenge ndi ari ngwuja'ri ngwāri gwani nginde ngwuru 'didanu.” ⁹ A Ngwüyāwūd gekajidi ndi ari ngwuja'ri ngwee ngwaraar ngwe ngwāti gwāyānū.

¹⁰ Anni ma dardan gī'tiji Bulijing gay ndi ondaji, A Bulij ari, “Äny gwülingīdī ndi ari nga gwāti

* **24:6** 24.6 Yitab yoko yāti ngwuja'ranu ngwee. A be anni minyii ru ladi pīci yelenya anaku aru gu yobo yāri. ⁷ A be kumndan gani Lajiyaj ila ar nje apada yiima ye. ⁸ Ngwuci ngwūjū ngwanni ngwū'ridādāi yi'ral nono aar ila 'dungunga.

ngwüdläyü ngwonyadu ngwanni ngwümäätä ngwe yelenya ngwüji ngwudi ngwaalu ngwe, yäy gu no äny gwa ruci ligo'ro lüny ligor le lijayanu.

¹¹ Ya je be ombaji giyee giligor lunga, ndi ari giyomon yanni yima ele yiru 'dī na rom (12), äny gwändädi Üräjälim ndi äpiji Ngwaalinga yobo. ¹² A be ngwüji ngwee ngwü'ridädiny yi'ral nono ngwa'ti nyi mbuju ndi nyii garnati diji dere kobanu, nyi 'ti gwogaju ngwüjü ngwudi ngwämrä na ngwaalu ngwere kündär. ¹³ A be ngindenga gilee la'ti äti ngwuja'ralu ngwere ngwanni ngwadi aar je inggidi ndi ari äny gwärrü yi'ral yere yiki. ¹⁴ A be ngwuja'ri ngwee ngwanni ngwaraar ngwe, äny 'to gwati äpiji Ngwaalinga yobo ngwanni ngwämnä gu ngwügüürnä ngwäri nyi gwuji Gay gidi Deleny dani Yicu garaar ge gä'tüdi yobo yijaw. Äny gwämnä ngwuja'ri 'dar ngwändär Yobo ye yidi Müjä na Yijir yidi Ngwijir. ¹⁵ Ge'taji gwüny Ngwaalu gwuru gwe'te gwe'te nono gwegen, ndi ari ngwüji 'dar ngwanni ngwüdünälü na ngwanni ngwuki, ngwa ji ngwa 'di'ri giyi'ranyanu. ¹⁶ Äny gwati mini yomon 'dar ndi ari aa'ti äny gwäti ngwuja'ri ngwere nono ngwanni ngwuki ngwäyänü Ngwaalu na ngwäyänü ngwüji.

¹⁷ Äny gwäti ngwüdläyü ngwonyadu gwa'ti ju, nyi be kwodalu Üräjälim gwäpijä ngwüjü ngwüny ngwü'rinyä ngwadacaar je ngwüjü ngwanni ngwunyangiralu na nyi elada 'to ndi gätiji Ngwaalingalu. ¹⁸ Äny gwügä'rinä nono anni mbujaar nyi ngwämrä ngwudi gobo ndi ape yiiru giyee. Ngwüji ngwonyadu ngwa'ti

nyii le ju, na äny 'to gwa'ti ändi ngwuja'ri ngwere ngwani yära. ¹⁹ A be 'dogo Ngwüyäwüd ngwuju ngwoko ngwudi ngwaalu ngwani Ajiya. Ngindenga 'to gäbicä je aar ang ondaci manari yere giyo yärrä nje yiru gimra. ²⁰ Na ngindenga gilee ngene, aar ang enggaci ngwuja'ri ngwumne ngwanni ngwärrä nje ngwuki 'di aar nyi apa nyi dünälä ngwäyänü ngwudi ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd. ²¹ Manari yiru yanni yurnidiny ye dula ngwäyänü 'denggen ndi ari, 'Yiru yani 'di'ri giyi'ranyanu, yiru giyee yanni yidünäjäny ngwäyänü 'dungguna ndi nyi pici yelenya.' ”

²² Dartan dani Bilekej, danni dilingidi Gay ge nggee gidi Deleny dani Yicu yorta ye ngwaalinga ngwüdünäji ping yelenya ngwari, “Manari kumndan gani Lajiyaj gima ila, nyi be pi yelenya giyi'ral yunga.” ²³ Ngwuci kumndaning gidi gwu'tulunga küü'ri tudini ngwarnga Bulijing aar gäbicä ngwugatu linginalu gwooko a ngwumaad ngwüngün ila aar ombaji aar äpiji yiiru yere.

²⁴ A gwodanalü yomon cong, aji a dartan dani Bilekej daw de düngün dani Dürcillä diru Diyäwüd ila. Ngwükäjidä ndi Bulij ndi 'dingini 'dünggüngün. A Bulij ondaci gwani ämnä ndi Yicu Kirictu. ²⁵ Anni ma Bulij ji ndi ondaji ngwuja'ri ngwani dünälü, na määtä lingina na obalu komon gidi gwodaning, a yedeny eny Bilekejing ngwuci, “Yo'ra gu be no gweneno. İndi be. Ma ji ma gaji ji nggwa ang be ükacä.” ²⁶ Ating ge'taji ndi ari gwadi Bulij änjä ngwuba'tanya nunnu ngwugatalu ngwele. No ating gu be ükajidi pid pid aar gwe ondaji.

²⁷ A ngwüdlä ele aar ru rom (2), a dantan di'ter allu giyeleny dani Birküyüj Bictuj ngwumandi ndi Bilekej. A Bilekej jada ndi jayi Ngwüyäwüd ngwäy, ngwugatani Bulijing korkon.

25

A Bictuj picä Bulijing yelenya

¹ Anni ma dantan dani Bictuj obani ngwaalu ngwani Yäwüdiyä ngwape yomon tä'räl (3), ngwü'di'ri ngwugatani Gäyijäriyäng ngwallu Üräjälim. ² Ngenone a ngwur'dal ngwannu ngwuru ngweleny na ngweleny ngwudi Ngwüyäwüd ila yi'ral ye yegen aar je ondaji gwani Bulij. ³ A Ngwüyäwüd büdäji yi'ral aar päci Bictujingalu ndi ari ngwuje jayi ngwäy ndi ape Bulijing ngwudinga Üräjälim ndi ari ngindenga gwürbäcäär kay gwadi aar 'rinye kayala. ⁴ A je Bictuj ci nu, "Bulij nggwo korkon ngenone Gäyijäriyä, äny gwadi gu ele yomon yanu giyee. ⁵ A ngweleny ngwalu ila nyii ngwe ele aar ondaji yi'ral yanni ü'ridädäär je guru nono ngenone manari giyoo yärrüng je yere yanni yiki."

⁶ Anni ma Bictuj jalu yomon ya ru 'dübä (8) na ya ru 'di (10) ngenone 'denggegen, ngwü'di'ra ngwüllä Gäyijäriyä. A bigänü nggwoo ngwujalu ngwämrä ngwudi pi yelenya ngwari aar äpijä Bulijing. ⁷ Anni ma Bulij obana, a Ngwüyäwüd ngwannu ngwüllü Üräjälim aar änänü, aar on-dajaji ngwuja'ri nono ngwonyadu ngwuki, aar je 'ti burna ndi ätiyi ngwäyanü.

⁸ A be Bulij ruci ligo'ro lüngün ngwari, “Äny gwa'ti ärrä yi'ral yere yiki yani yobo yidi Ngwüyäwüd, na yani gobo na deleny didi Rumang dani Gayijar.”

⁹ A be Bictuj bupi ndi jayi Ngwüyäwüd ngwäy, ngwube ci Bulijing nu, “A gwämnä nga allu Üräjälim a gu pici yelenya ngenone giyi'ral giyee yü'ridädärä je nono?”

¹⁰ A be Bulij ci, “Äny ngweneno ngwüdünädi ngwäyänü giyeleny yidi deleny didi ngwelenyinga Ruma dani Gayijar, aar nyi gu pici yelenya. Äny gwa'ti ärrjä Ngwüyäwüd yi'ral yere yiki, anaku lingidä gu ngwuja'ralu 'dar gwani Bictuj. ¹¹ Manari äny gwukiya yobo yidi Ngwüyäwüd yi'ral ye yere ligo'ro le lüny yadi nyi gäbici aar nyi 'rinye, äny gwa'ti 'donya yi'rany. A be ngwuja'ri ngwanni ngwondaja je Ngwüyäwüd ngwa'ti äti ngwäyänü, no diji dere da'ti diny ape aar nyi ätäda Ngwüyäwüd. Äny nggwelada gweere gideleny didi ngwelenyinga Ruma dani Gayijar.”

¹² Anni ma Bictujinga otajidalu ngwartan ngwe ngwüngün, ngwube ngwari, “Nga gwaru nga gwele gweere gideleny didi ngwelenyinga Ruma dani Gayijar, äny gwa ang ci indi.”

¹³ Aar jalu yomon cong a deleny dani Agiribaj ila gwenggen gwe gwuru gera gwani Briniki aar obana Gäyjäriyä ndi aganni Bictujing. ¹⁴ Anni rar ladi jalu ngenone yomon yonyadu, a Bictujinga abingadi giyi'ral yidi Bulij Agiribaj gwe. Ngwuci, “Gur ge'te nggo ngene gigatana Bilekej korkon. ¹⁵ Anni minyi ele Üräjälim, a ngwur'dal

ngwanni ngwuru ngweleny na mbumbunga lidi Ngwüyäwüd apa yi'ral yüpädäär je nono aar ari aar gwe obalu.

¹⁶ Nje be ci nyängä liru Ngwuruman gädimürä däri lati 'ti gikaja dijü yi'ral yere 'di aar dünäti ngwüjüngä le ngwanni ngwü'ridädi yi'ral nono ngwumbuji gay ngwuruci ligo'ro lüngün giyi'ral yüpädäär je nono. ¹⁷ Anni ma aar ila ngene, nyi 'ti jana yi'ral ye giyee, bigänü nggwoo nyi jalu ngwämrä ngwudi pï yelenya nyi ükäjidi ndi Bulij aar apa. ¹⁸ Anni ma ngwüji ngwoo ngwü'ridädi yi'ral nono ondaji, aar 'ti üpädi yi'ral nono yere yärrüng je yiki yige'tajiny gu ndi ari yadi aar ye ari. ¹⁹ A be garnati ru gwani yobo yegen aar ani gur gayu gani Yicu garu ge Bulij nggo gimidu. ²⁰ Nyi 'ti lingidi ndi ari awa nyi utalu yi'ral ye giyee. No nyi be ci Bulijing gwadi ele Üräjälüm aar gu ombaci yi'ral giyee yüpädäär je nono ngenone. ²¹ Anni ma Bulij ari gwadi ele gweere gideleny didi Rumang ngwüpäcälü yi'ral ye giyee, nyi be ci gwu'tulung je aar ombaji 'di a gomon ila nyi dinga gideleny didi Rumang dani Gayijar.”

²² A be Agiribaj ci Bictujing nu, “Äny gwüjädi ndi 'dingini ngwuja'ri ngwudi gur nggee.”

A Bictuj ci, “Ga ang 'dingini bigänü.”

²³ A bigänü nggoo a Agiribajinga Briniki gwe a je ngwüji ruya yelenya yipa aar äni ngwu'dun ngwudi o'rajidalu ngwubegenga le ngwudi gwu'tulunga na ngweleny ngwudi gündär. A Bictuj ükäjidi aar apa Bulijing. ²⁴ Anni ma aar apa, a Bictuj ari, “Gwani deleny dani

Agiribaj, na nga nga 'dar lanni gilo ngene, ngaa lānggādī guru nggee! Ngwüyāwūd 'dar ki'du gū'ridādāār yi'ral nono ngenone Ūrājālīm na ngene Gāyījāriyā. Aar ūrri dula aar ari ga'ti āwdī nding jalu gimidu. ²⁵ A be āny ga'ti nyi mbojaja yi'ral nono yere nunnu aar 'rinye. Gima be ari gele yi'ral ye gweere gideleny didi Rumang. Nggwuma ari ginyi dinga gele Ruma. ²⁶ A be yi'ral yere ya'ti yilinginna yadi nje ūllījī delenya didi Rumang gwani ngwuja'ri ngwūngūn. Yāy gu no nggee gima je āpijā ngwāyānū 'danggalu 'dar na gwece gwece ngwāyānū 'dunggunga gwani Agiribaj, nunnu manari yere yima ji yima mbūjīnī nje ulli. ²⁷ Ndi ari ya'ti ya ele kayalu ndi nyi dinga dijū digikīnā giyirna aar 'ti be linginna yanni yūpādāār je nono.”

26

A Bulij ruci ligo'ro lūngūn ngwāyānū gideleny dani Agiribaj

¹ A deleny dani Agiribaj ci Bulijing nu, “Āny gwūgī'tījāngā gay nga ruci ligo'ro lunga.”

A Bulij alliji guyala gūngūn ngwondaji ngwuruci ligo'ro lūngūn ngwari, ² “Gwani deleny dani Agiribaj, āny gwānggādī ndi ari lalli nje kil ndi nyi dūnālā ngwāyānū 'dunggunga gwene nyi ruci ligo'ro lūny gwani yi'ral 'dar yanni yū'ridādāār nje Ngwüyāwūd nono, ³ a gwece gwece ndi ari nga gwūlingīdī dīmūrā 'dar didi Ngwüyāwūd nga lenge garnating gwegen. Yāy gu no, āny gwa ang pācālū nyi geraci lānī nga 'dingini.

4 Ngwüyāwüd 'dar ngwülingidi elelleng gwüny gwanni gwelelleny anaku 'di'riny gwälü 'tu'tu yogo ye ken güny, na 'to kündär gani Üräjälim. 5 Ngindenga lilingidiny gaji golanu la gu ari ma aar mini, ndi ari anaku aru gu gay gojema yi'ral gidi dimürä didi yobo yäri, äny gwelella gwuru Dibärriji. 6 Yiru giyee yanni yidünäjänyälä ngene aar nyi picü yelenya gwani ge'taji gwüny ngwuja'ri ngwanni ngwuca ngwe Ngwaalu ngwügürnä ngwäri. 7 Ngwuja'ri ngwuru ngwanni ngwuca ngwe Ngwaalu güilü gäri 'di na rom (12) ngwanni ngwujicaar jalu aar je gwuji aar gu äpiji Ngwaalinga yiiru yigor ye 'didanu dilu de na lingen le nunnu aar ila aar gu ru. Gwani deleny dani Agiribaj, yiru giyee yanni yigäbicä Ngwüyāwüd aar nyi be ü'ridädä yi'ral nono. 8 Ngaa larra gilee ngaa 'ti be ämnä ndi ari Ngwaalu ngwäti yiima ndi 'di'riyi ngwüjälü ngwanni ngwayu?

9 Äny giligo'ro lüny gwerre gwücänänü nyi 'donya yiima ye yüny 'dar nyi etaci ngwüjü ngwüriny ngwudi Yicu gwudi Najrang. 10 Yiru giyee yanni yärrü nje ngenone Üräjälim. Yeleny ye ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny nyi ye ummi ngwüjü ngwudi Ngwaalu nje ge'te korkon, na ma aar ru ladi aar je 'rinnye, nyi ämnä ndi ari aar je 'rinnye. 11 Yomon yonyadu ati nyi ele ngwämrä ngwämrä nje reraji nje linyaci yiima ye ndi aar nyi'rini ämnäng Ngwaalu gwegen. Dirlele gwe gwüny ndi nje übinälü, nyi 'di'ri nyi ele giyündär yidi ngwüji poor ndi nje übinälü.”

*A Bulij ondaji gwani gwurla gwüngün
(Yiiru 9.1-19; 22.6-16)*

¹² “Gomon ge'te nyi ji ndi ele kündär gidi Dimajiging yeleny ye na ngwuja'ri ngwe ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny. ¹³ Anni minyi ji kay lingen le lidünälä gwani deleny, nyi engga buri gwüllü kerala gwitananu gilingen. Aar nyi o'rralu na ngwüji ngwändi nyii ngwe. ¹⁴ Nyii i'di 'dar gidiyängälü. Nyi be 'dingini yal aar nyi urnida aar nyi ondaca Yärmiyängä, 'Jawul Jawul, nga gwarra miny übinälü? Nga gwa'ti gwa burni ndi obe dajiliru gora ge.’

¹⁵ Nyi otacalu nyi ci, 'Nga gwani yärü doorta?’

Aar nyi ci, 'Äny gwuru gwani Yicu gwanni gwübinängälü. ¹⁶ 'Di'rälü gweneno nga dünälä yora ye. Äny gwü'täcängälü nunnu nga ge'te nga ru dinädä dünü, nga ru gwanni gwadi ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwuma je engga gwenene 'dünggüny na mana ngwanni ngwada je enggaci. ¹⁷ Nggwa ang gätäji ngwüji ngwunga na ngwüji ngwuru Garany ngwanni ngwada gu ükäji. ¹⁸ Nga je igiti ngwäy nga je gwä'rä gidirimänü aar ila giburalu nga je 'tüyi kuyanü gidi dijego'rr aar o'rada Ngwaalu nunnu a je Ngwaalu düdänijänü ndi ke gwegen aar ape yu'rina ngwüjüngä le ngwanni ngwüjü'rinä ämni gwe gwegen 'dünggüny.’

¹⁹ Yäy gu no gwani deleny dani Agiribaj, nyi 'ti nyortaca yi'ralanu yänggädi nje dilingidu yüllü kerala. ²⁰ Nyi ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwe gwerre gwerre ngwudi Dimajiging, na ngwudi Üräjäliming na 'dar ngwudi Yäwüdiyä 'di a be

ngwüjji ngwuru Garany 'to. Nje ondaci ndi ari aar 'dingini ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu aar jo'renyana giyi'ral yegen yanni yiki. Aar inggidi jo'renyaning gwegen ape gwe yiiru yanni yijaw. ²¹ Yiru giyee yanni yigäbica Ngwüyawüd aar nyi määta ngwämra kobo aar nyi nani ndi 'rinye. ²² A be Ngwaalu ru ngwetadu 'dünggüny, 'di gomom gidi gweneng, yäy gu no äny gwüdünü ngene nje enggaci 'dar, danni dipa na danni dooko. Yere ya'ti nje ondaju yolana goralu giyobo yanni yondaja je Müjä na giyijir yanni yondaja je ngwijir ndi ari yaji ya ji. ²³ Ndi ari gwanni Gwubrutaar yelenya gwa yi'rendeny mbuji gwa ru gi'ra ndi 'di'ra giyi'ranyanu gwa ondaci ngwüjü ngwüngün na ngwüjü ngwuru Garany buri gwe."

²⁴ No a Bictuj ü'rici Bulijing ngwuja'ranu ngwaw dulu de ngwuci, "Nga gwuma rläli ki'ranu mbüny gwani Bulij! Bebere gwunga gwonyadu gwuma ang ruji gi'ra milang."

²⁵ A be Bulij ci, "Äny gwa'ti rlälü ki'ranu gwani dantan dani Bictuj. Yanni yondaji nje yäti ngwäyänü aar ele kayalu. ²⁶ Gwani deleny nga gwülingidi yi'ral ye giyee yorta ye ngwaalinga, äny gwügätinä linginalu nda je ondacalu tired. Nggwicinänü ndi ari yere ya'ti yima ang madinalu, ndi ari ya'ti ärrinä yu'rimi." ²⁷ A Bulij ci, "Gwani deleny dani Agiribaj, Nga gwämnä ngwuja'ri ngwudi ngwijire? Äny gwülingidi gu ndi ari nga gwämnä gu."

28 A be deleny dani Agiribaj ci Bulijing, “Nga gwuge'taja ndi ari gaji ge gooko no, nga gwuny gwä'rī nyi ruji dikirijine?”

29 A Bulij ci, “Äny gwotaca Ngwaalingalu ndi ari a gaji ru gooko ngwolanu, nga na ngwüji 'dar ngwanni ngwo ngwu'dinginiiny gweneno, aar ru ngwikirijin nono änying, 'dogo aa'ti be ngwa ji giyrna nono änying gweneno.”

30 A deleny dani Agiribaj 'di'rälü na dardan dani Bictuj na Briniki na ngwüji ngwanni ngwuji aar le. 31 Aar 'tüdä gidrü aar abingajidi aar ari, “Gur nggee ga'ti ärrü yi'ral yere ndi aar gu 'rinyada aar gu ge'te korkon.”

32 A deleny dani Agiribaj ci dartana dani Bictuj, “Gur nggee gaadi gätinälü ngwele adinari gima 'ti aru ga pälü yi'ral ye giyee gideleny didi Rumang dani Gayijar.”

27

A Bulij 'di'rī ngwele Ruma

1 Anni ma aar ari nyii 'di'rī nyii ele giyaanu nyii ele Italiya, Bulij na ngwüji ngwoko ngwanni ngwugennaar ngwe giyrna aar je ätädä kumndaning gidi gwu'tulunga küü'rī tudini (100) gani Jüliyüj gidi gwu'tulunga ki'du gwudi deleny didi Rumang. 2 Nyii 'di'rī bälükä gwe gwudi gündär gani Adramitium gidi Ajiyang, gwadi ele giyumu giyimämü yidi Ajiyang, nyii 'tū nyii ele giyaanu. Gur gani Arictakuj, gidi Majiduniya kündär gani Täjlänüki nyii le ji.

3 Bigänü nggwoo nyii üllälü kündär gani Jäyidä, a Bulij inä Jüliyüjing ngwügäbicī ngwele

ngwumaad ngwüngün nunnu manari gwuma miní ngwony ngwere aar je ätä. ⁴ Nyii 'di'ri ngenone mana nyii ele giyaanu, ndi ari nyii ligwümädi dirunanu, nyii gwurli nyii raji bälükä giri ge gidi Gabrujing ganni ga'ti gu dirun ärädi. ⁵ Anni minyii ruyi bälükä nyii ele 'di nyii ü'rü yaanu yidi ngwaalu ngwani Kilikiyá na Bämбилиyá, nyii üllälü kündär gani Mira ngwaalu ngwani Lijiyá. ⁶ Ngenone a kumndan gidi gwu'tulunga küü'ri tudini mbuji bälükä gwudi Ijikändäriyäng gwändi gwadi ele Italiya, aar nje gu änjänü. ⁷ Nyii 'di'ri nyii ele minyol yomon yonyadu 'di a yi'ral ojeme ndi nyii obani kündär gani Jinidüj. Anni ma aar nje 'ti dirun gäbücü 'di nyii ülli gay ge gidi Jinidüjing nyii ruyi bälükä giri ge gidi Kiridäng ganni ga'ti gu dirun ärädi gwujacidaar ngwaalu ngwe ngwu'dumbala giyaanu ngwucaar je Jalmuni. ⁸ Anni minyii gu iräjä yiimalu 'dar 'di nje gatana nyii ele ngwaalu ngwati aar je ci Yumu Yanni Yijaw, ngwuju gito gito kündär gani Lajiya.

⁹ Nyii ji ndi ele giyaanu 'di a gaji ele ngwolanu, a yi'ral ke ngwäyänü ndi ari nyii ü'rü yaanu. Ndi ari Gomon gidi Ja'rima yigor gima madinalu.* No a Bulij arnga ngwüjü ngwuje ci, ¹⁰ “Ngwüji, äny nggwo gwänggädi ndi ari yi'ral yadi ele ndi ke ngwäyänü gidilä dege ndee ya geraji bälükälü na ngwong ngwüpining je na gwani gilang gwege nggwo ngwaalu ngwuki 'to.” ¹¹ A be kumndan gidi gwu'tulunga küü'ri tudini obe

* **27:9** 27.9 Gaji ganni gati ge dirun ari ngwu'ti gäbücä ngwüjü ndi ruyi bälükä giyaanu. Ngwullawi 16.1-34

ngwuja'ri gora ge ngwudi Bulij ngwuje be ämni ngwudi gur ganni giruya bälükä na ngwudi gur gidi bälükä. ¹² Anni aa'ti gumu jaw diruna didi digo ngenone ndi gu bälükä üllädälü, a ngwüji onyadani ngwanni ngwuma ari nyii elada gweere nyii ge'taji ndi nyii obani kumu gani Bunikij ngwaalu giyaanu ngwani Kirid, nyii gu üllädälü ngenone digo de. Gumu nggee gombataar ngwaalu ngwe kaama gi'ra ge aar ombati ngwaalu ngwe kängir gi'ra ge.

Dudu

¹³ Anni ma dirun dindi kaama araalu doko, a ngwoo'ra ngwudi bälükä ge'taji ndi ari yanni yibupaar je yima aar je mbuji. Aar gwal-lada yudu'ralu mbüny aar je alliji gibälükälä aar ruyi aar millidi gimämäng nono gito gito gidi Kiriding. ¹⁴ Aa'ti gaji olanu gwooko no, a dirun diru giwerr araalu ndüm ngwila ngwaalu giyaanu dicar, "Gängir gitäny gwe." ¹⁵ Ngwape bälükä ngwu'ti äti yiima ndi obe dudanu. No nyii gwalli ngwuy nyii gäbiciji dudu aar nje apada. ¹⁶ Anni minyii millida giri ge gidi ngwaalu giyaanu ngwe'te ngwoko ngwani Käwüdä, nyii ji 'di'däny 'di nyii allija bälükä gwudi gätäji gibälükälä. ¹⁷ Anni ma aar allija bälükä gwudi gätäji gibälükälä, aar äniiji ngwaralu gilaranu lidi bälükä aar gekajidi nunnu aa'ti gwa badalu. Yedenyo ndi ari la je le bälükä obe dijicirä di'dumbala didi gimämü gidi Libiyäng, aar ülläji ngwuredalu ngwati ji dirun gägiri ngwudi bälükä aar gäbici a gwe dirun landalu. ¹⁸ A nje gu dudu ändänü danni

dikana 'di anni ma bigänü ru aar 'di'ri aar otada ngwony ngwoko giyaw ngwapanaar je bälükä gwe. ¹⁹ Anni ma gomon ru tä'ril (3), aar määtä ngwony ngwudi bälükä aar je gagitu ngwuy ngwe giyaw. ²⁰ A yomon onyadi nyii 'ti änggädi lingeno na yuurum a dudu ari gwur'tal danni dikana 'di nyii gwalli ngwäy ndi gilang.

²¹ Anni ma ngwüji ngwanni ngwändi bälükä gwe onje yomon aar 'ti iti, a Bulij 'di'ri ngwüdüni gidiliganu ngwuje ci nu, "Lani ngwüji, adinari ngaa liminy ämnäci ngwuja'ri ngwüny gwele, ar 'ti gatana Kiriding, a laadi jayi nono na geradalu nggwee gwa'ti gwaadi ji. ²² A be gwenene nggwubupa je nga gatu yigoralu gwa'ti gwere 'danggalanu gwa dudi 'dogo bälükä gwuru gwanni gwa ke. ²³ Gwele dilu de, gi'rr gidi Ngwaalu ngwüny ngwanni ngwati nje äpiji yobo, gidünäciny aar nyi ondaci ²⁴ ngwari, 'Aa'ti yedeny ya ang eny gwani Bulij, nga gwa düni ngwäyänü ngwudi deleny didi Rumang dani Gay-ijar, gilang gwudi ngwüji ngwee 'dar ngwändä ngwe, yimi'rü ye yidi Ngwaalu ngwätädäärä je.' ²⁵ Ngwüji, ojemar nono ndi ari nggwämnä Ngwaalu ndi ari yanni yarung ye yadi ele ndi äti ngwäyänü. ²⁶ A be alanga la obalu ngwaalu ngwe'te ngwuru diyäng giyaanu."

²⁷ Gidilunga danni dima ru 'di na kwo'rongo (14), aar nje gu dudu jina ndi ape no giyaanu yidi Ädiriyäng, diligeny danu a ngwoo'ra ngwudi bälükä cinänü ndi ari lima ji diyängü gito. ²⁸ Aar ülläji gar aar didimä yaw aar je mbuja yolanu yiru yoranu küü'ri nyärläl (120). Aar jalu

gwooko o're aar je dīdimī aar je mbuja yima ru yoranu 'dī tudini kwo'rongo (90). ²⁹ A nje yedeny eny ndi ari bālūkā gwunje gwe obalu giyo'rr, aar gatu yudu'ru kwo'rongo gwodan gībālūkā nyii dūnicī ngwaalinga aar u'ri. ³⁰ A be ngwoo'ra ngwudi bālūkā mīnī ndi abri aar gatani bālūkā, aar 'dī'rī aar ape bālūkā gwudi gātājī aar ūllājī giyaw aar arri nono ladi ūllājī yudu'ru ki'ra gidi bālūkā. ³¹ A be Bulij ondaci kumndaning gidi gwu'tulunga kūū'rī tudini na gwu'tulunga ngwuje ci, “Manari ngwūjī ngwee ngwuma 'ti jalu gībālūkānū, dījī dere da'ti da gilang.” ³² No a gwu'tulunga ū'rī'tī ngwaranu ngwanni ngwati mātādā bālūkālū gwudi gātājī aar gābīcī a yaw ape.

³³ Gwerre gwerre ndi ngwaalu u'ri, a je Bulij abingaci ku ndi ari aar eny. Ngwuje ci, “Gwene yomon yima ru 'dī na kwo'rongo (14) ngaa līdūnicā yi'ral yomon giyee 'dar ngaa 'ti itī gonyalu gere. ³⁴ Nggwa je pācālū ndi ari, itār ngwony ngwoko ara je gwodaji ngaa gilang gwere gwa'ti 'danggalanu gwa dudi lā'rū lūngūn ki'ra.”

³⁵ Anni mung ari ngwuja'ri ngwee, ngwape gona ngwuci Ngwaalinga yāy 'tu ngwāyānū 'denggen 'dar. Ngwube ū'rānū ngweny. ³⁶ A ngwūjī 'dar aar gatu yiguralu aar eny 'to. ³⁷ Ngwūjī 'dar ngwanni ngwuju gībālūkānū ngwuru kūū'rī tudini rom na 'dī kwo'ra tā'rīl na nyārlāl (276).

³⁸ Anni ma aar eny aar pe aar gagitu yona ngwāy giyaw nunnu a bālūkā āngrānū.

³⁹ Anni ma ngwaalu u'ranu, aar 'ti līngīdī dīyāng de yorta ye ngwaalinga. Aar be engga ngwaalinga ngwurmitu gu gi'ra gidi yaw ngwātī

yimämäng yiru dijïcîr aar ari la gu raji bälükä ma aar äti yiima. ⁴⁰ Aar ü'ri'tä ngwaralu mbüny ngwudi yudu'ru aar je gäbîcî aar ülli giyaw. A 'to aar gwalla ngwaralu mbüny ngwanni ngwati gekaji ngwalamalu ngwati aar ngwe ruyi bälükä, aar allijaji diredala didi dirun ki'ra gweere a je dirun dinga aar elada kimämü. ⁴¹ A be bälükä abri ngwobalu gîdijïcîr di'dumbala ngwänjî gi'ra gîdiyäng ngwümätinälü. A gwe dudu pälü gwodan ngwukiyi ngwubadalu.

⁴² A be gwu'tulunga ru ladi 'rinye ngwüjü ngwugenna giyirna nunnu aa'ti ngwa pi yaw ngwa 'tü kimämü ngwabri. ⁴³ A be kumndan gidi gwu'tulunga küü'ri tudini bupi nda Bulij midi ngwuje etaci ndi ärrî yi'ral giyoo. Ngwuje ci lanni lingîdî ping yaw, aar aw yaw gwerre gwerre aar 'tü kimämü. ⁴⁴ Aar je be gwujani loko yü'ri ye yidi bälükä. Gay ge nggee, nyii 'tü 'dar gîdiyängälü lijaw nono.

28

Kimämü gidi Maltang

¹ Anni minyii obani lijaw nono, nyii lenge ndi ari ngwürîny ngwudi ngwaalu giyaanu ngwoo ngwani Malta. ² A nje ngwüjî ngwudi Maltang gi'tijî yîrnü yipa. Aar nje müjîjî ligä nyii gu ji aar nje ülläjälü ndi ari gere ginu a ngwaalu jîlî. ³ A Bulij uta yüü'rälü ngwuje gatu giligä a lägirîny liju giyü'ränü a ligä büdiyä nono ngwü'tüdä ngwümi'ränî kuy güngün. ⁴ Anni ma ngwüjî ngwudi ngwaalu giyaanu ngwo engga düngäyü guy nono güngün, aar abingadi aar ari, "Gur

nggee ya gi'rinyidu, ngwune ari gima gwannada yaw a be ga'ti ga yi'ral yanni yüdünälü gäbici ndi midi." ⁵ A Bulij düdirä düngäyü giligä aa'ti yi'ral yere akana nono. ⁶ A ngwüji ji ndi ge'taji ndi ari gwallalu na gwa yiiya mananu gw'i'di 'tir gwa ayi. Anni ma aar dünüci gaji golanu aa'ti yi'ral yere ju 'dünggüngün, aar gwurli aar ari gwuru ngwaalu.

⁷ Gito gito ngwaalu ngenone giruny giju gu gidi dardan didi ngwaalu giyaanu dani Bupiliyuj. Aar nje ape nyii jalu 'dunu 'dünggüngün 'di nyii ape yomon tä'r'il (3) aar nje ge'te giyirnü. ⁸ Nyii mbuji papang gwüngün gwundru ngwümbür gwübüdü nono a yindi määtä. A Bulij ändädä anni mung otaci Ngwaalingalu ngwalliji guy nono ngwu'ri nono. ⁹ Anni ma yi'ral ji giyee, ngwüji 'dar ngwanni ngwümä ngwaalu giyaanu, aar ila aar je u'riyi nono. ¹⁰ A ngwüji ngwudi ngwaalu giyaanu aar nje ge'te giyirnü yipa yonyadanu na anni minyii ji mama ladi ele giyaanu, aar nje gendaci ngwony ngwudi eny na ngwong ngwanni ngwümini nje.

A Bulij ele Ruma

¹¹ Anni ma ngwüüwä ele aar ru tä'r'il (3) nyii 'di'ri nyii ele bälükä gwe ngwanni gwindi kündär gani İjikändäriyä gwädinä digo de ngwaalu giyaanu gwütädäär gi'remna ki'ra gidi ngwaalu ngwuru ngwängg'il ngwegen ngwucaar je Jactur na Bullukij. ¹² Nyii ele 'di nyii obani kündär gani Jayirakuj ngwaalu giyaanu ngwani Jijili nyii gu jalu yomon tä'r'il (3). ¹³ Nyii 'di'ra ngenone nyii ele kündär gani Rägüyüm kumu

gidi Italiyang. A bigänü nggwoo, a dirun anda kuyala gidi gaama ngwudinga bälükä nyii gu elanu, na bigi nggwoo nyii obani kündär gani Batiyuli. ¹⁴ Ngenone nyii mbuji ngwikirijinä ngwanni ngwuminje urnidi yirnü nyii le jalu yomon kwo'ra tä'rıl (7). Ngenone nyii gwoda gay nyii ele Ruma. ¹⁵ A ngwikirijin ngenone, ngwu'dingina ndi ari änyängä gilo lindi, aar 'di'rä 'tu'tu Ruma 'di aar obana ngwaalu ngwudi ngwiliny ngwani Burum gwudi Abijujing na Ngwu'dun Tä'rıl (3) ngwudi Yirnü aar ila ndi nyii le mbudi. Anni ma je Bulij engga no, ngwuci Ngwaalinga yäy 'tu ngwojeme nono. ¹⁶ Anni minyii obani Ruma, aar gäbici Bulijing ngwuji jücü a gwu'tulu arnga.

A Bulij ondaci ngwüjü Ruma

¹⁷ Yomon tä'rıl gwodanalü, ngwurnida ngwelenya ngwudi Ngwüyäwüd gwüpäng. Anni ma aar o'rajidalu, a je Bulij ci, "Lani ngweengga, nggwa'ti ärrijä ngwüjü ngwege na dimürä didi ngwügüürnä ngwege yi'ral yere yanni yiki, aar nyi be määtä Üräjalim aar nyi gika aar nyi ätäädä Ngwuruman. ¹⁸ Aar ombaji ngwuja'ri ngwüny aar nyi ru ladi gatalu, ndi ari nggwa'ti mbüjinä yi'ral nono yere adi aar nyi gu 'rinyada. ¹⁹ A be anni ma Ngwüyäwüd 'donya, 'di a nyi ligor ape nyi ari nggwäpäci delenyalu didi Rumang dani Gayijar, ya'ti ani ndi ari nggwäti yi'ral yere yadi nje ü'ridä ngwüjü nono ngwüny. ²⁰ Yiru giyee yanni yigäbicingy nga je gu be utalu nunnu nga je engga ar ondaji. Yiru yani dünici gwudi ngwüji

ngwüny ngwani Yijiräyil gwanni gwätäär nyi be genne giyirna giyee.”

²¹ Aar be ci, “Änyängä la'ti mbuja ngwuja'ri ngwändi Yäwüdiyä ngwani nga, a diweengga dere da'ti dindä ngenone ngwondaji ngwuja'ri ngwere ngwuki ngwani nga. ²² A be änyängä libupa ndi 'dingini yiru ange yunga, ndi ari lilingidi nunnu ngwüji ngwaalu mbüny mbüny ngwondaja ngwuja'ri ngwübina gayalu nggee.”

²³ Aar je ge'te ndi ari aar mbuji Bulijing gomon ge'te, aar ila 'to lonyadana aar o'rajidalu kilanggu ngwu'dun gwanni ngwuju gu Bulij. 'Tu'tu dilu danu 'di a ngwaalu ru degera, ngwuje enggaci yi'ral yidi yeleny yidi Ngwaalu ngwunani nding je gwä'ra aar lenge ndi ari Yobo yidi Müjä na Yijir yidi Ngwijir yondaja gwani Yicu. ²⁴ A loko a je yi'ral i'dänü yari ye Bulij a loko 'donya ndi änni. ²⁵ A ngwüji ü'ri'tidänü. Aar 'tü aar ele anni ma je Bulij ci ngwuja'ri ngwee, “Ligi'räm lanni Liju'ru lätiyä ngwuja'ri ngwäyänü anni ondacing je gwani ngwügüurnä ngwaalu lingla le lidi dijir dani Ajaya. ²⁶ Ngwari, 'Indi ngwüji ang ari,

Nгаа la 'dingini 'dogo a be ngaa la'ti la lenge a'tur,

ngaa la engga ngaa be ru nono ma aang 'ti änggädi.

²⁷ Ndi ari ngwüji ngwee yigor yegen yima ru yidingol,

ngwäni ngwegen ngwuma rimi ndi 'dingini, na ngwuma rimi ngwäy ndi engga.

Adinari aar engga ngwäy ngwe ngwegen,

aar 'dingini ngwäni ngwe ngwegen,
 aar lenge yigor ye yegen
 na aar jo'renyana, a laadi nje u'riyi nono.'

²⁸ Yäy gu no, nggwubupa je ndi lenge ndi ari
 gilang gwudi Ngwaalu gwuma aar ükäci ngwüjü
 ngwuru Garany, na ngwa 'dingini!'"*

³⁰ A Bulij jalu ngwu'dun ngwüngün ng-
 wuge'teng gu ngwiliny ngwape ngwüdläyü rom
 (2) ati gu ngwüji ilijä yirnü. ³¹ A Bulij 'ranu
 aa'ti yi'ral yere üminicä ndi ondaci ngwüjü
 ngwuja'ri ngwe ngwudi yeleny yidi Ngwaalu
 ngwuje enggaci ngwuja'ri ngwani Deleny dani
 Yicu Kirictu.

28:27 28.27 Ajaya 6.9-10 * **28:28** 28.28 Yitab yoko yati ari,
 Anni ma Bulij ari ngwuja'ri ngwee, a Ngwüyäwüd 'rati ngwäy
 cicir ndi garnati.

Laro Bible (Bible)
Laro NT

copyright © 2020 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: (Laro)

Contributor: ECS Diocese of Khartoum Translation Department

This text box needs to have content for PT9 to upload is to the DBL.
All rights reserved.

2020-11-18

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source
files dated 29 Jan 2022

80c639f7-4569-5ffa-a77d-5df4c223631f